

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VNITROSTRANICKÉ ROZEPŘE UVNITŘ ČESKOSLOVENSKÉ STRANY
NÁRODNĚ SOCIALISTICKÉ V OBDOBÍ PO ROCE 1945

Vedoucí práce: doc. PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Autor práce: Bc. Adam Jasz

Studijní obor: Historie navazující

Ročník: 2.

2020

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 23. července 2020

.....

Poděkování

Touto cestou bych rád poděkoval zejména doc. PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za jeho cenné rady, odborné vedení a připomínky při zpracování této práce.

Anotace

Hlavním cílem předkládané diplomové práce je popis a analýza působení Československé strany národně socialistické na československém politickém poli po konci druhé světové války. Zvláštní důraz je kladen zejména na interpretaci různých vnitrostranických rozepří a sporů, kterým se národní socialisté ve sledovaném období nevyhnuli, což nakonec vedlo k oslabení jejich pozic na celonárodní politické scéně. V textu však čtenář nalezne i další informace. Jde například o důkladný popis organizace a fungování strany, a to včetně představení jejích předních představitelů. Mezi lety 1945 až 1948 byli národní socialisté největšími konkurenty a protivníky československých komunistů. Z tohoto důvodu se text práce věnuje i politickému souboji obou těchto stran, který vyvrcholil dramatickými událostmi v únoru 1948.

Annotation

The main goal of this diploma thesis is to describe and analyze the activities of the Czechoslovak National Socialist Party in the Czechoslovak politic area after the end of World War II. Special emphasis is placed on the interpretation of various internal party disputes and conflicts. The disability of the National Socialists to avoid all these conflicts in the given period ultimately led to a weakening of their positions on the national political scene. However, there is also available another information in the text such as fine-focused description of the organization and function of the party, including the introduction of its leading representatives. The National Socialists were the biggest competitors and opponents of the Czechoslovak communists between 1945 and 1948. For this reason, the text of the thesis also deals with the political struggle between the two parties, which culminated in dramatic events in February 1948.

Obsah

Úvod.....	7
1. Historie národněsocialistické strany od jejího vzniku do konce druhé světové války.....	11
2. Poválečná obnova strany	29
3. Situace uvnitř národněsocialistické strany po roce 1945	36
3.1 Spory mezi předválečným a poválečným členstvem.....	40
3.2 Národněsocialistická strana a její nové vedení.....	44
3.3 Příchod agrárních politiků do národněsocialistické strany	55
3.4 Vnitrostranická opozice	68
3.5 Národněsocialistická strana a únorový převrat.....	74
Závěr	85
Přílohy.....	88
Seznam použitých pramenů a literatury	93

Úvod

Hlavním cílem předkládané práce bude zejména popis a analýza působení Československé strany národně socialistické na československém politickém poli mezi lety 1945 až 1948. Rozhodující důraz bude kladen zejména na interpretaci vnitrostranických rozepří a různých názorových sporů, které mohly v konečném důsledku jednotu národních socialistů zásadním způsobem narušit, a tím zcela pochopitelně oslabit i jejich postavení v kontextu celonárodní politické scény.

K výběru zmíněného tématu mne vedlo několik důvodů. V první řadě je nutno zmínit, že jde o velice důležité období novodobých dějin našeho státu. Právě poválečný sled událostí totiž v mnohém naznačil, jakým směrem se bude Československo v budoucnu nadále ubírat. Zda půjde podobně jako Spojené státy a další země západní Evropy cestou demokratického vývoje, či plně přijme totalitní prvky vlády podle sovětského vzoru.

Byli to však především národní socialisté, kteří se brzy vyprofilovali jako přední zastánci pluralitního demokratického systému a zcela logicky tím sehráli i roli hlavního protivníka československých komunistů. Proto se pomyslný souboj obou stran, který vyvrcholil v únorových dnech roku 1948, na stránkách předkládané práce rovněž objeví. Ovšem stranou zájmu nezůstane ani podrobnější popis organizace a fungování strany jako takové, a to včetně představení jejích předních představitelů.

Struktura práce bude tvořena třemi hlavními kapitolami. V první z nich čtenářům nastíním prvopočátky národněsocialistické strany, které sahají až ke konci 19. století. Celou kapitolu lze označit za expoziční část, kde neopomenu zmínit ani období meziválečné a válečné. V obou dvou totiž sehráli národní socialisté velice důležitou roli.

Zvláštní pozornost bude věnována zejména problematice zahraničního exilu, konkrétněji pak londýnské exilové vládě, na jejímž chodu se řada představitelů národněsocialistické strany v době druhé světové války významně spolupodílela. S tím vším jsou neodmyslitelně propojeny také vzájemné rozhovory mezi nekomunistickým a komunistickým emigračním centrem o podobě poválečného Československa. Z tohoto důvodu se v textu objeví i jejich průběh.

Druhá kapitola se zaměří především na charakteristiku strany v období po konci druhé světové války. V této části čtenář nalezne například informace o stranickém

programu nebo tisku. Opomenut přitom nezůstane ani důkladnější popis poválečné organizace strany a jejího vedení.

Ve třetí kapitole, kterou lze považovat za jádro celé práce, již plně akcentuji problematiku vnitřních sporů uvnitř národněsocialistické strany. Konkrétně půjde o různorodou formu rozepří a názorových střetů mezi jednotlivci nebo početnějšími skupinami.

Přestože nebude závěrečná kapitola výhradně chronologického rázu, zakončím ji únorovými událostmi roku 1948, které považuji za logické vyústění celého zkoumaného období. To platí i pro samotnou národněsocialistickou stranu. Ta se totiž po dovršení státního převratu ocitla v těsném komunistickém područí, a tím byl její dosavadní demokratický vývoj v podstatě zastaven.

Pramennou základnu lze v případě poválečných dějin národněsocialistické strany označit za poměrně širokou. Během svého bádání jsem v první řadě využil několik důležitých edic. Zde bych vyzdvihl například sbírku dokumentů skládající se převážně ze zápisů schůzí předsednictva strany, jejímž editorem je Václav Král.¹

Dále považuji za velice důležité také fondy Národního archivu. Především pak ty, které obsahovaly výhradně dokumenty týkající se přímo národněsocialistické strany a jejího vnitřního uspořádání a fungování. Ovšem zásadním způsobem mi ke zpracování práce posloužily i zápisy komunistických informátorů, které se nacházejí ve fondech KSČ. Právě s jejich pomocí totiž bylo mnohem snadnější pochopit a více rozpoznat vztahy mezi některými předními národními socialisty.

Při výčtu využitých pramenů však nelze opomenout ani osobní svědectví některých přímých účastníků popisovaných událostí. V tomto případě jsem vycházel především z paměti Huberta Ripky a Prokopa Drtiny, kteří byli v období let 1945 až 1948 nejen předními národními socialisty, nýbrž i významnými demokraticky smýšlejícími politiky a ministry.² Jejich díla se nakonec ukázala jako velice cenná pro hlubší pochopení poměrů uvnitř strany jako takové. Podrobný soupis všech dalších využitých pramenů, a to včetně těch memoárové povahy, čtenář nalezne v závěrečné části celé práce.

V průběhu svého bádání jsem však vycházel i ze širokého množství odborné literatury. Zde bych vyzdvihl zejména publikaci Jiřího Kociana, která nese název

¹ Václav KRÁL (ed.), *Cestou k Únoru. Dokumenty*, Praha 1963.

² Prokop DRTINA, *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, Praha 1992; Hubert RIPKA, *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*, Brno 1995.

*Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948. Organizace-program-politika.*³ Jde o důkladně zpracované dílo, kde se zmíněný autor zaměřuje zejména na podrobnou analýzu působení národněsocialistické strany na československé politické scéně v období po roce 1945. Velký důraz přitom klade rovněž na poválečnou výstavbu strany a její mocenský souboj s nově nastupující komunistickou ideologií.

Ovšem za velice přínosnou lze označit i knihu významného historika soudobých československých dějin Karla Kaplana, která se nazývá *Pět kapitol o únoru*.⁴ Autor se v tomto případě soustředil především na důkladný popis bezpečnostních složek a na jejich postupné ovládnutí československými komunisty. V textu přitom nechybí ani rozbor jedné ze základních komunistických snah, kterou byl zejména pokus o tajnou infiltraci do ostatních nekomunistických stran. To vše je zasazeno do kontextu celkového vnitropolitického vývoje v zemi. Pomyslný vrchol knihy pak představuje podrobná analýza únorových událostí.

Zároveň je třeba říci, že by se text předkládané práce neobešel bez důkladné kritiky některých pramenů a literatury. Kritickému rozboru tak byly nakonec podrobeny zejména materiály pocházející z období před rokem 1989. V daném případě šlo například o knihu Václava Pavlíčka, která se nazývá *Politické strany po Únoru*.⁵ Po faktografické stránce je zmíněné dílo poměrně přínosné. Avšak přílišný sklon k tendenčnosti jeho celkovou hodnotu a význam snižuje. Podobně lze přitom nahlížet rovněž na ústřední deník komunistické strany, kterým bylo ve sledovaném období *Rudé právo*.

Na počátku každého výzkumu by si měl historik stanovit i základní vědecké otázky a pokusit se na ně nalézt správné odpovědi. Existovaly uvnitř národněsocialistické strany některé vážnější spory, které by dokázaly ochromit její celkový chod a fungování? Pokud ano, do jaké míry se tak dělo?

Ovšem stranou zájmu nezůstane ani již zmíněná problematika komunistické infiltrace do ostatních politických stran. Proto se pokusím v rámci svého výzkumu rovněž objasnit, nakolik představitelům KSČ vyšel jejich původní plán, kterým bylo vybudování organizované prokomunistické frakce uvnitř národněsocialistické strany.

Existovaly mezi národními socialisty v letech 1945 až 1948 některé protichůdné názorové proudy? Získalo si stranické vedení ihned po osvobození důvěru řadového

³ Jiří KOCIAN, *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948. Organizace-program-politika*, Brno 2002.

⁴ Karel KAPLAN, *Pět kapitol o únoru*, Praha 1997.

⁵ Václav PAVLÍČEK, *Politické strany po Únoru*. 1. část, Praha 1966.

členstva? Jak reagovali původní straníci na příchod funkcionářů z předválečných politických stran? Na to vše bude třeba nalézt patřičné odpovědi.

Předkládaná práce je pojata zejména jako analytická studie, která se opírá o důkladný rozbor a studium memoárové literatury, dobového tisku a dalších tištěných pramenů. Tomu v podstatě odpovídají i použité metody. V úvodních dvou kapitolách, které budou spíše teoretického charakteru, uplatním především prvky metody přímé. V praktické části, kterou představuje v pořadí třetí kapitola, se opět objeví metoda přímá. Avšak kvůli širokému rozsahu a poměrně velké pestrosti využívaných materiálů ji doplním i přístupem komparativním, induktivním a deduktivním.

1. Historie národněsocialistické strany od jejího vzniku do konce druhé světové války

Na konci 19. století docházelo v českých zemích k výrazným vnitropolitickým změnám. Řada dříve vznikajících ideových proudů se totiž postupně měnila v nové politické subjekty. Značnou roli v rámci tohoto přerodu sehrálo i nově se utvářející národněsocialistické hnutí, které svou pozornost vždy upínalo především k otázkám národním a sociálním. Brzy od svého zrodu se pevně ukotvilo uvnitř české politické scény a její součástí bylo prakticky nepřetržitě až do současnosti.⁶

Jeho počátky lze vidět již v průběhu šedesátých let 19. století. Během tohoto období se uvnitř české společnosti objevovaly první požadavky na hledání rovnovážného stavu mezi řešením témat národních a sociálních. Zároveň se jednalo o dobu, kdy výrazným způsobem narůstal počet českého dělnictva a docházelo k jeho zvyšující se angažovanosti na politickém poli.⁷

Avšak národněsocialistické myšlenky nezískaly ihned rozhodující ohlas. Jejich vzestup byl prozatím zastíněn nově nastupujícím sociálnědemokratickým hnutím, jehož základy tvořily především ideje marxismu s jeho třídním a mezinárodním pojetím sociální otázky.⁸

Situace se ale pozvolna měnila během osmdesátých let 19. století v období všeobecně sílícího nacionalismu uvnitř habsburské monarchie. Důvodem byla skutečnost, že tehdejší zaštiťující dělnická organizace, Rakouská sociálnědemokratická strana, nedokázala v dostatečné míře vyřešit a uspokojit specifické problémy a požadavky českého dělnictva. Její vedení činilo spíše opak, neboť se ve větší míře přiklánělo k nacionalismu německy orientovanému, což vzrůstající vnitrostranické národnostní napětí v žádném případě nesnižovalo. To se mimo jiné projevilo i v postupném rozpadu sociálnědemokratického hnutí v nezávislé národnostní strany. Právě zde lze proto hledat počátky založení samostatné československé sociální demokracie, která původně vznikla

⁶ Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol., Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938, Brno 2005, s. 395.

⁷ J. KOCIAN, Československá strana, s. 14.

⁸ Josef HARNA (ed.), Politické programy českého národního socialismu, Praha 1998, s. 15.

jako pouhá součást celorakouské strany se snahou vyhovět specifickým požadavkům českého dělnictva.⁹

Ovšem ani postupné oddělování československé sociální demokracie z celorakouské organizace nebylo zatím doprovázeno razantní změnou postoje k české otázce.¹⁰ Tento průběh neuspokojil hlavně dělnictvo, které již nehodlalo stát stranou vzrůstajícího politického, kulturního a hospodářského rozmachu celého národa. Proto začaly paralelně s pronikáním nacionálních vlivů do sociální demokracie vznikat také pokusy o těsné propojení socialistických myšlenek s českých národním uvědoměním i mimo její dosah. To nakonec vedlo k utváření prvních, prozatím však rozptýlených a osamocených „národně-sociálních“ buněk, které již plně reflektovaly pocity národního vědomí spolu se sociálním cítěním.¹¹

V průběhu devadesátých let 19. století tak v Čechách a na Moravě existovalo několik dělnických spolků, které zcela úmyslně odmítaly dogmatický internacionalismus sociálních demokratů a samy vyhledávaly způsoby, jakými se lze co nejúspěšněji integrovat do tehdejší národní společnosti. Neshody a názorové rozepře mezi českými dělníky smýšlejícími sociálnědemokraticky a roztroušenými skupinami „národních dělníků“ nabývaly na síle a postupně se měnily ve stále vyhraněnější konflikty. Brzy se ukázalo, že bylo pouhou otázkou času, kdy si spojené národní a sociální ideje vybudují stabilní pozici na politickém poli.¹²

⁹ Tamtéž. Ve spolupráci s celorakouským stranickým vedením došlo na ilegálním sjezdu, který se konal v Liberci dne 7. dubna 1878, k založení Socialistické československé strany v Rakousku jako autonomní součásti celorakouské sociální demokracie. Oproti tehdejšímu chápání termínu „český“ z velké části v teritoriálním smyslu, tzn. ve vztahu k Čechám jako k zemi, vystihoval pojem „československý“ úsilí integrovat v rámci jedné organizace dělnictvo českého jazyka a národnosti nejen z Čech, nýbrž i z Moravy, Slezska a Dolních Rakous, hlavně pak z Vídně. J. MALÍŘ - P. MAREK a kol., Politické strany I, s. 214.

¹⁰ Na sjezdu v Českých Budějovicích v roce 1893 přijali českoslovanští sociální demokraté novou organizační strukturu na základě zemského principu. Strana tak měla čtyři základní jednotky – organizace českých sociálních demokratů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Dolních Rakousích. Stále ale představovala pouhou součást celorakouské organizace. To se však brzy změnilo, neboť jednotlivé sekce rakouské sociální demokracie již nehodlaly nadále tajit svou nespokojenost se skutečností, že ve vedení strany mají největší vliv převážně němečtí představitelé v čele s Viktorem Adlerem. Rozpory se ukázaly jako velice závažné a v roce 1897 vyústily v přeměnu celorakouské strany na federaci jednotlivých národních stran. Konkrétně šlo o německou, českou, jihoslovenskou, italskou a polskou. Neustále se zvyšující národnostní napětí v habsburské monarchii bylo všudypřítomné a nevyhýbalo se tak ani fungování sociální demokracie. Její poslední celorakouský sjezd proběhl v roce 1905. Na základě sjezdových vyjednávání bylo rozhodnuto, že jednotlivé národní strany vstoupí do prvních voleb dle všeobecného hlasovacího práva (pouze pro muže) zcela samostatně. Po volbách do říšské rady v roce 1907 se stala sociální demokracie nejsilnější českou politickou stranou. Ovšem vzhledem k volební geografii získala pouze třetí nejvyšší počet mandátů mezi nimi. Ladislav CABADA - David ŠANC, Český stranický systém ve 20. století, Plzeň 2005, s. 31-32.

¹¹ Pavel MAREK a kol., Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998, Olomouc 2000, s. 119.

¹² J. KOČIAN, Československá strana, s. 14.

Daná problematika se ale týkala i jiných skupin. Podobně totiž smýšleli zejména živnostníci a jiní drobní výrobci. Jejich národně sociální cítění ale nepocházelo ze stejných základů jako u dělnictva. Podstatný pro ně sice zprvu byl především pocit národní identity, ale ve stále větší míře na ně dopadaly také sociální důsledky rozkvětu masové průmyslové výroby, které nutily i tuto skupinu postupem času vyhledat účinné politické nástroje pro vlastní sebeobranu. Tímto způsobem tak započal postupný proces jejich neustálého sblížování s národně smýšlejícím dělnictvem, se kterým je spojovalo nejen zdání společného sociálního původu, ale i velice shodné sociální postavení uvnitř tehdejší společnosti.¹³

V dané situaci již nebylo možné vznik nového politického subjektu nadále oddalovat. Závěrečným podnětem k jeho založení se stala událost, kterou málokdo očekával. Navíc se s největší pravděpodobností jednalo o pouhou souhru náhod.¹⁴

Dne 30. března 1897 bylo na říšské radě vydáno českými sociálnědemokratickými poslanci protistátoprávní prohlášení, ve kterém se tito političtí představitelé českého dělnictva rozhodli plně distancovat od českého historického státního práva.¹⁵ Ovšem v jejich stanovisku nelze hledat jen čistě protinárodní smýšlení. Patrně šlo pouze o jeden z dalších dokladů nedostatečné schopnosti porozumět problémům tehdejší společnosti, neboť se nedokázali plně vcítit do pocitů řadového Čecha, který v českém státním právu trvale spatřoval podstatný prvek národního sebeuvědomění.¹⁶

Toto poměrně neobvyklé a zároveň chybné rozhodnutí sociálních demokratů se nakonec stalo rozhodujícím impulsem k přetvoření národně sociálního proudu v novou politickou stranu. Ve stejný den, kdy bylo toto protistátoprávní prohlášení vydáno, dne 30. března 1897, shromáždila se jedna ze skupinek národních dělníků v Praze, aby projednala uspořádání veřejné schůze na Staroměstské radnici.¹⁷ Ta se uskutečnila dne 4. dubna 1897, čímž byly formálně položeny základy pozdější Československé strany národně socialistické z let 1945 až 1948.¹⁸

¹³ P. MAREK a kol., Přehled, s. 119.

¹⁴ J. KOCIAN, Československá strana, s. 15.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ J. MALÍŘ - P. MAREK a kol., Politické strany I, s. 397-398.

¹⁷ Josef HARNA, Kritika ideologie a programu českého národního socialismu, Praha 1978, s. 14-15.

¹⁸ František KLÁTIL, Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948), Praha 1992, s. 23-24. Do komunistického převratu v roce 1948 pozměnila národněsocialistická strana několikrát svůj název: Česká strana národně sociální (1897-1918), Česká strana socialistická (1918), Československá strana socialistická (1918-1926), Československá strana národně socialistická (1926-1938; 1945-1948). Po komunistickém puči roku 1948 strana opět přijala název Československá strana socialistická. Po sametové revoluci v roce 1989 se na čas spojila s Československou stranou národně sociální v exilu, aby se poté jednotlivá křídla roztříštila do několika menších subjektů. V

Nově vzniklá strana měla již na počátku 20. století masový charakter. Zároveň si brzy vybudovala i pevnou organizační strukturu. Zařadila se tím mezi plnohodnotné a modernizačně vyspělé subjekty tehdejší doby. Struktura stranické organizace byla ustanovena na základě územního vzoru. Ve vzestupném pořadí ji tvořily organizace místní, okresní, krajské a zemské. Nejvyšším stranickým orgánem se stal Ústřední výkonný výbor. Ihned po svém vzniku si národní socialisté vytvořili i vlastní zájmové či přidružené struktury. Jednalo se zejména o odborové svazy a národně sociální mládež. Hlavním představitelem a respektovaným vůdcem strany byl od jejích raných počátků žurnalista Václav Jaroslav Klofáč.¹⁹

Již ve svých počátcích se národní socialisté v pozitivním duchu zviditelnili zásluhou antimilitaristického hnutí. Základem jeho činnosti byly nejrůznější formy protestu proti stoupající militarizaci monarchie a hrozbě válečného konfliktu. V prvé řadě šlo o dílo národně sociální mládeže, která si postupně uvnitř strany získala určité autonomní postavení a v některých případech se dokonce stavila do opoziční role vůči jejímu vedení.²⁰

Rovněž anexi Bosny a Hercegoviny v roce 1908 pojali národní socialisté jako vítanou příležitost, aby se ukázali nejen jako nadšení podporovatelé Ruska a slovanské myšlenky, nýbrž i jako zásadní odpůrci rakouské vládní politiky.²¹

roce 1998 přijala svůj původní název: Česká strana národně sociální. J. KOCIAN, Československá strana, s. 13-14.

¹⁹ Tamtéž, s. 17. V. J. Klofáč se narodil v chudých poměrech dne 21. září 1868 v Havlíčkově Brodě. Po studiu na místním gymnáziu odešel v roce 1887 do Prahy, kde se nejprve zapsal ke studiu na lékařské fakultě. Po krátkém čase ale přestoupil na filozofickou fakultu české Karlo-Ferdinandovy univerzity. Ihned po vstupu na univerzitní půdu se aktivně zapojil do veřejné činnosti. Ve svém prvním výstupu v roce 1888 se ohradil především vůči připravovanému brannému zákonu. I jeho následující projevy se nesly v podobném duchu. Konkrétněji šlo například o diskriminaci českého jazyka v armádě. Vyjma problematiky národní se ale zabíral i otázkou dělnictva, které pokládal za plnohodnotnou součást národa. Dne 1. října 1890 na pozvání Julia Grégra vstoupil do redakce *Národních listů*, kde se ještě více utvrdil ve svých dosavadních názorech. V následujících letech V. J. Klofáč politicky vyzrával a pozvolna připravoval vznik nového politického subjektu. Vhodný čas nastal v roce 1897, kdy se stal zakladatelem a ideovým vůdcem nově založené strany národních dělníků. Po vypuknutí první světové války byl dne 4. září 1914 kvůli svému odpírávému postoji vůči oficiální politice rakouských vlád zatčen. Propuštěn byl až v červenci roku 1917 na základě vyhlášené amnestie. Po konci války se podílel na vzniku Národního výboru československého a z dosud neformálního vůdce se stal právoplatným předsedou České strany socialistické. V letech 1918-1920 byl V. J. Klofáč členem Revolučního národního shromáždění a ministrem národní obrany. Po parlamentních volbách v roce 1920 zastával funkci místopředsedy Senátu. Tu si udržel až do března roku 1939. Ovšem s krátkou pauzou mezi únorem a listopadem 1926, kdy dokonce předsedal horní komoře parlamentu. Během nacistické okupace se rozhodl odejít z veřejného života. V. J. Klofáč zemřel dne 10. července 1942. Josef TOMEŠ a kol., *Tváře našich parlamentů. 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861-2011*, Praha 2012, s. 268-273; Karel SLAVÍČEK, *Předchůdci národního socialismu*, in: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy 1897-1947, Praha 1947, s. 72-73.

²⁰ J. KOCIAN, Československá strana, s. 17.

²¹ Bohuslav ŠANTRŮČEK, Českoslovenští národní socialisté včera a dnes, Praha 1946, s. 28.

Vzhledem k těmto skutečnostem tak byla po vypuknutí první světové války národněsocialistická strana v porovnání s ostatními českými politickými stranami nejsilněji postižena represivními opatřeními rakouských úřadů. Chod jejích organizací byl zastaven, stranický tisk nemohl vycházet a řada funkcionářů byla uvězněna, internována nebo poslána na frontu.²²

Svou činnost obnovila strana až v polovině roku 1917, kdy výrazně ustal dohled a nátlak rakouských úřadů na českou politickou scénu.²³ Její vedení se rovněž plně spolupodílelo na všech politických akcích, které vedly k převzetí moci v českých zemích v říjnu roku 1918.²⁴ Těsně před koncem války se také hovořilo o potřebě bližší spolupráce se sociální demokracií. Vážně se například uvažovalo o sloučení obou subjektů.²⁵

Po roce 1918 přikročili národní socialisté k intenzivnímu budování své organizační sítě, aby tak výrazněji upevnili své pozice uvnitř mocenské struktury nově vzniklého Československa. Jejich členskou základnu v tomto období tvořila část dělnictva, hlavně z živností a menších podniků. Ve dvacátých letech 20. století strana směřovala i k posílení zaměstnaneckých a středních složek obyvatelstva. Její odborovou ústřednou byla Československá obec dělnická, pod kterou spadaly například důležité svazy kovopracovníků, železničářů, poštovních zaměstnanců a učitelů. Podstatný vliv měly i další odborové a zájmové organizace. Mezi hlavní patřily národněsocialistická mládež a ženy.²⁶ Ústředním stranickým deníkem bylo *České slovo*, které vydával tiskový koncern *Melantrich*.²⁷

²² Josef HARNA, Českoslovenští národní socialisté po první světové válce. Politická strana, členové a stoupenci, Sborník k dějinám 19. a 20. století 6, 1979, s. 357. Dva národněsocialističtí funkcionáři byli dokonce odsouzeni vojenským soudem k trestu smrti a následně popraveni. Jednalo se o redaktora Václava Kotka a známého pracovníka České obce sokolské Slavomíra Kratochvíla. J. KOCIAN, Československá strana, s. 17-18.

²³ L. CABADA - D. ŠANC, Český stranický systém, s. 47.

²⁴ Národněsocialističtí zástupci se aktivně podíleli například na práci Národního výboru, V. J. Klofáč dokonce z pozice prvního místopředsedy. Později v době Klofáčovy nepřítomnosti se stal členem předsednictva Národního výboru J. Stříbrný, který tuto skutečnost využil za cílem posílit svou pozici uvnitř strany i mimo ni. Josef HARNA, Československá strana socialistická ve vládě a v parlamentě (1918-1922), Československý časopis historický 20, 1972, s. 286.

²⁵ J. KOCIAN, Československá strana, s. 18. Na základě spolupráce národních socialistů a sociálních demokratů vznikla například Socialistická rada, jejímž úkolem bylo lépe koordinovat postup obou socialistických stran. Z důsledku jejích aktivit proběhla dne 14. října 1918 generální stávka, jenž měla zamezit vývozu potravin a dalších životních potřeb z českých zemí. J. MALÍŘ - P. MAREK a kol., Politické strany I, s. 764.

²⁶ J. KOCIAN, Československá strana, s. 19-20.

²⁷ Počátky nakladatelství sahají do roku 1898, kdy bylo založeno *Tiskařské družstvo České strany národně sociální*. Roku 1910 zakoupilo toto družstvo dům č. p. 793 na Václavském náměstí v Praze a přijalo název *Melantrich-grafický umělecký ústav národně sociální strany*. Během celého období první republiky stál v čele podniku jeho ředitel Jaroslav Šalda. Petr BEDNAŘÍK - Jan JIRÁK - Barbara KÖPPOVÁ, Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, Praha 2011, s. 165.

V následujícím období se národní socialisté několikrát potýkali s nebezpečnou vnitřní krizí. V roce 1923 byl vyloučen poslanec Bohuslav Vrbenský společně s jeho přívrženci, kteří již dříve inklinovali ke komunistické ideologii.²⁸ Napětí ale neustávalo. Dominantní postavení uvnitř strany totiž postupně ztrácel předseda V. J. Klofáč. Toho se ve svůj prospěch snažil využít dosavadní místopředseda Jiří Stříbrný. Již v takto vypjaté situaci přijal roku 1923 stranické členství tehdejší ministr zahraničí Edvard Beneš, který začal vzhledem ke svému významnému renomé J. Stříbrnému konkurovat.²⁹

V roce 1926 se ocitla tehdejší vládní koalice v hluboké krizi. Národní socialisté na ni reagovali společně se sociálními demokraty přechodem do opozice, kde se objevili poprvé od vzniku samostatného Československa.³⁰ Tím ale problémy neustávaly. Ve stejném období totiž probíhala uvnitř strany vnitřní krize, která skončila až formálním vyloučením J. Stříbrného. K tomu došlo na XI. stranickém sjezdu v Brně v září roku 1926.³¹

V roce 1929 se národní socialisté stali opět vládní stranou a tvořili jeden z hlavních pilířů politiky Hradu. Následně se podíleli i na práci všech dalších vlád, a to až do vypuknutí politické krize na podzim roku 1938.³² Po vyloučení J. Stříbrného se zjednodušily také vnitrostranické poměry. Z toho těžil především E. Beneš, který byl na XII. sjezdu strany v roce 1931 zvolen jejím místopředsedou. Zde byl přijat i nový program, na jehož tvorbě se E. Beneš výrazně podílel.³³

²⁸ Přemysl PRAŽÁK, *Přehled a program politických stran v Československu*, Turnov 1935, s. 27-28. Část českých anarchokomunistů v čele s B. Vrbenským a rovněž i další skupiny, nevyjímaje například stoupence strany pokrokové, se k národním socialistům připojili těsně před koncem první světové války. Právě zde lze proto hledat příčinu pozdějších vnitrostranických rozporů. J. KOCIAN, *Československá strana*, s. 18.

²⁹ E. Beneš nikdy neusiloval o účast ve stranickopolitické sféře. Donutili ho k tomu až tehdejší straniční předáci. Ti totiž nelibě nesli, že v pozici ministra zahraničí sedí nepřetržitě muž, který disponuje zcela výjimečným postavením, zatímco ostatní museli nejprve pod záštitou některé z politických stran překonat volební klání. Bylo totiž pravidlem, že ministři v parlamentní vládě musejí vzejít z řad poslanců. Na radu prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka si posléze E. Beneš vybral členství právě u národních socialistů. J. HARNA (ed.), *Politické programy*, s. 23; Antonín KLIMEK, *Vítejte v první republice*, Praha 2003, s. 110-112.

³⁰ Druhých parlamentních voleb v listopadu 1925 se zúčastnil rekordní počet politických subjektů. Do Poslanecké sněmovny se dostali zástupci šestnácti a do Senátu čtrnácti politických stran. Tato roztržitost politického spektra nakonec vyústila ve vleklou krizi při sestavování funkční vládní koalice, čímž byl nakonec pověřen Antonín Švehla, předseda vítězné agrární strany. Součástí tzv. všenárodní koalice se po dohodě stali agráři, sociální demokraté, národní socialisté, národní demokraté, lidovci a strana živnostensko-obchodnická. Avšak spolupráce těchto stran byla již v březnu roku 1926 kvůli neustálým sporům předčasně ukončena. Vlády se tak posléze ujal úřednický kabinet Jana Černého. Stanislav BALÍK - Vít HLOUŠEK - Jan HOLZER - Jakub ŠEDO, *Politický systém českých zemí 1848-1989*, Brno 2007, s. 56-61; P. MAREK a kol., *Přehled*, s. 29.

³¹ J. KOCIAN, *Československá strana*, s. 21-22.

³² P. MAREK a kol., *Přehled*, s. 130.

³³ J. KOCIAN, *Československá strana*, s. 22-23. E. Beneš měl na zpracování nového programu patrně zásadní vliv. Jeho zásluhou zde byly například prosazeny změny, které se udály v pozici strany v prvním desetiletí republiky. Ta se totiž již plně vtělila do role pevné opory státu a jeho demokratického zřízení.

V průběhu třicátých let 20. století ovlivňovala fungování a mocenské postavení strany především mezinárodní situace v tehdejší Evropě, konkrétně pak rozpínavá politika nacistického Německa. Národní socialisté se stali v tomto ohledu, podobně jako sociální demokraté, stabilními zastánci zahraniční politiky E. Beneše. Proto bez většího váhání podpořili i jeho prezidentskou volbu v roce 1935 a byli mu důležitou oporou také v kritickém roce 1938.³⁴

Po mnichovské kapitulaci zavládl v řadách strany hluboký otřes, zklamání a pocity poraženectví. Její členové byli navíc kvůli vřelým vztahům s prezidentem E. Benešem často označováni za hlavní viníky nastalé situace. A to i přes skutečnost, že neměli na vývoj událostí podstatnější vliv. Nikdo z nich totiž nezastával žádnou mocensky důležitou pozici či funkci, ze které by mohl vývoj státu v dané době výrazněji ovlivnit.³⁵

V pomnichovském období zmítaly národněsocialistickou stranou obavy a nejistota z budoucího vývoje stranicko-politického systému v zemi. Ten se po dlouhých jednáních zástupců nejsilnějších politických stran, které probíhaly během října a listopadu roku 1938, podstatně zjednodušil. Většina subjektů svou činnost ukončila, některým byla úředně zastavena a dva byly nově ustanoveny - Strana národní jednoty a Národní strana práce.³⁶

K poslední schůzi zastupitelstva národněsocialistické strany došlo dne 22. listopadu 1938, kde bylo prakticky rozhodnuto o jejím rozpuštění. Své členy následně stranické vedení vyzvalo, aby se přidali k Straně národní jednoty.³⁷ Avšak ne všichni danou výzvu vyslyšeli. Řada z nich vstoupila do Národní strany práce nebo úplně odešla

Nedbala tolik na stranické pozice a její stanoviska a názory více splývaly oficiální státní politikou. Vliv E. Beneše se objevuje i v některých teoretických otázkách. Jedná se například o historické exkurze do problematiky vztahu demokracie a socialismu, které se ve velké míře shodují se sociologickými pojetími z jeho dřívějších děl. Program v tomto případě v podstatě akceptuje přímý vztah mezi oběma národně sociálními principy, demokracii podmiňuje sociální spravedlností. Benešův podíl je zřetelný i v otázkách zahraniční politiky státu. Zde je důraz kladen hlavně na geopolitické problémy a z toho plynoucí potřebu užšího připoutání Československa do tehdejších mezinárodních struktur. Opomenut nezůstal ani důraz na spojení s Francií, specifický vztah k Německu či rostoucí význam Sovětského svazu. J. HARNA (ed.), *Politické programy*, s. 25-26.

³⁴ J. MALÍŘ - P. MAREK a kol., *Politické strany I*, s. 777.

³⁵ Tamtéž, s. 778.

³⁶ J. KOCIAN, *Československá strana*, s. 24. Dne 18. listopadu roku 1938 se pod vedením agrárních představitelů ustanovila Strana národní jednoty, která se skládala z většiny tehdejších prvorepublikových stran (dokonce i z převážné části národních socialistů). Ovšem jednalo se především o jejich radikálně konzervativní křídla či různé profašisticky orientované frakce. Dne 11. prosince 1938 byla z podnětu sociálních demokratů a skupiny národních socialistů založena také Národní strana práce. Rozpuštěna byla například komunistická strana, k čemuž došlo dne 27. prosince roku 1938. Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938), Praha 2003, s. 633-634.

³⁷ Václav KRÁL (ed.), *Politické strany a Mnichov*, Praha 1961, s. 201-206.

z veřejného života. Jiní se svou činností snažili vykonávat mimo oba nově ustanovené subjekty.³⁸

Rozpad národněsocialistické strany ale doprovázela ještě jedna negativní událost. Konkrétně šlo o nečekaná vystoupení samotného V. J. Klofáče, který již ve vysokém věku, špatném fyzickém stavu a nemocen otevřeně inklinoval k autoritativním prvkům státního zřízení a národnímu socialismu předválečného Německa. Dne 20. listopadu 1938 na stránkách *Českého slova* mimo jiné pravil: „*Německo a jeho národní socialismus nesmíme jen dohánět, musíme jej předhánět.*“ S těmito Klofáčovými tvrzeními se ale strana nikdy neztotožňovala a vždy je odmítala i v budoucnu.³⁹

Během druhé světové války se mnozí národněsocialističtí sympatizanti, bývalí řadoví členové a funkcionáři hojně zapojili do domácí či zahraniční odbojové činnosti. Další byli nuceni emigrovat nebo trávit život ve věznicích a koncentračních táborech.⁴⁰

Dne 22. října 1938 opustil Československo také prezident E. Beneš, který usoudil, že k rozsáhlému vojenskému konfliktu v Evropě nedojde dříve než v květnu nebo červnu roku 1939. Těsně před odjezdem se ještě stihl sejit se svými nejbližšími spolupracovníky a dalšími politickými přáteli, mezi které patřili i někteří národní socialisté. Konkrétně mluvil o nutnosti přípravy organizace odporu doma, o zřízení stálého styku s protinacistickou Evropou a přípravě armády doma i v zahraničí pro boj proti Německu na straně ostatních evropských států. Své kolegy E. Beneš na závěr upozornil, že „*bude třeba četné politické i vojenské emigrace, která musí včas opustit zemi - na všechno to musíte být připraveni! A rozhodně už pro příští rok!*“⁴¹

V rámci domácího odboje vzniklo již v průběhu roku 1939 několik centrálních odbojových sítí, na jejichž činnosti se podílela i řada národních socialistů. Šlo zejména o Politické ústředí, Obranu národa a Petiční výbor Věrní zůstaneme.⁴²

Počátkem roku 1940 ale došlo ke změně situace, neboť se začalo vážně uvažovat o potřebě větší součinnosti všech tří zmíněných útvarů. Za tímto účelem nakonec vzniklo

³⁸ Do Národní strany práce vstoupili například známí představitelé legionářské a sokolské frakce národněsocialistické strany, kterými byli Ferdinand Richter, Josef Patejdl, Karel Moudrý či Jan Blahoslav Kozák. Jiří KOCIAN, "Benešova strana" a "její" prezident za druhé světové války, *Moderní dějiny* 3, 1995, s. 160.

³⁹ Josef HARNA, Českoslovenští národní socialisté v mnichovské krizi, *Československý časopis historický* 22, 1974, s. 76-78; F. KLÁTIL, *Republika*, s. 214.

⁴⁰ J. KOCIAN, *Československá strana*, s. 25.

⁴¹ Edvard BENEŠ, *Paměti: od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*, Praha 1947, s. 75-76.

⁴² Jan KŘEN, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005, s. 515. Národní socialisté se aktivně podíleli i na vzniku pozdějších odbojových útvarů. Jednalo se například o sokolskou organizaci Jindra, Radu tří či Českou národní radu. Z významných poválečných funkcionářů v nich působili například Prokop Drtina, Vladimír Krajina nebo Milada Horáková. J. KOCIAN, "Benešova strana", s. 162.

Ústřední vedení odboje domácího. Jednalo se v podstatě o tzv. zastřešující orgán, který E. Beneš na začátku podzimu roku 1941 oficiálně pověřil vedením odboje doma a rovněž i navázáním pravidelného styku s komunisty. Ti se totiž až doposud spolupráci s probenešovsky orientovanými skupinami vyhýbali.⁴³

Samotnou odbojovou činnost pojímali komunisté výhradně ze stranického hlediska. Tím se výrazně lišili od národních socialistů a dalších nekomunistů, jejichž spolupráce byla založena na názorové či profesní sounáležitosti. Pevnější organizační síť domácího národněsocialistického odboje se začala po podnětech Františky Zemínové v ilegilitě vytvářet teprve mezi lety 1943 až 1944. Jejím hlavním cílem bylo zejména navázání pravidelných kontaktů s předválečnými funkcionáři strany.⁴⁴

Nadstranickou politikou se národní socialisté řídili také v zahraničí. Mezi nejbližší londýnské spolupracovníky E. Beneše patřil například první volený předseda Státní rady Prokop Maxa či státní ministři v exilové vládě Hubert Ripka a Jaroslav Stránský.⁴⁵ K dalším národněsocialistickým členům Státní rady náleželi rovněž Josef David, Julius Firt, Vladimír Klecanda, Jan B. Kozák nebo František Uhlíř. Nelze však opomenout ani blízkého prezidentova spolupracovníka Prokopa Drtinu.⁴⁶

⁴³ Jan GEBHART - Jan KUKLÍK, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XV. a, 1938-1945, Praha-Litomyšl 2006, s. 357-360; Vladimír KRAJINA, *Národní odboj za druhé světové války*, in: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy 1897-1947, Praha 1947, s. 280. Od podzimu roku 1939 na našem území existovala také ilegální síť komunistická. Ovšem její aktivitu brzdila především sovětská politika, a to hlavně po podepsání paktu Ribbentrop-Molotov ze srpna roku 1939. Od této doby považovalo sovětské vedení válku mezi západními mocnostmi a Německem za imperialistickou. Propaganda Moskvy tak byla namířena proti Západu jako celku (v případě českých zemí proti benešovskému odboji). Tutéž linii proto museli zastávat i českoslovenští komunisté. Situace se obrátila až na jaře roku 1941 v souvislosti s chystanou německou ofenzivou na východní frontě. Od této doby se začíná spolupráce nekomunistického a komunistického odboje pozvolna prohlubovat. J. KŘEN, *Dvě století*, s. 515-516.

⁴⁴ J. KOCIAN, *Československá strana*, s. 27. F. Zemínová se v národněsocialistické straně angažovala již od jejích počátků v roce 1897. Po konci první světové války byla zvolena poslankyní Národního shromáždění. Během nacistické okupace pracovala na udržení ilegální činnosti strany. V roce 1943 svolala její první formální schůzi a rovněž stála u zrodu prozatímního revolučního poradního sboru, ze kterého vzešel v roce 1944 Revoluční výkonný výbor československé strany národně socialistické. Po většinu života se zabírala otázkou rovnoprávného postavení žen. Jinak tomu nebylo ani po konci druhé světové války. *Lidové proudy*, 15. 8. 1947.

⁴⁵ Prokop DRTINA, *Účast čs. strany národně socialistické na druhém zahraničním odboji*, in: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy 1897-1947, Praha 1947, s. 284. V rámci Prozatímního státního zřízení představovala Státní rada jakýsi exilový parlament. K jejímu vzniku došlo dne 21. 7. 1940. Původně sloužila jako poradní sbor prezidenta a pomocný kontrolní orgán. S. BALÍK - V. HLOUŠEK - J. HOLZER - J. ŠEDO, *Politický systém*, s. 113-114.

⁴⁶ Libor VYKOUPILO, *Národní socialisté v druhém zahraničním odboji*, in: *Pocta svobodě*. Sborník z pracovních setkání historiků a odbojářů k 50. výročí osvobození, Brno 1995, s. 78-80. P. Drtinu z pozice prezidentova politického referenta jmenoval E. Beneš svým zpravodajem v rámci Státní rady. Stranicky se ale angažoval až na základě Benešových pobídek. Nejprve od poloviny roku 1944 jako člen doprovodu československého vládního delegáta pro osvobozené území. Později jako jeden z národněsocialistických vyjednávačů při moskevských jednáních o nové československé vládě a jejím programu v březnu 1945. J. KOCIAN, "Benešova strana", s. 164.

Tato národněsocialistická skupina většinou uznávala a podporovala politickou linii E. Beneše, ať už se jednalo o diplomatické odmítnutí mnichovské dohody či mezinárodní uznání československé exilové vlády. Její představitelé ale prozatím o obnově předválečné strany vážněji neuvažovali.⁴⁷

V dané otázce nastal zvrát až s plánovanou cestou E. Beneše do Moskvy, kde se prezident zúčastnil série několika jednání, jejichž výsledkem bylo podepsání československo-sovětské spojenecké smlouvy ze dne 12. prosince 1943.⁴⁸ Obě strany se v ní zavázaly k politice trvalého vzájemného přátelství a poválečné spolupráce, a to v oblasti vojenské i hospodářské. Její součástí byla i pasáž, která se týkala „*vzájemného respektování své nezávislosti a svrchovanosti, jakož i nevměšování do vnitřních věcí druhého státu.*“⁴⁹

Ovšem Moskva tuto formulaci nebrala příliš v potaz. Důležitý byl pro ni především fakt, že se jí s pomocí československo-sovětské smlouvy otevřela cesta k rozšíření svého vlivu do střední Evropy ještě v období, kdy nebylo úplně jisté, zde se do tohoto prostoru dostane také vojensky. Když se tak později skutečně stalo, využila ji sovětská strana jako nástroj politického nátlaku vůči Československu.⁵⁰

Spokojen byl také E. Beneš. Ten totiž pohlížel na spojeneckou smlouvu se Sověty jako na hlavní záruku před dalším opakováním mnichovského ponížení. Od jejího podepsání ho neodradila ani četná varování některých britských či československých politiků, kteří upozorňovali na možné nebezpečí nárůstu sovětského vlivu nejen v Československu, nýbrž i v Evropě.⁵¹ Prezident ale tato varování nebral příliš v potaz a při příležitosti ratifikace smlouvy pravil: „*Smlouva mezi Svazem sovětských socialistických republik a Československou republikou o přátelství, vzájemné pomoci a*

⁴⁷ Týž, Československá strana, s. 28-29.

⁴⁸ Tamtéž, s. 29.

⁴⁹ Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů. Díl IV/I: březen 1939 - prosinec 1943, Praha 1982, s. 455-456.

⁵⁰ Karel KAPLAN, Pravda o Československu 1945-1948, Praha 1990, s. 7-9. Tento nátlak se plně projevil například v problematice Podkarpatské Rusi, kde během války zanikla jakákoliv československá správní přítomnost. Namísto toho zde zesílilo místní komunistické hnutí, které žádalo připojení země k sovětské Ukrajině. Československo se zde pokusilo ještě v červnu roku 1944 nastolit vlastní suverenitu, avšak marně. V té době tu již vládla sovětská vojenská správa, čímž se stala Podkarpatská Rus faktickou součástí Sovětského svazu. Po nátlaku Moskvy bylo území k sovětské Ukrajině formálně připojeno dne 22. listopadu 1945, kdy celou záležitost ratifikoval prozatímní československý parlament. Jiří VYKOUKAL - Bohuslav LITERA - Miroslav TEJCHMAN, Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989, Praha 2000, s. 128-129.

⁵¹ Benešovo stanovisko ohledně československo-sovětské smlouvy zastávali také národní socialisté. Ovšem ne všichni podporovali navazování kontaktů s komunisty. Zvláště H. Ripka a J. Stránský odmítali jakýkoliv podíl komunistických představitelů na vyjednáváních o poválečné podobě Československa. J. KOCIAN, "Benešova strana", s. 164-165.

poválečné spolupráci, jež byla dnes uzavřena, je důležitým přínosem k našemu společnému boji proti německému fašismu a proti jakékoli nové agresi ze strany Německa.“⁵²

Pod dojmem prosincového pobytu v Moskvě se významně změnil i Benešův pohled na samotný Sovětský svaz. Československý prezident byl nyní přesvědčen, že se tamní systém po přestání masivního německého náporu výrazně změnil, neboť podle jeho slov neustále procházel postupnou přeměnou ve svobodomyšlnější formu socialismu. „*Zdejší pokrok v myšlenkovém vývoji od roku 1935, a zejména během války, je veliký, opravdový a definitivní,*“ uvedl E. Beneš.⁵³

Vyjma toho byl neochvějně přesvědčen o změně sovětského režimu, který dle jeho mínění již zcela upustil od svých imperialistických tendencí. V Sovětech spatřoval především jeden ze základních opěrných bodů poválečné spolupráce mezi Západem a Východem. A to i přes zřetelné ideologické a systémové rozdíly Moskvy na straně jedné a západních demokracií v čele se Spojenými státy a Velkou Británií na straně druhé. Své mínění na toto téma podpořil slovy: „*Pokládat věci s Internacionálou, s náboženstvím, se spoluprací se Západem, se slovanskou politikou atd. za pouhou taktiku by byl fundamentální omyl. Vývoj k nové sovětské říši, decentralizované, s pevným místem pro ostatní sovětské národy v duchu nové lidové demokracie je na nepopíratelném a definitivním pochodu. Z války vyjde nový Sovětský svaz, hospodářsky zachovávající sice plně sovětský systém, politicky však naprosto nový.*“⁵⁴

Během moskevské návštěvy se prezident E. Beneš sešel také s československými komunistickými předáky, kteří zde po dobu války působili. Hlavní část vzájemných rozhovorů zaplnily hlavně otázky týkající se poválečného uspořádání a výstavby Československa. Pod dojmem této skutečnosti projevíli na počátku roku 1944 také národněsocialističtí představitelé v Londýně zájem o obnovu vlastní strany.⁵⁵

Podnítila je k tomu právě aktivita československých komunistů, kteří nikdy nepřistoupili k formální likvidaci své organizace a měli tudíž před ostatními oponenty v nastupujícím mocenskopolitickém souboji mnohem výhodnější postavení.⁵⁶ Rovněž

⁵² E. BENEŠ, Paměti, s. 380.

⁵³ Eduard TÁBORSKÝ, Prezident Beneš mezi Západem a Východem, Praha 1993, s. 163.

⁵⁴ Tamtéž, s. 162-163.

⁵⁵ J. HARNA (ed.), Politické programy, s. 27.

⁵⁶ Tamtéž.

obrat na východní frontě, po kterém Rudá armáda rychle postupovala do nitra Evropy, ztěžoval zástupcům londýnského exilu již tak nevýhodnou vyjednávací pozici.⁵⁷

V průběhu roku 1944 operovala sovětská vojska téměř ve všech zemích středovýchodní Evropy, což vytvářelo komunistickému odboji prostor k prvotnímu mocenskému nástupu v podobě zvýšeného nátlaku a stupňování svých požadavků.⁵⁸ Jejich splněním navíc komunisté podmiňovali další společný postup s E. Benešem a ostatními nekomunisty, což mělo výrazný vliv na podobu poválečného Československa a jeho stranickopolitického systému.⁵⁹

Pod tíhou těchto faktorů národní socialisté přistoupili na vznik *Národní fronty*, základního organizačního tělesa, které mělo zastřešovat všechny politický život v obnovené republice. V souvislosti s tímto krokem ale patrně netušili, že se jednalo o první podstatné omezení demokratických zásad, které jako jediné dávaly jejich straně příležitost k prosazení vlastních postojů a politických záměrů.⁶⁰ Za daných konstelací ale selhaly i veškeré rozhovory ohledně obnovy bývalé agrární strany, o čemž se vážně uvažovalo ještě na počátku roku 1945.⁶¹

Ovšem ani otázka obnovy národněsocialistické strany nebyla prozatím zcela vyjasněna. Do emigrace odcházel E. Beneše s přesvědčením, že je třeba poválečný stranicko-politický systém v Československu podstatně změnit. A to zejména omezením počtu politických stran. Jeho úvahy zprvu směřovaly k pouhému vzniku strany sjednocené levice a strany sjednocené pravice. Oba subjekty měla vyvažovat pomyslná strana středu, která by „*napomáhala tomu, aby nedošlo k diktatuře či pokusům o totalitu jedné či druhé existující strany. Všechny ideové a zájmové potřeby a programy jednotlivých součástí a skupin národního a státního celku (zájmy dělnické, zájmy*

⁵⁷ J. KOCIAN, "Benešova strana", s. 165.

⁵⁸ V roce 1944 byla přítomnost Rudé armády nejvíce zřetelná například v Polsku, Bulharsku nebo Rumunsku. Všechny tyto státy se také poměrně brzy dostaly pod přímý dohled moskevského vedení, které zde podporovalo zřizování Sovětům nakloněných komunistických vlád. Na tento počín pohlíželi s velkou nelibostí především zástupci západních mocností, což ve výsledku vedlo k jejich neustále se zvyšující nedůvěře vůči politice Sovětského svazu. Bohuslav LITERA, *Studená válka. Mezinárodní vztahy 1945-1963*, Jinočany 1993, s. 10.

⁵⁹ J. KOCIAN, "Benešova strana", s. 165.

⁶⁰ J. HARNA (ed.), *Politické programy*, s. 27.

⁶¹ Zájem o obnovu agrární strany projevíli zvláště její bývalí činitelé, kteří během války působili v londýnském Prozatímním státním zřízení. Z nich nelze opomenout zejména členy exilové vlády Ladislava Feierabenda a Jána Lichnera. Ovšem v nově se rodícím stranickopolitickém systému nebylo pro agrárníky, kteří byli v očích veřejnosti až příliš spjatí se zánikem předválečné republiky, vyčleněn žádný prostor. Z podobných důvodů byly zakázány nebo neobnovily svou činnost i další tradiční pravicové strany. Jednalo se například o národní demokracii nebo zcela zdiskreditovanou stranu ľudovou. J. KOCIAN, *Československá strana*, s. 29-30; J. KŘEN, *Dvě století*, s. 570-571.

zemědělské, živnostenské, zájmy inteligence a tak dále) mohou se do těchto tří stran dobře vsunout a zařadit,“ zamýšlel E. Beneš.⁶²

Tento model měl rovněž fungovat jako jistá pojistka vůči možnému mocenskému vzestupu československých komunistů. Ti by totiž v rámci nově vzniklého levicového uskupení zákonitě splynuli s národními socialisty a sociálními demokraty, čímž by se výrazně utlumily jejich politické ambice.⁶³

S plány na vytvoření sjednocené levice E. Beneš vážně kalkuloval ještě při zmíněné návštěvě Moskvy v prosinci 1943. Komunisté se ale k jeho myšlence stavěli odmítavě. *„Vyvodil jsem hned tehdy pro sebe z toho závěr, že zcela určitě se samostatnosti své strany komunisté nevzdají. A tudíž zůstane i strana sociálně demokratická,“* zněla Benešova slova.⁶⁴

K jisté formě užší spolupráce mezi třemi socialistickými stranami však neměli větších výtek. Proto se nakonec s E. Benešem dohodli na složení prozatímní vlády, čímž byly v podstatě položeny základy pozdější *Národní fronty Čechů a Slováků*.⁶⁵

Následně také podpořili Benešův záměr, který údajně zněl: *„Vláda v osvobozené republice musí být vybudována na jiných základech, než tomu bylo dosud. Základem, jádrem a vedoucí silou nové vlády musí podle presidenta být blok tří stran: komunistů, sociálních demokratů a českých socialistů. Vedle tohoto bloku mají být ve vládě zastoupeny složky t. zv. středu a živly t. zv. konservativní (lidovci, agráři).“⁶⁶*

Zároveň ale komunisté zdůraznili, že *„vedoucí blok tří stran (komunistů, soc. dem. a českých socialistů) nesmí vystupovat a cítit se jako nějaký blok „levicový“, nýbrž jako*

⁶² Edvard BENEŠ, *Demokracie dnes a zítra*, Praha 1946, s. 316.

⁶³ V. KRÁL (ed.), *Cestou k Únoru*, s. 14-15. E. Beneš údajně nebyl k obnovení strany národních socialistů příliš nakloněn ještě před plánovanou návštěvou Moskvy v prosinci 1943. Dne 4. července 1943 v londýnském exilu pravil: *„Myslím, že to půjde udělat tři bloky. Komunisté zůstanou stranou sami pro sebe, u těch se nedá nic změnit, v daném případě, kdyby to potřebovali nebo kdyby jim to bylo přikázáno, tak přeskóčí zase ke kominterně a budou revolučními bolševiky. Proto vím, že nesplynou s ostatními dělníckými vrstvami. Ty se musí organizovat kolem dnešní sociálně demokratické strany. Národní socialisty už nechci, aby existovali jako strana.“* Milada ČERVINKOVÁ - Libuše OTÁHALOVÁ (edd.), *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 (I)*, Praha 1966, s. 344.

⁶⁴ E. BENEŠ, *Paměti*, s. 409. Vzniku jednotné socialistické strany se příliš nebránili ani národní socialisté. Například H. Ripka v dané věci dne 17. května 1944 prohlásil: *„Jsem pro jednotnou socialistickou stranu, když to bude strana demokratická s Masarykovskou koncepcí socialismu.“* Zároveň ale upozorňoval: *„P. president se domníval, že jednotná levice se vytvoří ze tří socialistických stran, a že čs. socialisté a soc. dem. v ní budou mít většinu a že komunisté budou v ní pohlceni. Jádrem měli být ovšem soc. dem. a my jsme měli být obětováni ve prospěch soc. dem. Naproti tomu my tvrdíme, že kdyby se mechanicky vytvořila jednotná soc. strana, pak v ní budou mít vedení komunisté. Soc. dem nepovažují čs. socialisty za nic a v jejich představách vypadá jednotná soc. strana tak, jak vypadala strana práce v II. republice. Přitom opatrně postupovat a získají-li venkov.“* V. KRÁL (ed.), *Cestou k Únoru*, s. 104.

⁶⁵ L. VYKOUPILOV, *Národní socialisté*, s. 84.

⁶⁶ Klement GOTTWALD, *Spisy XI*, Praha 1955, s. 266.

představitel všech základních složek národa – dělníků, rolníků a inteligence – to jest představitel zdrcující většiny národa. Vláda sama, v níž tyto složky a jejich političtí představitelé mají hrát vedoucí úlohu, má mít přihráním lidovců a agrárníků ráz vlády Národní fronty,“ s čímž E. Beneš souhlasil.⁶⁷

Zásadnější problémy se objevily až v otázce pojmenování bloku. Zatímco národní socialisté prosazovali název „levicový“ či „socialistický blok,“ aby tím otevřeně projevili svoji orientaci nalevo a získali tak co nejvyšší možný počet voličů, představitelé komunistů nesouhlasili ani s méně výrazným pojmenováním „blok socialistických stran“. Obávali se, že by tím mohli národní socialisté společně se sociálními demokraty lacině nabýt poválečné obliby u veřejnosti, a proto požadovali označení „Národní blok pracujícího lidu měst a venkova.“ Argumentovali hlavně kladnými stanovisky prezidenta E. Beneše v dané věci a zároveň věřili, že pouze jejich výraz zajistí nově vzniklému levicovému uskupení rozhodné vítězství v poválečném volebním klání.⁶⁸

Návrh programu chystaného bloku vypracovalo komunistické vedení již v prosinci 1943 a odeslalo jej k projednání politickým skupinám, které se v průběhu ledna 1944 vytvořily z národně socialistických a sociálně demokratických členů londýnské vlády a Státní rady.⁶⁹

Národní socialisté přijali komunistický návrh na stranické schůzi, která se uskutečnila dne 21. ledna 1944. Po sérii názorových sporů a vnitřním napětí tak učinili s menším časovým odstupem dne 27. února 1944 také představitelé sociální demokracie.⁷⁰

Ovšem nově vzniklé uskupení doprovázely hned zpočátku mnohé neshody. Závažný se ukázal především spor o podobu a sestavení vládní delegace pro osvobozené

⁶⁷ Tamtéž, s. 266-267. Co se týče účasti a úlohy komunistů v této prozatímní vládě, hájili následující názor: „Komunisté principálně souhlasí s účastí na vládě vytvořené na výše uvedené základně. Komunisté, jakožto pravděpodobně nejsilnější strana bloku a vlády, mají podle staré parlamentní tradice nárok na ministerské předsednictvo. S ohledem však na mimořádné poměry, které nastanou po pádu Německa, a nechtíce prezidentu dělat obtíže, hlavně mezinárodně politického rázu, komunisté prozatím tento nárok neuplatňují, aniž se ho ovšem pro budoucnost vzdávají.“ Vyjma toho si ale nárokovali i důležité resorty vnitra a národní obrany a požadovali, aby nový ministerský předseda vzešel z bloku tří socialistických stran. E. Beneš jejich stanoviska přijal a souhlasil s nimi. Prozatím však ale nemohl přislíbit, zde se bude jednat právě o resorty, které komunisté konkrétně jmenovali. Tamtéž, s. 267-268.

⁶⁸ L. VYKOUPILOV, Národní socialisté, s. 84.

⁶⁹ Jan GEBHART - Jan KUKLÍK, Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938-1945, Praha-Litomyšl 2007, s. 322-323. Paralelně s utvořením sociálnědemokratické skupiny se dne 22. ledna 1944 ustanovila také politická skupina složená z národněsocialistických členů londýnské vlády a Státní rady. Vyjma jejího předsedy J. Stránského ji tvořili i H. Ripka, P. Maxa, F. Uhlíř, J. David, V. Klecanda a J. Firt. J. KOCIAN, "Benešova strana", s. 167.

⁷⁰ Tamtéž, s. 323. Blok pracujícího lidu měst a venkova byl po dohodě všech tří zainteresovaných stran formálně ustanoven dne 4. března 1944. J. HARNA, Kritika, s. 93.

území v létě 1944 či debata o povaze a kompetencích národních výborů, jenž se měly stát novými orgány státní moci a veřejné správy v osvobozené republice.⁷¹

Vrcholem aktivity socialistického bloku, ale zároveň i vrcholem ve vyjednávání mezi komunistickým a londýnským emigračním centrem, byly společné rozhovory o návrhu vládního programu, které se uskutečnily v Moskvě mezi dny 22. až 28. března 1945. Účastnilo se jich pět komunistů, čtyři sociální demokraté a národní socialisté a dva zástupci strany lidové.⁷²

Během těchto jednání měli už komunisté jednoznačně navrch, což bylo dáno hned několika faktory. Vyjma obratu ve válce se jednalo především o vzrůstající roli sovětské armády ve středovýchodní Evropě. Vzhledem k tomu postupně sílil i mezinárodní význam sovětské politiky. To vše vedlo k posílení sebedůvěry všech komunistických složek na jedné straně a na druhé straně k oslabení role ostatních politických směrů. Proto byli představitelé londýnského exilu postupně zatlačeni do defenzivy a stále více se podrobovali tlaku ze strany československých komunistů.⁷³

Tyto tendence se plně odrazily i na podobě vládního programu, který obsahoval v převážné míře pouze původní návrhy komunistů. Jedním z jeho nejzákladnějších rysů měla být kromě řady mocensko-politických a sociálně-ekonomických změn především poválečná orientace Československa na spolupráci se Sovětským svazem.⁷⁴

E. Beneš a ostatní nekomunistické strany v tomto ohledu nekladli větší odpor. Zaprvé si byli vědomi narůstající moci komunistů a zadruhé s většinou bodů, které se ve vládním programu později objevily, převážně souhlasili, nebo se jim podřídili. Jejich přesvědčení o nezbytnosti hlubokých strukturálních reforem bylo založeno hlavně na tragických událostech posledního desetiletí, které vedly k zániku republiky. Již na počátku války tak pozvolna vznikají hlavní rysy tzv. politiky odčinění Mnichova, jejímž velkým zastáncem byl právě E. Beneš a posléze i jeho exiloví spolupracovníci.⁷⁵

⁷¹ J. KOCIAN, Československá strana, s. 33.

⁷² Karel KAPLAN, Nekrvavá revoluce, Praha 1993, s. 19.

⁷³ Václav VEBER, Osudové únorové dny, Praha 2008, s. 21.

⁷⁴ V otázce československo-sovětské spolupráce komunistický návrh pravil: „*Vyjadřujíc neskonale vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě. Smlouva československo-sovětská z 12. prosince 1943 o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci bude určovat pro veškerou budoucnost zahraničně politickou posici našeho státu.*“ Těsná spolupráce obou zemí měla probíhat „*ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky a kulturně.*“ Miloš KLIMEŠ - Petr LESJUK - Irena MALÁ - Vilém PREČAN (edd.), Cesta ke Květnu. Vznik lidové demokracie v Československu do února 1948. 1. svazek, Praha 1965, s. 382.

⁷⁵ K. KAPLAN, Nekrvavá revoluce, s. 20.

Tato politika byla založena na několika tezích. Mezi ty hlavní lze zařadit především obnovu Československa v hranicích z roku 1937 nebo změnu zahraničněpolitické orientace od spolenectví s nespolehlivými západními demokraciemi ke spolenectví se Sovětským svazem jako jediné záruce před německou rozpínavostí.⁷⁶

Vedle toho vznikaly v londýnském exilu také plány na eliminaci problémových národnostních menšin. A to buď vystěhováním nebo odnárodněním, s čímž souhlasili i představitelé moskevské emigrace.⁷⁷ Požadavek vzniku národního státu Čechů a Slováků se po válce stal dokonce jedním z prioritních témat programů všech politických stran.⁷⁸

Tyto prvky politiky odčinění Mnichova představovaly hlavní východisko také pro memorandum národních socialistů ze dne 31. ledna 1945, které se mělo původně stát hlavním podkladem pro finální verzi vládního programu, s čímž kalkuloval také E. Beneš.⁷⁹

Při jeho důkladnějším rozboru je ale zcela evidentní, že se názory nekomunistů a komunistů v otázkách výstavby poválečného Československa zpočátku příliš nelišily. To mimo jiné souviselo i s prudkým vzestupem levicového smýšlení v celé poválečné Evropě, jehož výsledkem se stal nárůst nejen komunistických, ale také socialistických stran. Nastalé politické atmosféře se podřídily dokonce i subjekty nesocialistické. A to především skrze sociálně reformní orientaci svých programových cílů. V případě Československa lze zmínit například stranu lidovou.⁸⁰

Při pohledu na zahraničněpolitické směřování obnovené republiky výše zmíněné memorandum například pravilo: „*V mezinárodní politice bude ČSR, opřena především o spojeneckou smlouvu s SSSR, usilovat o přátelské a spojenecké smlouvy další a pokračovat ve starém úsilí o bezpečnost kolektivní na podkladech skutečného, t. j. mezinárodně-soudně zjiřitelného a vykonavatelného mezinárodního práva.*“⁸¹

V otázce menšin, převážně německých a maďarských, národní socialisté zdůrazňovali, že „*ČSR bude národním státem Čechů a Slováků se státo-právně*

⁷⁶ Tamtéž, s. 21.

⁷⁷ Ve spojitosti s národnostními menšinami se posléze ve vládním programu objevily také pasáže o potrestání všech „*zrádců, kolaborantů a fašistických živlů,*“ jejichž majetek měl být zkonfiskován. Jaroslav SOUKUP (ed.), *Cestou května. Dokumenty k počátkům naší národní a demokratické revoluce.* Duben 1945 - květen 1946, Praha 1975, s. 38-43.

⁷⁸ Michal PEHR, *Zápas o nové Československo 1939-1946. Válečné představy a poválečná realita,* Praha 2011, s. 88.

⁷⁹ Oficiálně svůj program nová vláda schválila na osvobozeném území dne 5. dubna 1945. Protože se tak stalo na zasedání v Košicích, bývá někdy též označován jako Košický vládní program. Paralelně s ním zahájila činnost také Národní fronta, jenž představovala základní prvek nově vzniklého systému lidové demokracie. J. VYKOUKAL - B. LITERA - M. TEJCHMAN, *Východ,* s. 126.

⁸⁰ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1945-1948,* Praha 1991, s. 5-6.

⁸¹ M. KLIMEŠ - P. LESJUK - I. MALÁ - V. PREČAN (edd.), *Cesta,* s. 340-341.

*autonomním Podkarpatskem a žádné menšině nebudou přiznána kolektivní politická práva.*⁸² Vyjma toho také podporovali „*zespolečenštění (znárodnění) dolů, uhelného obchodu, hutí a těžkého průmyslu, jako i veškerých zdrojů léčebných a lázeňských a v příslušné oblasti veřejného peněžnictví spolu s naprostou státní kontrolou peněžnictví veškerého.*“⁸³

Memorandum se ale nakonec nestalo tolik potřebnou alternativou vůči komunistickým návrhům při vyjednáváních v Moskvě. Tu nakonec všichni zúčastnění opustili dne 31. března 1945, aby se následně přesunuli na území osvobozené republiky.⁸⁴ Poté, co překročili československé hranice, jmenoval dne 4. dubna 1945 prezident E. Beneš v Košicích první poválečnou vládu, jenž bývá rovněž označována jako první vláda Národní fronty.⁸⁵

Její složení bylo na základě moskevských porad dohodnuto dne 28. března 1945 a pro národní socialisty opět nevěstilo nic dobrého.⁸⁶ Většina důležitých resortů totiž připadla zástupcům komunistické strany.⁸⁷ Post předsedy vlády navíc obsadil sociální demokrat a dosavadní velvyslanec v Moskvě Zdeněk Fierlinger, což byl v podstatě úmysl samotných komunistů, kteří tuto funkci záměrně nepožadovali. Jako důvod následně uvedli obavu z možných mezinárodních komplikací, které by mohly prezidentu E. Benešovi vzniknout, pokud by křeslo ministerského předsedy opanoval jejich představitel.⁸⁸

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Jaroslav OPAT, O novou demokracii 1945-1948. Příspěvek k dějinám národně demokratické revoluce v Československu v letech 1945-1948, Praha 1966, s. 50.

⁸⁵ K. KAPLAN, Nekrvavá revoluce, s. 26. Národní fronta Čechů a Slováků bylo sdružení politických stran v poválečném Československu, které jako jediné mohly obnovit svou činnost. Jednalo se o Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, Československou stranu lidovou, Československou stranu národně socialistickou, Demokratickou stranu, komunistickou stranu Československa a Komunistickou stranu Slovenska. Stala se především místem zásadních politických rozhodnutí, která byla přijímána na základě vzájemného souhlasu všech povolených stran. Opozice v podstatě neexistovala. Proto bývá tento systém, který v Československu fungoval v letech 1945 až 1948, mnohdy označován jako limitovaná demokracie. Karel ŽALOUDEK, Encyklopedie politiky, Praha 1996, s. 261; J. KŘEN, Dvě století, s. 572.

⁸⁶ K. KAPLAN, Nekrvavá revoluce, s. 26.

⁸⁷ V první poválečné vládě obsadili komunisté důležitá ministerstva vnitra (Václav Nosek), informací (Václav Kopecký), školství a osvěty (Zdeněk Nejedlý), ochrany práce a sociální péče (Jozef Šoltész) a zemědělství (Julius Ďuriš). Poslední dva jmenovaní jako členové Komunistické strany Slovenska. Post ministra národní obrany navíc řídil formálně bezpartijní generál Ludvík Svoboda. Ve skutečnosti se však jednalo o komunistického stoupence. Národněsocialističtí představitelé byli pověřeni vedením ministerstev zahraničního obchodu (Hubert Ripka) a spravedlnosti (Jaroslav Stránský). J. OPAT, O novou demokracii, s. 49-50.

⁸⁸ K. KAPLAN, Nekrvavá revoluce, s. 23.

Výběr Z. Fierlingera se nakonec ukázal jako předem promyšlený. V rámci sociální demokracie totiž tato osoba zastávala pozici předního představitele tamní levicové frakce, která otevřeně inklinovala k těsné spolupráci s komunisty a Sovětským svazem.⁸⁹

Po návratu z Moskvy se tak národní socialisté a ostatní demokraté zcela jistě neocitli v takovém postavení, v jaké původně doufali. Naopak komunisté dosáhli v podstatě všeho, co si původně předsevzali. Na základě svých plánů nastolili takové podmínky, které jim měly zajistit převahu v osvobozeném Československu do doby, než nad ním získají neomezenou moc.⁹⁰

Neblahou situaci národních socialistů prostřednictvím memoárů popsal J. Firt: *„Pouze komunisté měli dopodrobna připravený plán a program. Ostatní jednali bez plánu a předchozí dohody. Docílili jenom menších změn v programu vlády a v personáliích, jak jim je komunisté předložili ke schválení. V podstatě přijali všechno, včetně osoby vysloveného sovětského agenta do funkce ministerského předsedy. Výsledky jsou známy pod jménem Košický vládní program.“*⁹¹

Na jeho slova navázal také H. Ripka, který tvrdil, že komunisté zcela ignorovali veškeré plány a původní náměty vypracované představiteli londýnského exilu. Podle něj se podařilo pouze J. Stránskému *„nanejvýš zmírnit v některých bodech radikální charakter komunistických návrhů.“* Tím měl namysli především ty části Košického vládního programu, ve kterých se nakonec objevily alespoň nepatrné zmínky o demokratickém charakteru osvobozeného státu, občanských svobodách nebo o potřebě navázání přátelských vztahů nejenom se Sověty, ale také se západními demokratiemi.⁹²

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 46-47.

⁹¹ Julius FIRT, Záznamy, Köln 1985, s. 112-113.

⁹² H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 47; J. SOUKUP (ed.), Cestou května, s. 32-35.

2. Poválečná obnova strany

Během druhé světové války přišla národněsocialistická strana o celou řadu osobností. Nacisty bylo popraveno či umučeno přibližně 2.400 jejích příslušníků, dalších několik tisíc bylo odkázáno na trávení života v koncentračních táborech nebo vězeních. Důvodem k zatčení mnohdy byla i samotná příslušnost ke straně, kterou gestapo běžně označovalo názvem „Benesch-Partei“.⁹³

Svou činnost obnovila Československá strana národně socialistická v květnu roku 1945. Nejednalo se však o úplně plynulý proces. Stranické vedení totiž nemělo až do poslední chvíle zcela jasnou představu o tom, jak přesně k této obnově dojde. O rozporuplných počátcích poválečné strany se při hodnocení výsledku parlamentních voleb zmínil dne 6. června 1946 P. Drtina: „*Chtěl bych připomenout, že dnes před rokem jsme vůbec nevěděli, sestry a bratři, jestli se nám podaří tuto stranu vzkřísit nebo ne. A také my, kteří jsme byli v Moskvě a v Košicích – a zejména v Košicích – když jsme se vraceli domů, jsme nevěděli, co se nám podaří uskutečnit z našich představ o politickém systému, který tu má být zaveden.*“⁹⁴

Prvotním impulsem k obnovení strany se stalo setkání domácích a zahraničních národněsocialistických pracovníků, které se uskutečnilo v Praze dne 11. května 1945.⁹⁵ „*Od Pokorných jsem jel do Spálené ulice, kde jsme měli první setkání s vedoucími národními socialisty, kteří se pustili do obnovy strany. Byla to Fráňa Zemínová, Oldřich Kadlčík, tajemník Novotný a štábní kapitán, jehož jméno si již nepamatuji a který měl účast ve vojenském velitelství Pražského povstání. Byli jsme přítomni Stránský, David a já, snad i Uhlíř. Byla to schůzka velice zběžně informativní, ale dala základ k zintenzívnění stranické iniciativy i agitace a pomohla tak vydatně k překonání jisté malátnosti domácích činitelů národně socialistických, která na jejich prvních krocích byla patrna,*“ uvedl ve svých memoárech P. Drtina.⁹⁶

⁹³ Během nacistické okupace byli zatčeni a vězněni také poválečný předseda strany Petr Zenkl, předválečný generální tajemník strany Karel Moudrý, Milada Horáková a mnoho dalších. Z nejznámějších pracovníků strany byl popraven například pražský primátor Otakar Klapka nebo senátorka Františka Plamínková. Jiří MALÍŘ - Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. II. díl. Období 1938-2004, Brno 2005, s. 1143-1144.

⁹⁴ V. KRÁL (ed.), *Cestou k Únoru*, s. 161. Ve svém výkladu P. Drtina rovněž prohlásil, že oproti národním socialistům vstupovali komunisté na osvobozené území „*jako strana, která si byla jista svou posicí, která měla přesný, podrobný plán, na němž pracovala celou dobu války, ale měla také za sebou po celou dobu války soustavnou práci a boj.*“ Tamtéž.

⁹⁵ Jiří KOCIAN, *Národní socialisté a únor 1948*, in: Jindřich DEJMEK - Marek LOUŽEK (edd.), *Únor 1948: šedesát let poté*. Sborník textů, Praha 2008, s. 122.

⁹⁶ P. DRTINA, *Československo*, s. 52-53.

První veřejná schůze národních socialistů po osvobození proběhla v Praze dne 17. května 1945.⁹⁷ Svolána byla do velkého sálu Lucerny a strana zde měla v očích veřejnosti formálně zahájit svou obnovenou činnost.

Avšak počátky byly složité, což dokládá i průběh tohoto shromáždění. K celé události se vyjádřil opětovně P. Drtina: „*Očekával jsem, že po takových letech nuceného odmlčení obec někdejších národních socialistů pražských zaplaví Lucernu tak, že sál nebude stačit a průběh schůze se bude muset přenášet tlampači do Štěpánské ulice. Vždyť před mnichovskou katastrofou v květnu 1938 v obecních volbách dostali národní socialisté více než 150.000 hlasů, tedy tolik, kolik za celou dobu republiky nedostala dosud žádná strana, a stali se daleko nejsilnější stranou hlavního města. Moje očekávání však bylo zklamáno. Sál byl sice plný ve všech poschodích, ale přeplněno vůbec nebylo a na ulici nezůstal nikdo, kdo se chtěl schůze zúčastnit. Bylo mně to novou ukázkou, jak těžko se rozbíhá obnovená aktivita této strany. S výjimkou komunistů na tom však obě druhé strany nebyly o nic lépe, spíše naopak. Dlouholetý německý krutý politický útlak zřejmě zanechal své stopy.*“⁹⁸

Novým poválečným předsedou strany se stal Petr Zenkl. Na tom se národněsocialističtí zástupci shodli již během jednání v Košicích dne 25. dubna 1945.⁹⁹ Společně s ním se na chodu a politice strany podílelo i předsednictvo, které tvořila užší skupina nových či staronových čelních představitelů. Z předválečného vedení byli jeho součástí kromě P. Zenkla také F. Zemínová a J. David.¹⁰⁰

⁹⁷ Na schůzi se objevila celá řada čelních představitelů strany. Kromě toho zde byli přivítáni i národní socialisté, kteří se vrátili ze zahraničí nebo prožili život v koncentračních táborech. Jmenovitě se účastnil například P. Zenkl, J. Stránský, P. Drtina, F. Klátil nebo J. David. Svobodné slovo, 17. 5. 1945.

⁹⁸ P. DRTINA, Československo, s. 60.

⁹⁹ Martin NEKOLA, Petr Zenkl: politik a člověk, Praha 2014, s. 138. Mezi přední národněsocialistické činitele se P. Zenkl zařadil v roce 1929, kdy jej strana za jeho zásluhy a práci přijala do svého předsednictva. Po propuknutí nacistické okupace se pokusil participovat na domácím odboji. Ovšem záhy došlo k jeho zatčení. Proto byl nucen téměř celou druhou světovou válku prožít za zdmi koncentračního tábora. Po osvobození Československa se stal předsedou obnovené národněsocialistické strany. Jeho nominaci ale doprovázely značné pochybnosti. Řada straníků například tvrdila, že k nominaci P. Zenkla došlo pouze kvůli absenci jiných vhodných osobností. Tudiž v podstatě z nutnosti. Tamtéž, s. 384-385.

¹⁰⁰ J. KOCIAN, Národní socialisté, s. 122-123. J. David byl významným představitelem národněsocialistické strany již v předválečném období. Převážnou část druhé světové války pak strávil v londýnském exilu. V říjnu roku 1940 byl dokonce prezidentem E. Benešem jmenován členem Státní rady. Přestože na československé exilové scéně nesehrál významnější roli, zúčastnil se v březnu roku 1945 moskevských rozhovorů mezi představiteli moskevského a londýnského emigračního centra. V rámci vlastní strany byl J. David často považován za představitele tamního levicového křídla. Levicové smýšlení a prosovětská orientace mu byla některými československými politiky vytýkána již za jeho působení v Londýně. Vůči svým kolegům ze stranického vedení ale zastával i přes některé názorové neshody se samotným P. Zenklem loajální postavení. Po válce vykonával funkci předsedy Prozatímního a posléze i Ústavodárného národního shromáždění. Josef TOMES, Půlstoletí v české politice. Život, činnost a odkaz Jůži Davida, Moderní dějiny 27, 2019, s. 275-279.

Z blízkých londýnských spolupracovníků prezidenta E. Beneše působili v poválečném předsednictvu J. Stránský, H. Ripka a P. Drtina. K této skupině funkcionářů se posléze připojil i Vladimír Krajina, který byl na konci května 1945 jmenován novým generálním tajemníkem strany.¹⁰¹

Mezi důležité články vedení patřil také poválečný politický jednatel stranického předsednictva J. Firt. Z dalších vedoucích či známých funkcionářů lze posléze jmenovat například předsedu ústředního odboru mladých národních socialistů Otu Horu, redaktora Františka Klátila, Miladu Horákovou nebo šéfredaktora *Svobodného slova* Ivana Herbena.¹⁰²

Ihned po osvobození čekalo národněsocialistickou stranu mnoho práce a úkolů. K těm prvotním patřilo zejména vypracování nového programu. Jeho hlavní obrysy naznačil v červenci 1945 H. Ripka: „*Pokud jde o stranu československých socialistů, třeba říci, že ideové východisko a ideové zaměření naší strany je nemarxistické a že už tím se podstatně odlišuje od druhých socialistických stran.*“¹⁰³ Strana se tím vymezovala především vůči radikální formě socialismu československých komunistů. Sama se přitom k socialismu otevřeně hlásila. Ovšem v tomto případě se jednalo spíše o jeho umírněnější podobu.¹⁰⁴

Na základě programových zásad vyplývalo, že socialismus v podání národních socialistů byl převážně souborem několika důležitých sociálních a hospodářských reforem s cílem vystavět sociálně spravedlivý a demokratický režim.¹⁰⁵ Poválečný program rovněž zahrnoval prohlášení o vzniku národního státu Čechů a Slováků, kteří si měli být ve všech právech rovni. Přitom neopomíjel ani vlastenectví, převážně protiněmecky zaměřené.¹⁰⁶

¹⁰¹ J. MALÍŘ - P. MAREK a kol., *Politické strany II*, s. 1145. V. Krajina byl předválečným členem národní demokracie. Během nacistické okupace patřil k nejvýznamnějším osobnostem národního a vlasteneckého odboje. Zastával totiž přední pozice uvnitř některých ilegálních odbojových organizací. V tomto případě lze zmínit například Politického ústředí nebo Ústřední vedení odboje domácího. Po válce vstoupil do národněsocialistické strany. Tamtéž.

¹⁰² J. KOCIAN, *Národní socialisté*, s. 123.

¹⁰³ J. HARNA (ed.), *Politické programy*, s. 215. To, že strana odmítala třídní socialismus potvrdil také její předseda P. Zenkl: „*Tím, že spojujeme ideu národní s ideou socialismu, je také řečeno, že chceme být stranou, která stojí ve službách celého národa a nikoliv jen jedné společenské třídy. Jsme si plně vědomi obrovského významu dělnictva pro hmotný i duchovní život celého národa, při tom však nezapomínáme ani na neméně významné ostatní složky pracujícího národa. Národ není jenom dělník, ale stejně i sedlák, učitel, úředník, živnostník a vůbec všichni, kdo svou prací ať hmotnou či duševní přispívají ke zdaru společného úsilí národního celku.*“ Petr ZENKL, *Národní socialismus věčně živý*, Praha 1946, s. 20.

¹⁰⁴ J. HARNA (ed.), *Politické programy*, s. 215.

¹⁰⁵ J. KOCIAN, *Národní socialisté*, s. 124.

¹⁰⁶ Národní archiv (NA), Praha, f. Archiv České strany národně sociální (ČSNS), kart. 77, Akční program strany čs. národně socialistické. Dle P. Zenkla hledali národní socialisté ideály pro svůj poválečný program také v historii: „*Nejen originální a hluboce české myšlenkové dílo Kľofáčovo, ale také politické ideály*

V programových dokumentech se plně odrážely také elementární společenské a politické proměny, kterým strana vyjadřovala podporu. Zároveň s tím požadovala zachování demokratické formy spolupráce politických stran uvnitř Národní fronty.¹⁰⁷

Národní socialisté se ale snažili přizpůsobit i novému stranickému systému. Především pak v otázce získání nového členstva: „*J sme a zůstaneme stranou socialistickou. Protože naše socialistická koncepce není ani stavovská, ani třídní, je v našich řadách místo pro příslušníka kterékoliv sociální třídy nebo stavu, ovšem jen pro takového, který se upřímně hlásí k demokratickým, pokrokovým a socialistickým zásadám, které vyznáváme.*“¹⁰⁸

Ve vnitřní výstavbě se strana snažila navázat na svou předválečnou strukturu. Její celkovou síť organizační struktury tvořily organizace místní, závodní, okresní, krajské, zemské a ústřední. Mezi nejvyšší ústřední orgány patřily vyjma předsednictva také valný stranický sjezd, zastupitelstvo strany a ústřední výkonný výbor.¹⁰⁹

Důležitými organizačními složkami se po válce staly především zájmové odbory. Mládež Československé strany národně socialistické, která již v květnu roku 1945 zahájila činnost, patřila v tomto ohledu mezi nejnadšenější a zároveň nejobětavější složky.¹¹⁰ „*Známy “revoluční“ elán studentstva bude silnou pohnutkou k mnoha akcím, které nás už v blízké budoucnosti čekají v utkání s komunistickým Svazem české mládeže,*“ uvedl v prvních dnech po osvobození republiky O. Hora.¹¹¹

Jedním z vrcholů aktivity stranické mládeže se stal dne 27. května 1945 pražský Majáles, který překonal očekávání samotných organizátorů. O. Hora k tomu uvedl: „*Konečně nadešla neděle, den Majálesu, 27. květen 1945. Osobně jsem cítil velkou odpovědnost za úspěch či nezdár Majálesu. Vykonali jsme vše, co bylo v našich silách, vědouce, že jsme neměli možnosti využít všech komunikačních sdělovacích prostředků, jak to bylo dopřáno komunistům. Počítali jsme s průměrnou účastí několika set, snad několika tisíc osob. Netušili jsme, že všechny dosavadní rekordy budou mnohonásobně*

Palackého, Havlíčkovy a Masarykovy jsou oním stále živým a nikdy nevysychajícím pramenem, z něhož naše strana chce čerpat poučení o tom, jakými cestami, a pomocí jakých method má postupovat, aby vedla národ k šťastnější budoucnosti. A já bych šel ještě hlouběji do naší historie a vzpomněl bych toho, jak naši buditelé navazovali své ideové dílo na tradice naší české reformace, na ideály Husovy, Českých bratří a učitele národů J. A. Komenského.“ Petr ZENKL, Naše hlavní zásady, Praha 1946, s. 4-5.

¹⁰⁷ J. MALÍŘ - P. MAREK a kol., Politické strany II, s. 1145.

¹⁰⁸ Svobodné slovo, 21. 6. 1945.

¹⁰⁹ J. MALÍŘ - P. MAREK a kol., Politické strany II, s. 1147-1148.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 1148.

¹¹¹ Ota HORA, Svědectví o puči I, Praha 1991, s. 88-89.

překonány! Byla to krásná, květnová neděle, Slovanský ostrov byl odpoledne připraven na příchod pražské mládeže, demokratické, protikomunistické mládeže.“¹¹²

Velká část tehdejší mládeže, středoškolské i vysokoškolské, zastávala vůči komunistické straně negativní stanovisko. Proto hledala oporu tam, kde se proti jejím praktikám vystupovalo co nejrazantněji. Z převážně většiny ji tak našla právě u národních socialistů. Mezi nejznámější studentské národněsocialistické organizátory patřil zejména Emil Ransdorf, Miroslav Fic nebo Jiří Ješ. Samostatný Svaz československé mládeže národně socialistické se ale obnovit nepodařilo.¹¹³ Strana by tím totiž porušila dohody uzavřené v rámci Národního bloku pracujících lidu měst a venkova ze dne 6. června 1945 o vzniku jednotné mládežnické organizace.¹¹⁴

Z tohoto důvodu byl založen alespoň odbor mladých, prostřednictvím kterého byli mladí národní socialisté organizováni přímo ve straně. Její vedení se ale i přesto myšlenky vzniku samostatné mládežnické organizace nevzdalo. Jelikož ovládala jednotný Svaz české mládeže ihned po válce převážně komunistická strana, uchýlilo se nakonec k rozhodnému kroku.¹¹⁵

Dne 4. května 1946 vyzvalo předsednictvo národněsocialistické strany své příslušníky, aby se vzdali ve Svazu české mládeže všech svých funkcí a zároveň prohlásilo, že „*od tohoto okamžiku nepovažuje vedení Svazu české mládeže za instituci nadstranickou a nestranickou.*“¹¹⁶

K vystoupení národněsocialistické mládeže z jednotné celonárodní organizace se vyjádřilo dne 11. května 1946 také *Svobodné slovo*: „*Mladí národní socialisté jsou proti*

¹¹² Tamtéž, s. 91.

¹¹³ J. KOCIAN, Československá strana, s. 52. Dne 26. května roku 1945 vyšly poprvé také obnovené *Mladé proudy*. Jednalo se o deník národněsocialistické mládeže, který vycházel pod patronací redaktora F. Klátily. Jen během několika hodin bylo údajně rozprodáno přes 90.000 výtisků ojedinělého prvního čísla, což byl mimořádný úspěch. Avšak vzhledem k tomu, že vyšlo pouhý den před plánovaným Majálem, na který mimo jiné ve svém textu hojně zvalo, všimli si úspěchu onoho čísla také komunisté. Celý deník byl proto ještě tentýž den komunistickým ministrem informací V. Kopecký zakázán. A to i přes důrazný protest J. Davida. *Mladé proudy* se sice po dvou letech podařilo opět obnovit. Ovšem již nikoliv jako deník. O. HORA, Svědectví I, s. 90-91.

¹¹⁴ V dokumentu bylo na toto téma uvedeno: „*Strany národního bloku se zavazují netvořit vlastní stranické organizace mládeže, nýbrž budou spolupracovat na vybudování jednotného svazu české mládeže, který sdružuje mládež na nestranické všenárodní základně, v němž bude organizována především pracující mládež měst i venkova, mládež dělnická, rolnická, studentská atd.*“ V. KRÁL (ed.), Cestou k Únoru, s. 113.

¹¹⁵ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Zpráva o činnosti ústředního výboru a ústředního sekretariátu v letech 1938-1947.

¹¹⁶ Tamtéž. Ústřední odbor mladých národních socialistů svolal do Prahy na dny 10. až 12. května 1946 svůj první manifestační sjezd, který měl „*dokázat, že je tu mohutné hnutí mladých národních socialistů, kteří jsou věrnými bojovníky svobodné demokratické republiky.*“ Ovšem jakmile se o této zprávě dozvěděli představitelé komunistické strany, chtěli plánované události jakýmkoliv způsobem zabránit. Proto byl na tytéž dny svolán majálek Svazu české mládeže. Dle O. Hory se jednalo o záměrný plán, jak sjezd národněsocialistické mládeže zmařit, což nakonec vedlo až k vystoupení jeho strany z celonárodní organizace. O. HORA, Svědectví I, s. 188-193.

každé totalitě. Budou ji potírat. Ovšem, pokládáme se všichni za tak rozumné, že se nikdy nesnížíme k methodám Svazu české mládeže, který patřil a patří komunistické straně.“¹¹⁷

Velká pozornost byla po válce věnována také otázce zemědělství. O získání venkova a jeho početného voličstva, bývalé dominanty agrárníků, usilovaly všechny strany Národní fronty. Za tímto účelem zřizovali národní socialisté v rámci svých organizací zemědělské odbory. A to na úrovni místní, okresní a krajské.¹¹⁸

Důležitý úkol představovalo vypracování zemědělského programu, což byla činnost, která spadala do kompetence ústředního zemědělského odboru.¹¹⁹ Ten se za předsednictví Václava Mikuláše utvořil dne 3. července roku 1945.¹²⁰ Mezi další významné články stranické organizace patřil rovněž odbor zaměstnanecký nebo živnostensko-obchodnický.¹²¹

Sociální skladba členstva národněsocialistické strany zůstala podobná té z období předválečného. Ubyla pouze početnější část dělnictva a zaměstnanců z větších závodů. Těch z menších podniků a živnostníků naopak přibýlo.¹²² Na sklonku roku 1946 spadala přibližně polovina členů do kategorie zaměstnanců napříč všemi pracovními obory, kam se řadila vyjma dělnictva také početná skupina úřednictva. Ovšem oporou byli národním socialistům ihned po osvobození také další složky obyvatelstva. V tomto případě nelze opomenout zejména živnostníky, drobné podnikatele nebo zemědělce.¹²³

Výrazné zastoupení měli národní socialisté v některých početných a významných masových sdruženích. Konkrétně lze jmenovat například Sokol nebo Československou obec legionářskou. Po válce zastával funkci starosty Sokola národněsocialistický poslanec Antonín Hřebík.¹²⁴

¹¹⁷ Svobodné slovo, 11. 5. 1946.

¹¹⁸ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Zpráva o činnosti.

¹¹⁹ Národní socialisté podporovali v zemědělství podobně jako v průmyslu především zachování soukromého podnikání, které pokládali za nejvíce vyhovující formu hospodaření s půdou. V jejich programu se ale dále objevuje například potřeba všeobecného vyššího vzdělání zemědělců nebo budování odborného zemědělského školství. Stranou zájmu však nezůstal ani požadavek na starobní zabezpečení sociálně slabých jedinců daného odvětví. P. ZENKL, Národní socialismus, s. 24-25; J. HARNA (ed.), Politické programy, s. 229.

¹²⁰ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Zpráva o činnosti.

¹²¹ Důležité místo ve straně patřilo také odboru žen, kterému předsedala F. Zemínová. Její blízkou spolupracovnicí byla například M. Horáková. Tamtéž.

¹²² J. MALÍŘ - P. MAREK a kol., Politické strany II, s. 1149-1150. Vnitrostranické dokumenty uvádějí, že v listopadu roku 1945 národněsocialistická strana pravděpodobně čítala přes 370.000 členů. V dubnu následujícího roku tento počet stoupl na více než 575.000. Při porovnání s komunistickou stranou se ale o tak vysoké číslo nejednalo. Na konci března roku 1946 totiž její členstvo údajně přesáhlo hranici jednoho milionu. NA, Praha, f. ČSNS, kart. 74, Stav členů v dubnu 1946; Rudé právo, 31. 3. 1946.

¹²³ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Zpráva o činnosti; Tamtéž, kart. 74, Relativní rozvrstvení členstva dle zaměstnání koncem roku 1945.

¹²⁴ J. KOCIAN, Československá strana, s. 58.

Důležitý nástroj stranické politiky představoval také tisk, který se mnohdy nevyhýbal ostré konfrontaci s komunistickou propagandou. Jako stabilní materiální zázemí mu i nadále sloužily zejména tiskové podniky *Melantricha*.¹²⁵

Jelikož vycházela *Česká pravda* v období protektorátu, byla nucena svůj název změnit. Po osvobození tak nesl ústřední deník národněsocialistické strany pojmenování *Svobodné slovo*, jehož šéfredaktorem se stal již zmíněný I. Herben.¹²⁶

Objektivním pohledem na politickou situaci a nestranným vystupováním se prezentovaly pod vedením významného meziválečného publicisty a novináře Ferdinanda Peroutky *Svobodné noviny*, kde zaznívaly i mnohé názory předních národněsocialistických představitelů.¹²⁷ V březnu roku 1946 začal z Peroutkova podnětu vycházet také týdeník *Dnešek*, který se nesl na podobné bázi. Mezi další významné národněsocialistické periodikum patřil například stranický politický týdeník *Svobodný zítřek*.¹²⁸

¹²⁵ Týž, *Národní socialisté*, s. 126.

¹²⁶ P. BEDNAŘÍK - J. JIRÁK - B. KÖPPLOVÁ, *Dějiny*, s. 233. *Svobodné slovo* mělo v roce 1947 průměrný denní náklad přibližně 300.000 výtisků, čímž se po válce řadilo mezi nejvíce žádané deníky. Ovšem *Rudé právo*, ústřední deník komunistické strany, tuto sumu výrazně překračovalo. Ve stejném roce jeho průměrný denní náklad činil téměř 500.000 výtisků. Tamtéž.

¹²⁷ *Svobodné noviny* byly pokračovatelem předválečných *Lidových novin*, které původně vlastnil národní socialista J. Stránský. Tamtéž, s. 234.

¹²⁸ J. KOCIAN, *Národní socialisté*, s. 126; P. BEDNAŘÍK - J. JIRÁK - B. KÖPPLOVÁ, *Dějiny*, s. 235.

3. Situace uvnitř národněsocialistické strany po roce 1945

Jak již bylo řečeno, obnova národněsocialistické strany neprobíhala zcela optimálním způsobem. To se ovšem vyjma komunistů týkalo také všech ostatních stran Národní fronty. Ty se totiž mnohdy potýkaly s nepříjemnou vnitřní opozicí, kterou přímo ztělesňovaly různé skupiny či frakce. Za hlavní příčinu jejich vzniku lze kromě všeobecného boje o moc označit také názorové rozepře, ambice či jiné osobní důvody jednotlivých členů. Komunisty jako jedině tento problém příliš nepostihl, což bylo dáno tím, že svou stranu budovali ve srovnání s ostatními odlišněji, zejména pak na nedemokratických základech.¹²⁹

Národním socialistům se ovšem jistá forma vnitrostranického štěpení nevyhnula. Strana byla ihned po válce ovlivňována střetem několika různorodých názorů a stanovisek jejích funkcionářů a dalších členů. Spory se týkaly především vztahu ke komunistům a míry spolupráce s nimi ve vládě a v Národní frontě. Další neshody ale panovaly také při debatách o personálním složení poválečného vedení, podobě stranického programu, organizační výstavbě nebo poměru k novým členům, kteří k národním socialistům přestoupili ze zakázaných politických stran.¹³⁰

Děni ve straně bylo často negativně ovlivňováno i řadou osobních rozkolů mezi funkcionáři samotnými. Ty byly mnohdy rozličného charakteru i data. K aktivním účastníkům těchto vnitrostranických rozporů patřili někteří nespokojení funkcionáři, kteří vyjadřovali nesouhlas vůči poválečnému vedení a jeho politice. Žádali užší formu spolupráce s ostatními socialistickými stranami a spolu s tím vyzývali i k větší součinnosti s komunisty uvnitř vlády a v Národní frontě. Dá se tedy říci, že tito lidé představovali v letech 1945 až 1948 základ potencionální opozice v národněsocialistické straně.¹³¹

Tato vnitřní nejednota navíc poskytovala vhodné podmínky pro různou formu infiltrace a zároveň nahrávala vzniku rozvrtných seskupení, které mohly fungování národněsocialistické strany významným způsobem ochromit. Toho pak hojně využívali

¹²⁹ Michal PEHR, *České politické strany 1945-1946*, Praha 2006 (=Disertační práce), s. 177.

¹³⁰ Jiří KOCIAN, *Vnitrostranická opozice v Československé straně národně socialistické a komunisté v mocenském zápase let 1945-1948*, in: Jan HÁJEK - Jiří KOCIAN - Milan ZÍTKO (edd.), *Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta*, Praha 2006, s. 529.

¹³¹ Tamtéž.

především komunisté, kteří situaci důkladně sledovali, a to nejen u národních socialistů.¹³²

V politickém uvažování a mocenských záměrech většiny komunistických funkcionářů bylo na nekomunistické strany ihned po válce pohlíženo jako na koaliční partnery a spojence. Naproti tomu je ale někteří již v květnu 1945 pokládali za budoucí politické nepřátele. Toto stanovisko odůvodňovali tím, že si nejsou zcela jisti, zda budou ostatní strany Národní fronty ochotné na jejich cestu za socialismem sovětského typu přistoupit nebo ji alespoň tolerovat. Tento dvojí pohled tak dával zájmu komunistů o své politické soupeře svérázný obsah a formu.¹³³

Komunisté se v tomto případě nesoustředili jen na shromažďování informací o politických záměrech nekomunistických stran, o jejich čelních zástupcích nebo o probíhajících vnitřních sporech a celkové situaci. Zpočátku se rovněž snažili mít v těchto stranách své přívržence a spolupracovníky, kteří by byli v případě potřeby schopni přestoupit od pasivního dodávání informací k aktivnímu uplatňování komunistické politiky. Tím by je pak mohli přímo oslabovat nebo rozkládat zevnitř. Po většinu času však byli tito lidé navzájem izolováni. Tudíž netvořili skupinu nebo jednotnou informační síť. A to i přesto, že v jejich činnosti převažovalo předávání informací.¹³⁴

Mezi hlavní spolupracovníky komunistů patřili zejména starší členové nekomunistických stran, kteří se s nimi rozešli a již během války se rozhodli, že po jejím konci požádají o členství v komunistické straně.¹³⁵ Ta je však přesvědčila, aby ze své původní strany neodcházeli a odváděli práci přímo pro vedení KSČ. Těmito informátory a spolupracovníky byli například i členové nebo funkcionáři nekomunistických stran, které ke spolupráci s komunistickou stranou dovedlo jejich předešlé levicové smýšlení.¹³⁶

¹³² J. HARNA (ed.), Politické programy, s. 28.

¹³³ J. KOCIAN, Vnitrostranická opozice, s. 536-537.

¹³⁴ K. KAPLAN, Pět kapitol, s. 11-12.

¹³⁵ Tento problém se týkal rovněž členstva národněsocialistické strany, které po válce často přecházelo ke KSČ. Vnitrostranické dokumenty na toto téma například tvrdí: „Mezi dělnictvem čeká stranu těžká práce, musí být prováděna soustavně, neboť v prvním zápalu, způsobeném pro-ruským nadšením, přešla velká část našich býv. straníků do strany komunistické.“ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 75, Bratrskému předsednictvu čl. strany národně socialistické v Praze.

¹³⁶ J. KOCIAN, Vnitrostranická opozice, s. 537. O poválečných kontaktech s komunisty se ve svých memoárech zmínil také významný novinář, diplomat a národněsocialistický politik Jaromír Kopecký: „S ministrem informací Václavem Kopeckým jsem měl rozhovor, který ministr uvedl velmi pochvalným oceněním mé práce za války, a představil mne několika delegacím jako diplomata, který správně chápal svůj úkol. Když se delegace rozloučily, Kopecký se na mne obrátil s tím, že jsem byl takový levicově orientovaný národní socialista a že by KSČ vítala, kdybych do ní vstoupil. (Oni totiž hledali v ministerstvu zahraničních věcí pro svou organizaci osobu, která měla jistou popularitu). Odvětil jsem, že je tato nabídka pro mne ctí, ale že nejsem komunist a považoval bych vstup do této strany za politický podvod. Dále že do té strany přistoupilo hodně kolaborantů, aby se tam ukryli, a s těmi by bylo pro mne těžké spolupracovat. Ovšem jsem rozhodnut spolupracovat s komunisty na podkladě košického vládního programu. Tato moje

Další druh spolupracovníků představovali mladí a noví členové nekomunistických stran, do kterých je komunisté úmyslně poslali, či je jako informátory časně získali. Jednalo se o nevelkou skupinu funkcionářů z odborů nebo ostatních společenských organizací. K nim patřili také ti funkcionáři, kteří se z jakýchkoliv příčin ocitli ve sporu se svým stranickým vedením.¹³⁷

Zvláštní kategorii pak tvořili u všech typů jmenovaných informátorů tajní členové KSČ. Jejich počet byl poměrně nízký. Na základě údajů evidenčního odboru ÚV KSČ se pohyboval přibližně mezi čtyřiceti až padesáti osobami. Z velké části se jednalo o komunisty nasazené do nekomunistických stran s předem daným „stranickým úkolem“. Někteří z nich dokonce požadovali tajné členství v KSČ jako podmínku. Většina těch, kteří o toto dvojí členství usilovali, tak učinili těsně před únorovým převratem, tedy na počátku roku 1948.¹³⁸

Rozhodující část informátorů působila v sociální demokracii, na kterou komunisté dlouho pohlíželi jako na levicově orientovanou socialistickou stranu. Navíc uvnitř ní měli až do brněnského sjezdu v listopadu 1947 silné levicové zázemí. Řada sociálnědemokratických funkcionářů, kteří udržovali pravidelné zpravodajské styky s KSČ, se dokonce sama vnitřně považovala za členy komunistické strany. A to i přesto, že nedisponovala její stranickou legitimací.¹³⁹

Naproti tomu nejvíce tajných členů pracovalo u národních socialistů. Ty totiž komunisté považovali za své přední oponenty a nepřátele, kteří byli podle jejich názoru mnohdy až silně pravicově zaměření. Jelikož ale v národněsocialistické straně nepůsobil silný levicový směr, a tím i základna sloužící k přirozenému získávání informátorů z vnitřních zdrojů, orientovali se komunisté v tomto případě hlavně na přímé dosazování svých vlastních spolupracovníků.¹⁴⁰

V některých případech se dokonce komunistická strana nezdráhala dosáhnout zisku nových členů pomocí různých manipulací a nepravdivých informací. Dokazuje to například příhoda, která se udála v srpnu 1945 v obci Český Herálec, kde údajně „komunisté přemluvili bývalé národně-socialistické dělníky ku vstupu ke komunistické

odpověď Václava Kopeckého zřejmě zklamala, takže od té doby si mne přestal všimnout, a potkal-li mne, zdravil mě jen úsečným: maucta!“ Jaromír KOPECKÝ, Paměti diplomata, Praha 2004, s. 394-395.

¹³⁷ K. KAPLAN, Pět kapitol, s. 13.

¹³⁸ Tamtéž, s. 14.

¹³⁹ J. KOCIAN, Vnitrostranická opozice, s. 537-538.

¹⁴⁰ K. KAPLAN, Pět kapitol, s. 14. Samotní národní socialisté si ale svou blízkost k politické pravici nechtěli příliš připouštět. Již v londýnském exilu v květnu 1944 H. Ripka při debatách na téma stranického systému poválečného Československa mimo jiné varoval: „Ovšem musíme dát pozor a nesmíme se dát vyhodit na pravici.“ V. KRÁL (ed.), Cestou k Únoru, s. 104.

straně tvrzením, že bude jen jedna strana a to komunistická. Nyní nechť vraceti přihlášky těch, kteří nemíní v komunistické straně zůstatí.“¹⁴¹

Jak již bylo řečeno, nekomunistické strany se mnohdy potýkaly s úbytkem svých členů na úkor KSČ. Již ke konci roku 1945 se ale ukazovaly i případy opačné, což bylo patrně dáno tím, že poválečné revoluční období pozvolna končilo. Dokument okresního sekretariátu národněsocialistické strany ve Vysokém Mýtě ze dne 16. listopadu 1945 na toto téma pravil: *„Jak poměry ukazují, v obcích, které komunistická strana prohlašovala jenom za svou baštu, dnes nacházíme lidi, kteří dnes jaksi procitli a postavili se přímo proti komunistické straně, ač byli jejími členy. Dnes přicházejí sami na náš sekretariát a žádají, abychom jim poradili, jakým způsobem by měli vystoupiti ze strany komunistické a jsou ochotni dokonce organizovat naši stranu.*“¹⁴²

¹⁴¹ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 75, Župní sekretariát čs. strany národně-socialistické v Pardubicích. Nevhodné chování komunistických představitelů naznačuje také další událost, která se stala přibližně ve stejném období v obci Dašice: *„Předseda místního Národního výboru – komunista Dyntr, takto poštmistr – prohlašuje při každé příležitosti, že zákony s první republiky neplatí. Tak tu př. vyštval vedoucího úředníka městského úřadu do pohraničí, protože nechtěl přistoupiti do komunistické strany a obsazuje toto místo úředníkem se vzděláním 3. třídy měšť. školy, protože též přistoupil ke komunistické straně. Na námitku, že nebude toto ustanovení vedoucího úředníka nadřizenými úřady schváleno, prohlásil, že pro něho žádné zákony neplatí.*“ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, Zpráva tajemníka pol. okresu vysokomýtského od 15. října do 15. listopadu 1945.

3.1 Spory mezi předválečným a poválečným členstvem

Na politické strany lze nahlížet z několika možných úhlů. Jednou z variant je zejména otázka délky členství jednotlivých funkcionářů, jenž většinou zákonitě vede k určité formě napětí mezi novými a starými členy. Konkrétně pak mezi těmi, kteří v dané straně působili již před válkou a těmi, kteří se její součástí stali až po roce 1945.¹⁴³

Obě skupiny tak poznamenávala vzájemná konkurence. U národních socialistů se například původní členové obávali, že dojde vzhledem k nástupu nových členů k narušení nebo ke změně dosavadní politické linie strany. Proto na ně pohlíželi s jistou nedůvěrou.¹⁴⁴

Jedním z nových poválečných členů národněsocialistické strany byl například představitel její mládežnické organizace Karel Löbl. Jeho svědectví v podstatě poukazuje na skutečnost, jak bylo poválečné politické spektrum v Československu jednotvárné. Programy stran Národní fronty se totiž v mnohém nelišily a většinou kladly důraz na velice podobná témata.¹⁴⁵

Proto bylo nutno dbát při úvahách nad vstupem do některé z tehdejších politických stran na nejmenší detaily. K. Löbl k tomuto tématu ve svých vzpomínkách konkrétně pravil: „*Také naše skupina se přihlásila k národním socialistům. Bylo to svým způsobem kolektivní rozhodnutí a jako takové v sobě skrývalo jistou dávku možných pochybností, nejistot a omylů. I přes tento vstup jsme se rozhlíželi, ověřovali jsme si orientaci a před nejděním z nás vyvstávala otázka, zda jsme vše dobře uvážili. Již za války jsme byli myšlenkově ztotožněni s Masarykovým politickým odkazem a s obnovitelským úsilím prezidenta Beneše.*“¹⁴⁶

Příchod nových členů vyvolal uvnitř národněsocialistické strany patrně značnou nevoli. Ta ovšem směřovala zejména vůči těm funkcionářům, kteří přišli ze zakázaných stran. Většina národních socialistů totiž považovala tyto osoby již v meziválečném období za politické konkurenty a protivníky.¹⁴⁷

¹⁴³ M. PEHR, České politické strany, s. 178.

¹⁴⁴ NA, Praha, f. Československá strana národně socialistická, ústřední sekretariát (ÚS NSS), kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury o historii čs. nár. soc. strany od 1935 do února 1948. Staří členové se navíc cítili oproti svým novým kolegům nadřazení. Byli si jisti, že právě oni by měli rozhodovat o další budoucnosti své strany. Příchod nových členů sice respektovali a někdy je i považovali za užitečnou posilu. Ve skutečnosti ale byli tito „nováčci“ ve straně spíše trpěni. M. PEHR, České politické strany, s. 178.

¹⁴⁵ Karel LÖBL, Naděje a omyly. Vzpomínky na onu dobu, Praha 2012, s. 52-53.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 52.

¹⁴⁷ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

Tento názor u nich pak zcela pochopitelně přetrvával i po roce 1945. Přímou to dokládají například slova jednoho ze starších národněsocialistických funkcionářů. Ten si totiž před parlamentními volbami v květnu 1946 na téma příchodu nových členů z neobnovených stran postěžoval: „*Bylo to krásné, velmi krásné, ale přece necítil jsem se tam tak docela doma. Bylo tam mnoho nových lidí a zejména těch, kteří stáli dříve proti nám.*“¹⁴⁸

O napětí mezi starým a novým členstvem stranické vedení vědělo a chtělo jej co nejvíce eliminovat. Proto se výše zmíněnou připomínkou nadále zabývalo. I v tomto případě si ale uvědomovalo, že nejvíce úsilí bude třeba vynaložit zejména na urovnání sporů mezi straníky původními a těmi, kteří se k národním socialistům přidali z jiných stran až po válce.¹⁴⁹

Tuto skutečnost potvrdily rovněž vnitrostranické dokumenty. Konkrétně totiž tvrdily, že daná situace „*naznačuje problém, nikoliv problém věkem mladých a starých stoupců, ale problém těch, kteří ve straně už byli a těch, kteří přicházejí nově z druhých stran. A my se nemůžeme vyhnouti tomu, abychom tento problém neřešili a abychom nehledali prostředky, jimiž otázka starých a nových stoupců přestane být problém.*“¹⁵⁰

Aby stranické vedení zamezilo rozsáhlejšímu vnitrostranickému sporu, argumentovalo především tím, že nikdy nepřistoupilo na podstatnější změnu politického programu. A to ani po roce 1945.¹⁵¹ Vedle toho rovněž odmítalo námitky některých původních funkcionářů, kteří si často stěžovali, že noví členové mění charakter nebo směřování poválečné strany.¹⁵²

¹⁴⁸ Tamtéž, f. ČSNS, kart. 115, Zpravodaj. Původní články a zprávy Tiskového referátu čs. strany národně socialistické, 6. 4. 1946. Členskou obměnu národněsocialistické strany dokládá mimo jiné i další text: „*Národohospodářská komise strany, kterou původně hned po obnovení strany ustavili nár. soc. družstevníci a odboráři rázu Wünschova, nebyla svolávána téměř půl roku po svém ustavení. Když konečně k jejímu svolání došlo, zjistili překvapení starí straníci, že rozhodující slovo tu mají vrstvy, které až do roku 1945 nemohly socialistům včetně národních socialistů přijít na jméno.*“ Tamtéž, f. ÚS NSS, kar. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

¹⁴⁹ Tamtéž, f. ČSNS, kart. 115, Zpravodaj, 6. 4. 1946.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ „*Nikdy nezapomínejme na to, že jsme nemuseli ani po velké květnové revoluci měnit podstatně svůj program právě proto, že jsme nebyli nikdy stranou ani třídní, ani stavovskou. Vždycky jsme hájili zásadu, odpovídající našemu programu, že u nás má místo každý, kdo chce být poctivým Čechem, opravdovým demokratem a socialistou. Na této zásadě trváme i dnes. A proto máme nejen právo, ale i povinnost přijmouti do svých řad každého, kdo tyto zásady dodržuje a kdo se chce stát opravdovým čl. národním socialistou,*“ tvrdilo vedení národněsocialistické strany. Tamtéž.

¹⁵² Ovšem ne všichni národní socialisté zastávali v tomto ohledu stejný názor. V květnu 1946 ze strany vystoupil například Vojtěch Kubáček, který k tomu na stránkách *Rudého práva* uvedl: „*Poznáním, že strana národněsocialistická vědomě a plánovitě opouští smysl a ducha národní revoluce, že jde proti košickému vládnímu programu a že se pokouší o rozříštění jednotného ROH, dospěl jsem k rozhodnutí, že delší setrvání ve straně by bylo neslučitelné s mým přesvědčením. Vystupuji proto ze strany národně socialistické.*“ *Rudé právo*, 21. 5. 1946.

Z tohoto důvodu pak čelní představitelé strany mnohokrát veřejně prohlašovali, že považují staré i nové straníky za zcela rovnoprávné a nechtějí mezi nimi činit výraznějších rozdílů. Podobná rétorika byla patrná také z následujícího textu: „*Je správné, jestli-že si nové stoupence vyzkoušíme, když – jak je to ostatně u nás zvykem – trváme na určité čekací době, než tyto nové příslušníky postavíme na odpovědná místa. To však nás neopravňuje k tomu, abychom své řady dělili podle toho, kdo má ve straně více vysloužených let. Ten, koho jsme převzali do naší strany, je naším bratrem nebo sestrou a tím už je všechno řečeno.*“¹⁵³

K celé záležitosti se vyjádřil mimo jiné i P. Zenkl, když na zasedání předsednictva strany dne 27. března 1946 vyzýval k tomu, aby se národní socialisté přílivu nového členstva nebránili a snažili se jej do svých řad co nejlépe integrovat a vychovat pro silnou stranu.¹⁵⁴

Z toho všeho je zřejmé, že se národněsocialistická strana přísunu nových členů příliš nebránila. Často jej totiž ani nijak významněji neregulovala. V tomto případě se objevily pouze jednotlivé náznaky.¹⁵⁵ K jisté obezřetnosti při výběru nových členů nabádal na stránkách *Svobodného slova* v srpnu roku 1945 J. Stránský: „*Je jich mnoho, zprava i zleva, a jsme pyšni na důvěru, s níž k nám přicházejí. Ale tak, jako nestojíme o členy, kteří si jdou do strany pro kariéru, nestáli bychom ani o ty, kdo by k nám šli z protestu, že dnešek je jiný než včerejšek; sběrnou reakce jsme nikdy nebyly a nikdy nebudeme.*“¹⁵⁶

¹⁵³ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 115, Zpravodaj, 6. 4. 1946. „*Je-li nám někdo bratrem nebo sestrou, pak to předpokládá, že náš poměr má být upřímný, že musíme k sobě navzájem mít naprostou důvěru a hlavně, že nás nesmí nic dělit. A je zcela lhostejné, z které strany nový stoupenec přišel a ke které společenské třídě patří,*“ národněsocialistická strana v dubnu 1946 rovněž hlásala. Tamtéž.

¹⁵⁴ V. KRÁL (ed.), *Cestou k Únoru*, s. 145. Ovšem jistá dávka nejistoty při výběru nového členstva netížila pouze národní socialisty a ostatní nekomunistické strany. Tento problém se totiž týkal i KSČ, kde mělo údajně mnoho nově přichozích straníků více než pochybnou „odbojovou“ minulost a mnohdy i zcela evidentní kariéristické zájmy, což stranické vedení znepokojovalo. Proto přikročilo k řadě čistek, které proběhly mezi červencem 1946 až lednem 1947. Vyloučeno nakonec bylo téměř 200.000 členů. Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002, s. 205.

¹⁵⁵ Jeden z národněsocialistických straníků při výběru nového členstva například upozorňoval, že by strana měla „*odmítnouti všechny, kteří nejsou národně spolehliví a kteří se vyznačovali nepřátelským stanoviskem k ideím našich prezidentů Masaryka a Beneše.*“ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 75, Dopis pro bratra Bohuslava Ponrta ze dne 12. 7. 1945.

¹⁵⁶ *Svobodné slovo*, 18. 8. 1945. Před parlamentními volbami v květnu 1946 upozorňoval na výběr vhodného členstva také předseda P. Zenkl: „*Rádi ve svých řadách uvítáme ty, kdo se k nám přidají, a slibujeme jim, že každý, kdo se k nám hlásí s čistým štítem, bude u nás doma, mezi svými. Nestojíme však konjunkturalisty a politické spekulanty; víme, jak je dnes snadné lidi toho druhu získat, ale víme také, že hlasy oportunistické stranu neposilují, nýbrž oslabují a rozleptávají. Nepřejeme si, aby k nám lidé chodili s nadějí na osobní prospěch a politické nebo hospodářské posice, stojíme jen o členy, kteří najdou výraz svých tužeb v našem programu a s nimiž nás spojí společná víra, společné cíle.*“ P. ZENKL, *Národní socialismus*, s. 44.

Součástí každodenní politické reality byly po válce také slovní výpady mezi zástupci jednotlivých stran. Velice závažným se v tomto případě stal zejména termín reakce nebo reakcionář.¹⁵⁷ Pokud byl totiž takto někdo označen, měl již velice blízko k tomu, aby se stal skutečným nepřítelem republiky a jejího státního zřízení. Zvláště nekomunisté se pak obávali toho, že budou kvůli přílivu nového členstva ze zakázaných stran zdiskreditováni nebo obviňováni z tzv. zpátečnictví.¹⁵⁸

Terčem útoků se v tomto ohledu stali především zástupci lidovců a národních socialistů. Jako vhodný příklad lze uvést například nadpis jednoho z článků *Rudého práva*, který doslova zněl: „*Hnízdo reakce je v národně socialistické straně.*“¹⁵⁹

¹⁵⁷ Proti prvkům reakcionářství se v jednom z projevů vymezil P. Zenkl: „*Čím více Masaryka, tím více pokroku, pravdy i socialismu a méně reakce, lži a hospodářského útlaku!*“ Svobodné slovo, 23. 9. 1945.

¹⁵⁸ M. PEHR, *České politické strany*, s. 180.

¹⁵⁹ V textu tohoto článku se mimo jiné psalo: „*Reakcionáři jsou podporováni některými vůdci národních socialistů a lidovců, kteří do svých řad přibrali vůdce bývalých reakčních stran.*“ Rudé právo, 26. 5. 1946.

3.2 Národněsocialistická strana a její nové vedení

Jednu z možných skupin opozičníků, či nespokojenců, tvořila především ta část předválečných členů, která se stále nesmířila s tím, jak stranické vedení přistoupilo k likvidaci a ukončení činnosti národněsocialistické strany v listopadu 1938.¹⁶⁰

Vzhledem k dané skutečnosti proto většina bývalých straníků příliš neočekávala, že k obnově národněsocialistické strany po válce dojde. Když se tak ale skutečně stalo, dlouho se rozhodovali, zda do ní opět vstoupí. Důvodem této nejistoty byl zejména fakt, že „*staří předáci této strany si nebyli jisti, s jakou je národ přijme.*“¹⁶¹ Proto nebyl ihned po válce nástup členstva do národněsocialistické strany údajně nikterak spontánní.¹⁶²

Zejména z tohoto důvodu pak řada původních straníků zaujala poměrně negativní stanovisko k novému vedení. Po válce se v něm totiž ocitly osoby, které byly jeho součástí i v období rozpadu strany. Tudíž nesly na tomto rozhodnutí podstatnou část viny.¹⁶³

Z představitelů předválečného vedení se kromě F. Zemínové a J. Stránského potýkal s ostrou kritikou zejména nynější předseda P. Zenkl. Značná část členů s jeho volbou zásadně nesouhlasila. Dokonce ji podle některých svědectví ani neočekávala. Objevovaly se proto názory, že to zřejmě nebyl dobrý začátek nového období strany. Překvapení totiž údajně byli i nejméně straníci.¹⁶⁴

Podle některých svědectví dokonce patřil P. Zenkl mezi nejméně populární politické představitele meziválečné scény. Proto řada starších členů strany často raději

¹⁶⁰ J. KOCIAN, Vnitrostranícká opozice, s. 530. Situaci kolem poslední schůze národních socialistů, jenž se uskutečnila dne 22. listopadu 1938, nastiňuje následující svědectví: „*Tím bylo dovršeno dokonalé vítězství pravice v této socialistické straně a současně s tím i strana likvidována. Připomněl to po vítězném hlasování senátor Šolc, bývalý generální tajemník stran z doby těsně po první světové válce. Konstatoval, že tento sjezd je sjezdem pohřebním, kde se pohřbívá hnutí, které nemělo vůdce, jaké by si zasluhovalo.*“ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Jak již bylo naznačeno v předešlém textu, řada bývalých národněsocialistických členů se po válce do své původní strany odmítala vrátit a většinou vstupovala přímo do KSČ. Jejich počet mohl údajně být ještě vyšší, nebýt K. Gottwalda, který v pražské Lucerně vyzval „*všechny poctivé socialisty, aby zůstali ve straně národně socialistické a snažili se o udržení její socialistické linie.*“ Tamtéž.

¹⁶³ S nedůvěrou předválečných členů se ale potýkali i tzv. straníci noví, kteří se ve vedení ocitli až po válce. V tomto případě šlo zejména o H. Ripku, P. Drtinu a V. Krajínu. Většinou jim totiž bylo vyčítáno, že svou pozici využívají pouze k uplatnění vlastních politických ambicí. J. MALÍŘ - P. MAREK a kol, Politické strany II, s. 1151.

¹⁶⁴ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury. Nedůvěru předválečných členů vůči novému vedení potvrdil i jeden z národněsocialistických straníků působící v pražských Kobylisích: „*Při provádění nábory členském jednak v okolí svého bydliště a jednak ve svém pracovišti shledávám se s nedůvěrou, kterou projevují i staří, tak zvaní "skalní" příslušníci strany proti některým členům strany, kteří stojí na vedoucích místech. Těž z řad lidí, stojících mimo rámec kterékoliv strany se projevuje tato nedůvěra.*“ Tamtéž, f. ČSNS, kart. 75, Dopis pro vedení strany Národně socialistické v Praze. Kobylisy, 1. 6. 1945.

vzpomínala na předválečného předsedu V. J. Klofáče, jehož předností bylo podle jejich názoru především to, že „*dovedl získat masy lidí bodrým postojem k životu tím, že dovedl mluvit stejně s dělníkem jako s t. zv. inteligentem. Byl tak vlastně tvůrcem zvláštního charakteru u této strany, kde opravdu kamarádský, bratrský poměr nahrazoval leckterou mezeru v ideovém programu.*“¹⁶⁵ Naproti tomu o nynějším předsedovi se ve straně mnohokrát proslýchalo, že byl spíše člověkem chladným, který „*ostentativně ukazuje před veřejností svou zdánlivou pílí.*“¹⁶⁶

Zvolení P. Zenkla tak zcela zřejmě vyvolalo mezi předválečnými členy rozruch. Jako vhodnější kandidát na post předsedy se jim totiž jevil spíše J. David, který byl známý svými levicovými postoji.¹⁶⁷ Měl k tomu podle jejich mínění dokonce veškeré potřebné předpoklady, neboť zůstal věrný prezidentu E. Benešovi i po propuknutí mnichovské krize, patřil mezi pravé a poctivé socialisty a plně ho respektovaly vrstvy stranické i mimostranické.¹⁶⁸

Předsednická volba P. Zenkla dávala naopak podle Davidových podporovatelů tušit, že národněsocialistická strana nehodlá pokračovat „*v socialistické linii, na kterou vykročila v letech předmnichovských, ale naopak, že na sebe bere dědictví éry pomnichovské.*“¹⁶⁹

Levicová orientace J. Davida se tak zřejmě stala hlavní překážkou při jeho zvolení novým předsedou národněsocialistické strany. Převážná část vedení totiž takového muže v čele odmítala. Naopak volbě P. Zenkla zřejmě nahrávala skutečnost, že byl během druhé světové války vězněm nacistického koncentračního tábora.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Tamtéž. f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Levicové a mnohdy i prokomunistické smýšlení J. Davida potvrdil ve svých memoárech také P. Drtina, když o něm prohlásil: „*Již v Londýně nadbíhal nedůstojně komunistům.*“ Dále P. Drtina také tvrdil: „*I jinak se David všestranně snažil o získání dobré pozice u komunistů, a to i za tu cenu, že tím porušoval stranickou disciplínu. Tento jeho oportunistus se stupňoval zejména v závěru války. Stal se tak pro nás nespolehlivým a této nespolehlivosti – ničemu jinému – měl přičíst svoje zklamání, když skupina členů Státní rady za nár. socialisty zvolila za svého předsedu Jaroslava Stránského a ne jeho.*“ P. DRTINA, Československo, s. 18.

¹⁶⁸ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury. Shodně viděl situaci také J. Kopecký: „*Byl jsem toho názoru, že takové vedení naší strany nemohlo vést než k chybám, a to tím spíše, že dr. Petr Zenkl nebyl politik s velkým obzorem, který by měl vést stranu v tak obtížných situacích. Vždy jsem si myslel, že je to politik s obzorem karlínského starosty, jímž také předtím byl. Soudil jsem, že nebylo správné, když Fráňa Zemínová v květnu 1945 na schůzi v pražské Lucerně navrhovala Zenkla za předsedu strany, ačkoli již v Londýně bylo dohodnuto, že předsedou bude Jožka David, starý člen strany a legionář. Patrně k tomu vedla představa, že vedoucí funkce mají dostat lidé, kteří prožili válku doma, a nikoli ti, kteří byli v cizině. Soudil jsem a dodnes jsem přesvědčen, že kdyby byl býval předsedou strany Jožka David a generálním tajemníkem dr. Josef Nestával, nebylo by možná došlo k takovému napětí a konfliktům, jakých jsme byli svědky v roce 1948.*“ J. KOPECKÝ, Paměti, s. 448-449.

¹⁶⁹ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

¹⁷⁰ J. KOCIAN, Vnitrostranická opozice, s. 532. Volbu P. Zenkla zpochybnil také národní socialista J. Ješ: „*Dodnes si nejsem jist, zdali to byla volba správná; Ripka byl rozhodně politik bystřejší, ale z pohledu*

V tomto ohledu na osobu nového předsedy kladně nahlížel například i národněsocialistický činitel Mojmir Povolný. Ten totiž ve svých vzpomínkách mimo jiné uvedl, že P. Zenkl byl „odvážnější a rozhodnější než Beneš, byl to vůdcovský, bojovný, čistý charakter, zocelený ve svém přesvědčení šesti lety v nacistickém koncentračním táboře.“¹⁷¹

Ovšem spory, které se týkaly stranického vedení, doprovázely národní socialisty i nadále. Větší stabilitu měl přinést až sjezd delegátů zastupitelstva národněsocialistické strany, který se uskutečnil dne 8. až 9. prosince 1945.¹⁷² J. David zde veškeré vnitrostranické rozepře dementoval slovy, že mezi ním a P. Zenklem neexistují žádné podstatnější názorové rozdíly, i když si to podle něj mohli dosud někteří straníci nebo širší veřejnost myslet.¹⁷³ Následně novému předsedovi dokonce vyslovil „mimořádné uznání za to, že s krajní obětavostí plní četné povinnosti, obezřetně a pevně vede stranu k mimořádnému rozvoji.“¹⁷⁴

Zprávy o rozporech uvnitř národněsocialistické strany pak zcela pochopitelně využívali hlavně komunisté, kteří je ale mnohdy záměrně zveličovali. Jejich kampaň se stupňovala zejména před parlamentními volbami v květnu 1946. Čtenář se tak mohl zejména na stránkách *Rudého práva* často dočíst o tom, že stranou zmítají stále otevřeněji neustálé neshody a rozepře, především pak mezi vedením a řadovým členstvem.¹⁷⁵

Dne 22. května 1946 ústřední deník komunistické strany ke sporům uvnitř národněsocialistické strany například pravil: „Povážlivý směr předvolební politiky vedení národněsocialistické strany, která se tak jasně projevila při pokusu o rozbití jednoty mládeže, vyvolala ve straně národněsocialistické vření, které se projevuje nejen hromadnými protesty proti rozbíječské politice jejího vedení.“¹⁷⁶ Národněsocialistické

následných tří let nutno konstatovat, že při zjevně nejlepších vůli dělali všichni stejné chyby.“ Jiří JEŠ, *Co přinesl čas. Vzpomínky současníka*, Praha 1997, s. 52.

¹⁷¹ Mojmir POVOLNÝ, *Má cesta dvacátým stoletím*, Brno 2001, s. 39.

¹⁷² NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Zpráva o činnosti.

¹⁷³ Svobodné slovo, 10. 12. 1945.

¹⁷⁴ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Zpráva o činnosti.

¹⁷⁵ Dne 23. května 1946 se na stránkách *Rudého práva* například pravilo: „Nespokojenost prostých příslušníků a významných funkcionářů národně socialistické strany propuká stále otevřeněji. Většina členstva si uvědomuje, že jejich strana nastoupila nebezpečnou cestu, neboť ke slovu se dostaly především živly z bývalých fašistických pravicových stran, jimž jde o rozbití Národní fronty a o zvrácení celého dosavadního vývoje. Zejména starší národní socialisté si uvědomují, jaké veliké změny se udály v poslední době ve straně, takže vlastní stranu nepoznávají. Mnoho poctivých národních socialistů z toho vyvozuje důsledky: vystupuje ze strany, píše protestní dopisy. Ale i ostatní musejí vidět, že nelze dát sílu a podporu nynějšímu kursu ve straně, který vede k nebezpečným důsledkům pro národ, republiku a pro samotnou stranu.“ *Rudé právo*, 23. 5. 1946.

¹⁷⁶ *Rudé právo*, 22. 5. 1946.

vedení však tyto útoky vždy razantně odmítalo a označovalo je za pouhé pomluvy a výmysly ze strany komunistických představitelů.¹⁷⁷

Kritika zvenčí ale sílila i vůči samotnému P. Zenklovi, a to zejména poté, co se ujal dne 28. srpna 1945 úřadu pražského primátora.¹⁷⁸ Dne 21. června 1945 se dostavila do předsednictva vlády delegace závodních a podnikových rad několika velkých pražských závodů, aby proti zvolení P. Zenkla protestovala. Celou delegaci zastupoval zřízenec pražských Elektrických podniků Alois Čížek, v té době čtvrtý kandidát národněsocialistické strany pro parlamentní volby v Praze.¹⁷⁹

Ten údajně učinil podle protokolárního zápisu o P. Zenklovi prohlášení, ve kterém jeho zvolení pražským primátorem razantně odmítal. Celá záležitost se pro národněsocialistickou stranu ukázala jako velice závažná, neboť šlo o veřejnou kritiku z úst nejen jejího řadového člena, nýbrž i volebního kandidáta.¹⁸⁰

Celý text tohoto prohlášení byl na stránkách *Rudého práva* otištěn dne 26. května 1946, tedy v době, kdy útočná kampaň komunistů vůči národním socialistům dosahovala pomyslného vrcholu. Národněsocialistický činitel si v něm konkrétně stěžoval: „*Velmi dobře znám osobnost pražského primátora a znám mentalitu obyvatelstva a vím, jaké pobouření vyvolala zpráva, že Zenkl nastoupí na místo primátora. Lidé jsou velmi znechuceni. Je mi to trapné, že toto musím říkat jako národní socialista. Nemůže mne ovlivnit ani větší počet členů komunistické strany. Obracím se proto na Davida a dr. Stránského, abyste prosadili, aby Zenkl se vzdal kandidatury. Tím vykonáte pro elektrické podniky největší kus práce.*“¹⁸¹

¹⁷⁷ Na útočnou kampaň komunistů národněsocialistické vedení například reagovalo slovy: „*Nevěřte pověstem o rozkolu ve straně, o dvojím křídle atd. Vezměte na vědomost, že tu jde o pomluvy, záměrně šířené našimi odpůrci. Všechny usnesení předsednictva strany byla až dosud jednomyslná a není nejmenší pochyby, že tomu bude stejně i v budoucnosti.*“ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 111, Důvěrník. Informační zprávy čs. strany národně socialistické, číslo 11.

¹⁷⁸ Svobodné slovo, 28. 8. 1945. P. Zenkl měl s komunální politikou dlouhodobější zkušenosti. Nejdříve byl v prvních poválečných volbách dne 15. června 1919 zvolen starostou pražského Karlína. Tuto funkci vykonával ke dni 30. prosince 1921. Podstatnějšího úspěchu ale dosáhl v dubnu 1937, kdy na funkci pražského primátora rezignoval Karel Baxa. Ústřední zastupitelstvo na mimořádné schůzi dne 27. dubna 1937 pak namísto něj zvolilo P. Zenkla, který tento post zastával až ke dni 24. února 1939, kdy bylo ústřední zastupitelstva hlavního města Prahy definitivně rozpuštěno. Jaroslava ČEČRDLOVÁ, Petr Zenkl: jeden z tvůrců československé demokracie, Ústí nad Labem 2010, s. 24-40; M. NEKOLA, Petr Zenkl, s. 123.

¹⁷⁹ Rudé právo, 26. 5. 1946. Proti zvolení P. Zenkla pražským primátorem protestovali mimo jiné i zaměstnanci pražské firmy "Fr. Křížík" a. s., kteří se dne 31. srpna 1945 „*jednomyslně usnesli, protestovatí proti jmenování Dr. P. Zenkla primátorem hlavního města.*“ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 75, Schůze zaměstnanců "Fr. Křížík" a. s. Praha-Holešovice.

¹⁸⁰ Rudé právo, 26. 5. 1946.

¹⁸¹ Tamtéž. K tomu *Rudé právo* dále uvedlo: „*To nejsou žádné komunistické pomluvy a štvance proti dr. Petru Zenklovi, to jsou slova význačného činitele národně socialistické strany. – Dr. Petr Zenkl, žel, přesto, že je vlastními příslušníky takto oceňován, stal se nejen primátorem, ale i předsedou strany a nese velikou část odpovědnosti za to, že národně socialistická strana nastoupila nynější osudný kurs, směřující k rozbití Národní fronty a k reakčnímu režimu.*“ Tamtéž.

Vyjma obsazení postu pražského primátora ale bylo zpochybňováno i Zenklovo působení v koncentračním táboře Buchenwald.¹⁸² Řada jeho odpůrců například tvrdila, že „v koncentráku se nechoval nijak zvlášť statečně.“ K tomu dále prohlašovala, že se za jeho zdi nedostal kvůli republice prospěšné odbojové činnosti, neboť o ni nikdy neprojevil přílišný zájem. „Konečně ani v koncentráku se v tomto smyslu nijak nezapojil,“ namítali Zenklovi političtí nepřátelé.¹⁸³

Útoky se ale hromadily i nadále, zejména pak v předvolební agitaci komunistické strany. Z nekomunistického tábora vystoupil na podporu P. Zenkla především F. Peroutka. Ten se snažil reagovat především na zvěsti šířené o tom, že měl předseda národněsocialistické strany v koncentračním táboře údajně disponovat oproti ostatním vězňům značně zvýhodněným postavením. V tomto případě se totiž komunisté nezdřáhali dokonce hovořit o Zenklově „nepevném postoji“ nebo „národním selhání“.¹⁸⁴

Na stránkách deníku *Svobodné noviny* proto dne 31. března 1946 F. Peroutka P. Zenkla podpořil slovy: „*Mlčet k tomu znamená podporovat hanebnost. Pravý opak jest pravda. Ať jakékoliv jsou chyby dr. Zenkla není mezi nimi zbabělost a nepevnost. Pravda jest, že ve vyjadřování svého mínění byl jedním z nejodvážnějších. Jemu jedinému z několika tisíc českých zajatců hrozila smrt z rukou již prchajících SS-manů. Dozorcem nikdy nebyl. Místo aby jídlo jiným bral, rozdával je ze svého. Odkud se tedy bere pomluva?*“¹⁸⁵

Vedle F. Peroutky se ale za vlastního předsedu postavilo rovněž *Svobodné slovo*. To za tímto účelem uveřejnilo v průběhu května 1946 sérii několika krátkých článků, které měly za cíl šířené zvěsti a zkreslené informace o P. Zenklovi dementovat a vyvracet. Jejich doslovný název zněl „*Pravda zvítězí nad pomluvami*“. První z nich pak ústřední národněsocialistický deník otiskl dne 12. května 1946, kdy útoky namířené proti předsedovi strany označil jako protrženou „*stoku lidské a politické lži, špatnosti a podlosti*.“¹⁸⁶

¹⁸² O nečekaně dobrém fyzickém stavu P. Zenkla na první poválečné schůzi národněsocialistické strany v pražské Lucerně se zmínil i J. Ješ: „*Na tu schůzi přišel už do Lucerny takřka přímo z koncentračního tábora v Buchenwaldu předválečný pražský primátor dr. Petr Zenkl, a to v překvapivě dobrém fyzickém stavu. Myslím, že i toto je dodnes poněkud zkreslováno: patrně ne všichni koncentráčníci se vracejí jako zubožení „musulmani“, i když samozřejmě i oni měli za sebou značné utrpení.*“ J. JEŠ, *Co přines’ čas*, s. 51-52.

¹⁸³ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

¹⁸⁴ *Svobodné noviny*, 31. 3. 1946.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ *Svobodné slovo*, 12. 5. 1946.

Obsah článků byl v převážné míře zcela obdobného charakteru. Většinou se totiž snažil poukázat zejména na to, že P. Zenkl při svém působení v koncentračním táboře nikdy „neměl žádných výhod, ale pracoval jako každý jiný vězeň.“¹⁸⁷ Aby Svobodné slovo tento fakt ještě více zdůraznilo, dne 16. května 1946 například pravilo, že „P. Zenkl měl naopak osud horší než tisíce jeho druhů, kteří byli zatčeni jako rukojmí.“¹⁸⁸

Jako velice závažná a problematická se však ukázala také volba nového generálního tajemníka strany. Podle svědectví P. Drtiny totiž vedení strany dlouho váhalo, jakou osobu pro tento důležitý post vybrat. Po sérii několika vnitrostranických debat a rozhovorů se ale jako nejvhodnější kandidát jevil zejména významný odbojový pracovník V. Krajina.¹⁸⁹

P. Drtinu tato varianta poměrně zaskočila. Ve svých memoárech k tomu totiž poznamenal: *To bylo asi až v říjnu, kdy při jedné společné cestě autem v Praze se mne Zenkl ptal, co soudím o tom, kdybychom se rozhodli vybrat pro tento úkol docenta Vladimíra Krajinu. Byl jsem tou otázkou nesmírně překvapen, neboť mě nikdy ani v nejmenším nenapadlo uvažovat o Krajinovi v této souvislosti.*¹⁹⁰

S tímto návrhem přišel údajně J. Firt, který argumentoval zejména tím, že během podzemní činnosti za okupace získal V. Krajina cenné organizační schopnosti. Proto byl podle něj nejvhodnějším kandidátem na tento post.¹⁹¹

Návrh se zamlouval i samotnému P. Zenklovi. Ten chtěl posléze znát především názor P. Drtiny, který s V. Krajinou dlouze spolupracoval v rámci domácího odboje, a tudíž ho z členů stranického vedení znal patrně nejdéle a rovněž i nejlépe. Ovšem jeho odpověď na Zenklovu otázku byla velice stručná: „Krajina nemá dosud žádnou politickou zkušenost a mimo to stranu vůbec nezná, nezná lidi, nezná poměry.“¹⁹²

¹⁸⁷ Jiří DOLEŽAL - Miroslav IVANOV (edd.), *Národ ho potřeboval*. K 110. výročí narození PhDr. Petra Zenkla, Brno 1994, s. 60. Na obranu P. Zenkla vystoupil ve svých dějinách národněsocialistické strany i F. Klátil: „*Již v první den války si Němci vzpomínají na Zenkla. Zatýkají a odvázejí několik set lidí již v ranních hodinách – Zenkl je mezi prvními – tak, jako před lety Klofáč. V koncentračním táboře se s ním zachází hůře než s jinými. Není v Buchenwaldu obyčejný politický vězeň, Zenkl je vězeň neobyčejný. Proto v promyšlené tendenci morálně, fyzicky a duševně zdecimovat člověka, jsou mu přikazovány ty nejhorší práce.*“ F. KLÁTIL, *Republika*, s. 348.

¹⁸⁸ Svobodné slovo, 16. 5. 1946.

¹⁸⁹ P. DRTINA, *Československo*, s. 100.

¹⁹⁰ Tamtéž. Jak již bylo řečeno výše, V. Krajina vstoupil do národněsocialistické strany až po konci druhé světové války. Ihned po osvobození se ale také on přesvědčil o tom, jakou pozicí u veřejnosti KSČ disponovala: „*Sám jsem si koncem války říkal, dožiju-li se toho, že se rád vrátím na univerzitu ke své vědě. Někteří mi předváleční kamarádi mě začali vybízet, abych se právě jako odbojář zachránil v KSČ. To mě zneklidňovalo a odvádělo od čisté vědy znovu do politiky – jako za Protektorátu.*“ Vladimír KRAJINA, *Vysoká hra: vzpomínky*, Praha 1994, s. 151.

¹⁹¹ P. DRTINA, *Československo*, s. 100.

¹⁹² Tamtéž. Svou neznalost poměrů uvnitř národněsocialistické strany přiznal i samotný V. Krajina: „*Inu, neznal jsem národně socialistické tajemníky, což se mi pak vytykalo, neznal jsem jejich dobré i zlé sny, ale*

P. Zenkl s Drtinovým tvrzením v podstatě souhlasil. Podle jeho mínění by se ale celý problém mohl vyřešit tím, že by V. Krajinovi s jeho novou funkcí zpočátku pomáhal některý ze starších a zkušenějších straníků, který by ho doprovázel a poskytoval mu cenné rady. ¹⁹³

Po rozhovoru s P. Zenklem ve svých memoárech P. Drtina dále uvedl: „*Odpověď Zenklova mě jen utvrdila v úsudku, že kandidatura Krajinova na toto místo se mu líbí a že se mu asi hodí.*“ ¹⁹⁴ To byl patrně jeden z hlavních důvodů, proč nakonec na Krajinovo jmenování přistoupil. Nechtěl totiž činit předsedovi národně socialistické strany ve výběru vhodného kandidáta závažnější potíže. ¹⁹⁵

P. Zenkl ale při výběru kandidáta zřejmě dbal i na další hlediska. Požadoval totiž osobu, která nebude mít sebemenší „*důvod, ani zájem, ale ani osobní vlastnost a schopnost dát se strhnout a zneužít k intrikám proti svému předsedovi.*“ Rovněž podle mínění P. Drtiny se jednalo o vlastnost velice důležitou, kterou nebylo možno přehlédnout zejména v tak „*nebezpečné době, v jaké jsme do vedení strany teď vstupovali.*“ ¹⁹⁶

K formálnímu jmenování V. Krajiny generálním tajemníkem strany následně došlo na schůzi předsednictva národněsocialistické strany dne 31. května 1945, které tak rozhodlo jednomyslně. Jako hlavní důvod pak zmínilo Krajinovu činnost za druhé světové války, která byla pro nacistické Německo velmi nebezpečná. ¹⁹⁷

zasvěcoval jsem se do komplexů, které mohly být k užítku každému, kdo se pouštěl do politiky.“ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 154.

¹⁹³ P. DRTINA, *Československo*, s. 100. V. Krajina dokonce osobně poznal některé vrcholné funkcionáře národněsocialistické strany až těsně po osvobození, konkrétně dne 11. května 1945: „*Hned druhý den po návratu Drtinově jsme se sešli v Krocínově ulici u Drábků: Arnošt Heidrich, Jan Jína, Rudolf Jilovský, Jindřich Kolowrat Krakovský, ing. Holman. Pavel Svátý [P. Drtina] nás v nesnážích informoval o obtížích, které nás čekají, chceme-li udržet demokracii. Drábka a mne pak v Alcronu představil i čelným funkcionářům národně socialistické strany – Fráně Zemínové a Jožkovi Davidovi – jako vedoucí činitele domácího hnutí.*“ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 152.

¹⁹⁴ P. DRTINA, *Československo*, s. 100.

¹⁹⁵ P. Drtina ale na jmenování V. Krajiny generálním tajemníkem strany nakonec přistoupil ještě z jednoho důvodu. Tím bylo především přátelství obou národněsocialistických činitelů. Potvrdil to dokonce i ve svých pamětech: „*Já jsem pak při svém dobrém osobním vztahu ke Krajinovi a k naší spolupráci za války nepokládal za možné, abych se proti němu vyslovil z důvodů, jenž by spočívaly v jeho osobě a jeho osobních vlastnostech. To jsem nechtěl učinit, i když jsem určité pochybnosti měl již proto, že jsem si nemohl jen být jist, zda se pro to místo opravdu nehodí. Že je mimořádně pracovitý, že má úžasnou pracovní energii, že je politicky vyhraněný v našem duchu a že je ve svém přesvědčení pevný a neoblomný, osobně mimořádně statečný, to všechno dokázal za války. Tím též Zenkl odůvodňoval, proč se mu návrh Firtův líbí a proč o tom vážně uvažuje. S tím jsem musil souhlasit, trval jsem jen na tom, že nemá politickou zkušenost a že nezná stranu.*“ Tamtéž, s. 100-101.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 102.

¹⁹⁷ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 78, Zápis o schůzi předsednictva čs. strany národně-socialistické, konané dne 31. května 1945.

Samotný V. Krajina byl údajně rozhodnutím stranického vedení poměrně zaskočen, neboť jej podle jeho slov vůbec neočekával: „*Nechtělo se mi věřit, že jsem se takřka přes noc ocitl ve vedení strany,*“ uvedl ke svému zvolení ve svých vzpomínkách.¹⁹⁸

V. Krajinu ale rovněž velice zklamalo počínání P. Drtiny, který s jeho jmenováním na post generálního tajemníka zprvu nesohlasil. O celé záležitosti byl patrně informován až s odstupem času: „*Proč mi ani Zenkl, ani někdo jiný neřekl, že moji kandidaturu nepodporuje Drtina? Kdybych to byl tenkrát věděl, že má proti mému jmenování námitky právě Prokop, nikdy bych Zenklovu nabídku nepřijal. Byl jsem si totiž dobře vědom, že Drtina mne zná ze všech tehdejších spolupracovníků nejlépe a že dovede posoudit, hodím-li se na to či nikoliv.*“¹⁹⁹

Ovšem podobně jako u volby předsedy strany byla značná část členstva nespokojena i s výběrem nového generálního tajemníka. V. Krajinu v čele tohoto postu odmítali zejména původní straníci, kteří často namítali, že strana disponuje pro tuto funkci daleko kvalifikovanějšími kandidáty.²⁰⁰

Jedním z takových byl na základě názorů některých straníků zejména předválečný generální tajemník Karel Moudrý, který se údajně podstatnou měrou zasloužil o prohloubení „*národně-socialistické ideologie v duchu Masarykově.*“²⁰¹

Brzy na to se ale začaly mezi nespokojenými straníky objevovat i pochybnosti o Krajinově činnosti za druhé světové války. Někteří z nich o ní například veřejně prohlašovali, že byla „*zastřena jakousi clonou nevyjasněnosti.*“²⁰²

Vnitrostranickou nespokojenost a nedůvěru vůči V. Krajinovi začali hned vzápětí podněcovat také komunisté.²⁰³ Ve svých memoárech na to upozornil například Jaroslav

¹⁹⁸ V. Krajina ke svému zvolení dále pravil: *Uvědomoval jsem si, že se tak stalo vysloveně pro moje odbojářské zásluhy. To ovšem bylo i mou slabinou. Zenkl mi proto dal k ruce senátora Antonína Šolce a organizačního tajemníka Františka Matouše. Měl jsem dělat jen to, k čemu budu předsedou strany vybidnut. Organizační tajemník vedl můj třistačlenný sekretariát, vybral mi i sekretářku – Věru Mirovskou, tajemník Karel Hacker rozhodoval, kdo a kdy má se mnou mluvit. Ale i já jsem měl od začátku svoji podmínku: za svou práci nebudu dostávat plat.*“ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 156.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 155-156. V. Krajina k tomu dále uvedl: „*Drtina měl pravdu, že jsem neznal strukturu strany a ani jsem se o ni příliš nezajímal. Na generálního tajemníka mě doporučoval Firt s Jinou, Zenkl to přijal, informoval o tom Beneše, ve výkonném výboru jsem byl podporován MUDr. Karlem Káčlem. Donedávna jsem si myslel, že Drtina proti mé kandidatuře nebyl. Škoda jen, že se o mé činnosti generálního tajemníka v svých pamětech nevyjádřil určitěji! Dlouho jsem měl dojem, že byl s mým tajemničením spokojen.*“ Tamtéž, s. 156.

²⁰⁰ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Ministerstvo vnitra jevilo zcela očividně o osobu V. Krajiny mimořádný zájem. To bylo mimo jiné dáno i tím, že patřil mezi přední kritiky komunistické politiky. Zejména pak v otázkách bezpečnosti a armády, kde se národněsocialistická strana nejvíce a nejostřeji střetávala s komunisty. Jiří ŠOLC, *Smrt přála statečným. Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v českém domácím odboji za druhé světové války*, Praha 1995, s. 164.

Drábek, tehdejší generální prokurátor mimořádného lidového soudu, který mezi jinými soudil i bývalého státního ministra pro Protektorát Čechy a Moravu Karla H. Franka.²⁰⁴

Podle jeho názoru se stal V. Krajina terčem komunistické propagandy zcela záměrně, neboť představitelé KSČ nesli s velkou nelibostí, že takto významného odbojového pracovníka ve svých řadách nemají. Proto se ho údajně snažili politicky zdiskreditovat.²⁰⁵

O komunistické kampani, jenž byla velice často namířena proti V. Krajinovi, se zmínil ve svých memoárech také P. Drtina. Podle jeho názorů se útoky stupňovaly zejména v tisku, kde byl nově zvolený generální tajemník strany několikrát vážně obviňován, že se údajně po svém zatčení a během svého věznění v Terezíně choval nečestně. Podle komunistů dokonce „*musil prokázat Němcům a gestapu platné služby a výhody, jež mu tam byly poskytovány.*“²⁰⁶

Národní socialisty tyto veřejné útoky velice znepokojovaly. Předsednictvo strany se proto rázně domáhalo jejich zastavení. V opačném případě požadovalo předložení relevantních důkazů, které by pochybnosti okolo V. Krajiny přímo dokazovaly.²⁰⁷

Za tímto účelem si posléze P. Zenkl vyžádal formální schůzku u komunistického ministra vnitra V. Noska. Jako svědek byl přítomen rovněž P. Drtina, který tvrdil, že „*Zenkl Noskovi přednesl účel naší návštěvy tak, že naše strana chce mít naprosto jasno o tom, jak si její přední představitelé a funkcionáři počínali za války a v době okupace, tedy v době, kdy její činnost byla potlačena a neměla možnost si to kontrolovat.*“²⁰⁸

P. Zenkl měl dále V. Noska ujistit o tom, že národněsocialistická strana podnikne vůči kterýmkoliv svým funkcionářům rozhodné kroky, pokud by vyšlo otevřeně najevo, že se za války provinili proti republice a jejímu národu.²⁰⁹

K závěru debaty P. Zenkl společně s P. Drtinou V. Noska požádali, aby jim alespoň naznačil, zda má ministerstvo vnitra nějaké konkrétní podezření či důkazy

²⁰⁴ Jaroslav DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, Praha 1992, s. 122.

²⁰⁵ Tamtéž. O tom, jak komunisté pohlíželi na V. Krajinu, se zmínil také H. Ripka: „*Komunisté ho nenáviděli. Neodpustili mu, že informoval československou vládu v Londýně o sabotáži a podvratné politice komunistů od uzavření německo-sovětského paktu až do chvíle, kdy Hitler napadl SSSR. Vadilo jim, že to byl za války „Benešův tábor“ sdružující všechny vlastence s výjimkou komunistů, který měl prvořadou úlohu v odboji a přispěl k osvobození země alespoň stejnou měrou jako komunisté, né-li více.*“ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 151.

²⁰⁶ P. DRTINA, *Československo*, s. 115-116.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 116.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

takového provinění proti jakýmkoliv členům národněsocialistické strany. Rovněž pak proti těm, kteří po válce stanuli v jejím čele.“²¹⁰

Avšak odpověď V. Noska byla velice nejasná. Komunistický ministr vnitra podle P. Drtiny pouze tvrdil, že sám o ničem konkrétním neví. Vše si chtěl totiž nejdříve v rámci svého resortu pečlivě ověřit. K případu V. Krajiny pak pouze připustil, že „*něco slyšel, ale zatím neví, že by o tom bylo nějakých přímých důkazů.*“²¹¹

Dne 4. ledna 1946 byla uskutečněna schůzka druhá. V jejím průběhu V. Nosek údajně P. Zenkla a P. Drtinu ujistil, že ministerstvo vnitra spolu s bezpečnostními složkami žádnými důkazy nebo přímými svědectvími ve věci V. Krajiny nedisponuje. Pouze terezínští spoluvězni měli údajně být „*vůči němu nedůvěřiví, neboť tam měl očividně privilegované postavení, a proto soudí, že musil konat gestapu dobré služby.*“ K tomu ale V. Nosek opět potvrdil, že jeho resort takové důkazy nemá a nic se údajně nenacházelo ani ve spisech gestapa.“²¹²

Přesto ale komunistická kampaň proti V. Krajinovi neustále pokračovala, a to i poté, co ministr vnitra slíbil, že „*se v Rudém právu ani v jiném komunistickém tisku nebudou opakovat útoky nebo podezření tohoto druhu proti Krajinovi nebo proti jiným národním socialistům.*“²¹³

Konflikt mezi národními socialisty a komunisty tak nadále eskaloval a vyústil až v tzv. „Krajinovu aféru“. Její součástí se nakonec staly i zfalšované protokoly z výslechu K. H. Franka, jenž měl údajně negativně hovořit o Krajinově pobytu a chování ve vězení.²¹⁴

Později se ale ukázalo, že celou kauzu důkladně zinscenovali samotní komunisté.²¹⁵ Konkrétně pak především „*jakýsi štábní kapitán Pokorný, bývalý člen*

²¹⁰ Tamtéž, s. 116-117.

²¹¹ Tamtéž, s. 117.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž, s. 136.

²¹⁴ J. KOCIAN, Vnitrostranická opozice, s. 533. Podobný názor zastával i H. Ripka: „*Když americké úřady vydaly československé vládě K. H. Franka, posledního válečného „protektora“ Čech a Moravy, policejní složky pověřené jeho vyšetřováním ho opakovaně žádaly, aby svědčil proti Krajinovy.*“ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 151.

²¹⁵ Podle J. Drábka případ V. Krajiny pouze dokazoval, jak komunisté na problematiku odboje po válce nahlíželi: „*Brzy komunisté začali falšovat dějiny válečného odboje. Už nátlak, který provedli při tvorbě Svazu revoluce, svědčil o tom, že komunistům jde o snížení významu domácího nekomunistického odboje a že mají připravený nějaký plán. Záhy nám byl jejich nekalý plán jasný: prokázat, že jen komunisté vedli opravdový boj a že všechno ostatní, nekomunistické, bylo pochybné anebo aspoň bezvýznamné.*“ J. DRÁBEK, Z časů, s. 103.

československé zpravodajské služby. Myslím, že to byl jeden z nejničemnějších lidí, s jakými se člověk mohl v životě potkat,“ uvedl ve svých pamětech J. Drábek.²¹⁶

²¹⁶ Tamtéž, s. 104. Bedřich Pokorný byl bývalým majorem československého generálního štábu, kterého V. Nosek po válce pověřil vedením zpravodajské služby ministerstva vnitra. Právě jeho zásluhou se v kauze V. Krajiny objevily zfalšované dokumenty, které měly prokázat, že generální tajemník národněsocialistické strany kolaboval s nacisty. Po odhalení tohoto podvodu a prokázání Krajiny nevinou byl B. Pokorný ze své funkce odvolán a převelen na Slovensko. P. DRTINA, Československo, s. 136-137; J. ŠOLC, Smrt, s. 170.

3.3 Příklad agrárních politiků do národněsocialistické strany

Jak již naznačil předchozí text, názorový profil národněsocialistické strany po válce významně ovlivnil zejména příchod nového členstva z neobnovených politických stran. Zatímco stranické vedení tento proces podporovalo, převážná část předválečných členů jej odmítala. Tato skupina přitom argumentovala především tím, že na nově příchozí straníky ze zakázaných stran neustále pohlíží jako na bývalé politické protivníky a konkurenty.²¹⁷

Jako velice aktuální, ale zároveň i poměrně problematická se v poválečném období jevila zejména otázka politického zařazení bývalých agrárních činitelů. Poté, co ztroskotal plán na obnovu vlastní strany, vstoupila řada z nich do stávajících nekomunistických stran.²¹⁸ Ovšem ne všude tvořily tyto osoby početnou a vlivnou skupinu. To se týkalo například sociální demokracie a KSČ, kam přistoupili pouze jednotlivci.²¹⁹

Významnějších rysů nabyla zejména vyjednávání o vstupu do Demokratické strany, která působila na Slovensku. V případě českých zemí pak probíhaly podobným způsobem také debaty o připojení k lidovcům, později i k národním socialistům.²²⁰

Hlavní osobou a zároveň i prostředníkem ve vzájemných rozhovorech mezi vedením národněsocialistické strany a bývalými agrárníky se stal Ladislav Feierabend, ministr ve vládách druhé republiky a protektorátu a ministr financí československé exilové vlády v Londýně.²²¹

²¹⁷ Jiří KOCIAN, Ladislav Feierabend a příchod bývalých členů agrární strany k národním socialistům v letech 1945-1948, in: Jiří PERNES (ed.), Po stopách nedávné historie. Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana, Praha 2003, s. 63.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Jan DOBEŠ, Agrární politikové ve stranách Národní fronty v letech 1945-1948, in: Jiří ŠOUŠA - Daniel E. MILLER - Mary HRABÍK (edd.), K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách, Praha 2001, s. 144.

²²⁰ J. KOCIAN, Ladislav Feierabend, s. 63-64.

²²¹ Tamtéž, s. 64. L. Feierabend byl právník a známý agrární politik. Mezi lety 1938 až 1939 vykonával funkci ministra zemědělství ve vládách generála Jana Syrového a Rudolfa Berana. Stejnou pozici zastával také v protektorátní vládě Aloise Eliáše. V rámci domácího odboje působil krátký čas ve strukturách Politického ústředí. Již v roce 1940 se ale zapojil do zahraničního odboje, neboť emigroval do Francie. Mezi lety 1941 až 1945 působil jako ministr financí exilové vlády v Londýně. Jelikož po válce nedošlo k obnově agrární strany, přidal se L. Feierabend k národním socialistům. Po komunistickém puči v únoru 1948 emigroval. Nejdříve do Velké Británie a posléze do Spojených států. J. ČEČRDLOVÁ, Petr Zenkl, s. 76.

Ovšem ihned po osvobození republiky se bývalí agrárníci ocitli ve velice nelehké situaci. Výrazně k tomu přispěl i fakt, že obnova původní strany byla prakticky nemožná.²²² Proti totiž stála především ustanovení Košického vládního programu.²²³

Avšak ani tehdejší politické spektrum nebylo po válce obnově agrární strany příliš nakloněno.²²⁴ Důkazem byl například projev H. Ripky, který se konal v Praze dne 19. června 1945. Přední národněsocialistický činitel v něm především pravil, že stávající strany Národní fronty disponují v podstatě všemi potřebnými předpoklady pro to, aby poválečné veřejnosti poskytly dostatečnou „možnost a příležitost k tomu, aby se svobodně mohly podle své vůle a podle svých přání a sklonů v nich organisovat a do nich zařadit.“²²⁵

S těmito slovy však zásadně nesouhlasili zejména agrárníci a představitelé ostatních meziválečných stran, kterým byl vstup na pole stranického systému po roce 1945 bez rozdílu odepřen. H. Ripka však s podobnou kritikou počítal a bývalým vedoucím zástupcům těchto stran rázně vytknul, že politika, kterou praktikovali před válkou, byla nejen „proti lidovou a protisociální, nýbrž i v pravém slova smyslu protistátní.“²²⁶

H. Ripka tak v podstatě naznačil, že stávající politický systém s obnovou zakázaných stran s definitivní platností nepočítá. Zejména bývalé agrárníky proto ve svém projevu veřejně vyzval, aby se vši vážností brali ohled na to, jakým by bylo „těžkým proviněným na výsostných zájmech republiky, ale i na skutečných potřebách demokracie, kdyby se připustilo, aby bývalá strana agrární se svými odnožemi, jakými byla strana

²²² Agrárníci se začali o obnovu své strany výrazněji zajímat již v londýnském exilu. Za tímto účelem proběhla dne 3. června 1944 v Londýně z iniciativy L. Feierabenda a J. Lichnera ustavující schůze agrární organizace. Tuto politickou aktivitu agrárních činitelů podporoval údajně i J. Stránský a prezident E. Beneš. L. Feierabend k tomu prohlásil: „Když jsem prezidentovi oznámil, že jsme ustanovili agrární organizaci, projevil nad tím radost.“ Ladislav K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, Brno 1996, s. 130-131.

²²³ Ta konkrétně zněla: „Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky (agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení, jakož i těch stran, které v r. 1938 splynuly s lidovou stranou).“ J. SOUKUP (ed.), *Cestou května*, s. 40.

²²⁴ Národní socialisté a další nekomunisté zřejmě podobně odmítavé stanovisko zastávali již na počátku roku 1945. A to i přesto, že se původně k obnově agrární strany stavěli poměrně přívětivě. Důvodem této změny byl zřejmě vzrůstající vliv Rudé armády ve středovýchodní Evropě a z toho plynoucí vzrůstající moc československých komunistů. L. Feierabend k tomu ve svých memoárech uvedl: „Demokratické socialistické strany neměly patrně z vedoucího postavení komunistické strany žádnou obavu, a proto se smířily se zákazem agrární strany. Někteří z jejich politických představitelů to učinili celkem ochotně, protože celou dobu londýnského exilu nemohli přijít agrárníkům na jméno.“ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 212.

²²⁵ Svobodné slovo, 20. 6. 1945.

²²⁶ Tamtéž.

národního sjednocení, živnostníků a fašistů, byla v jakékoliv formě znovu připuštěna k politické aktivitě.“²²⁷

I přes podobně nepříznivou situaci ale předložili v červnu 1945 agrární činitelé Josef Hájek a Čeněk Torn prezidentu E. Benešovi memorandum, v němž s poukázáním na oběti mnoha agrárníků za nacistické okupace požadovali plnohodnotné uznání vlastní strany.²²⁸

S velkou pravděpodobností se jednalo o jeden z posledních pokusů, jenž měl k obnově předválečné strany skutečně směřovat. Podle L. Feierabenda prezident zprvu oba agrárníky ujistil, že jejich memorandum pečlivě prostuduje. Žádnou odpověď jim však nikdy nezaslal.²²⁹

Po tomto neúspěchu usilovali koncem července 1945 Č. Torn společně s J. Hájkem o kolektivní vstup bývalých agrárníků do národněsocialistické strany. Avšak i v tomto případě dopadly vzájemné rozhovory nezdarem.²³⁰

Situaci se pokusil zvrátit počátkem září 1945 také L. Feierabend, když jednal na téma obnovení agrární strany s E. Benešem. Podle jeho svědectví se ale československý prezident stavěl k celé záležitosti velice odmítavě, neboť údajně dodal, že *„otěže vlády má nyní v ruce Národní fronta a ta je proti obnově agrární strany.*“²³¹

K problematice poválečné existence agrární strany se prezident E. Beneš naposledy vyjádřil při svém veřejném projevu, který proběhl dne 14. října 1945 v Mělníce. Avšak ani zde své odmítavé stanovisko nezměnil. Mnozí agrárníci tak neskrývali své hluboké zklamání.²³²

V dané situaci si na počínání E. Beneše neváhal postěžovat ani L. Feierabend. Podle jeho slov totiž prezidentovo odůvodnění, že *„bez redukování počtu politických*

²²⁷ Tamtéž. K tomu H. Ripka dále uvedl: *„Není v rozporu s principy a zájmy demokracie, nýbrž plně je ve shodě s nimi, když jsme pevně rozhodnutí zabránit tomu, aby se tyto strany v jakékoli formě znovu objevily na politické scéně našeho veřejného života. Strana agrární nepracovala pro zájmy širokých vrstev zemědělského lidu, jako národní sjednocení nebo strana živnostenská nepečovaly o skutečné potřeby inteligence a středních a drobných vrstev městských. Naproti tomu nynější čtyři vládní strany mohou se i ze své předválečné minulosti právem dovolávat toho, že měly daleko více a daleko upřímněji na zřeteli zájmy širokých vrstev zemědělských, středního a drobného stavu městského a inteligence, než ony strany, které se samy vyřadily a odsoudily pro svou protilidovou a protistátní politiku. Chtěl bych proto kategoricky zdůraznit – a aniž jsem k tomu zmocněn, jsem přesvědčen, že vyjadřuji odhodlání všech čtyř vládních stran – že v tomto novém období nepřipustíme tvoření dalších stran, které by znamenalo nejen zbytečné a škodlivé tříštění politických energií našeho lidu, nýbrž které by usnadnilo rozmanitým protilidovým žvlům, aby obnovily svou v podstatě destruktivní činnost.*“ Tamtéž.

²²⁸ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 278.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Vzájemné vyjednávání se dle L. Feierabenda *„rozbilo, poněvadž podle stanoviska Národní fronty bylo možno přihlížet jen k přihláškám jednotlivců, ale ne skupin.*“ Tamtéž, s. 278-279.

²³¹ Tamtéž, s. 279.

²³² Tamtéž, s. 279-280.

stran nebylo možno dosíci spořádané a výkonné demokracie, bylo snad správné, ale provedení redukce tak, že některé staré strany byly zakázány, kdežto jiné strany obnoveny, neodpovídalo pojmu pravé demokracie.“²³³

Po mělnickém vystoupení prezidenta E. Beneše tak bylo více než zřejmé, že agrární strana svou činnost neobnoví. Východiskem z dané situace se ale zdálo být připojení ke slovenské Demokratické straně. Její čelní představitelé s touto variantou neměli větší problémy a snahu bývalých agrárníků uvítali.²³⁴

Vzápětí na to podnikla Demokratická strana všechny potřebné kroky pro to, aby byl příchod agrárníků proveden co nejrychleji a plynule. Avšak ani tento pokus nakonec nevyšel. Hlavním překážkou byl zejména odmítavý postoj českých politických stran.²³⁵

Agrárníci v otázce vstupu do Demokratické strany spoléhali také na podporu prezidenta E. Beneše. Ten však jejich požadavku rovněž nevyhověl. L. Feierabend k tomu poznamenal: „*Prezident byl o našem úsilí dobře informován, ale nevyjádřil se, zda je schvaluje, či neschvaluje a odmítl se míchat do vnitřních věcí politických stran.*“²³⁶

Po dalším neúspěchu tak většina agrárníků usoudila, že nastal vhodný čas na to, aby obdrželo bývalé agrární voličstvo alespoň doporučení či směrnici, jak se zachovat v nadcházejících parlamentních volbách. V tomto případě existovaly pouze dvě možnosti. Sympatizanti bývalé agrární strany mohli zachovat buďto úplnou pasivitu, což znamenalo nevolit ani jednu ze stran Národní fronty, nebo naopak některou z nich přeci jen podpořit. Řada agrárníků ale v této době již zcela samostatně vstoupila do některé ze stran Národní fronty.²³⁷

Během ledna 1946 se L. Feierabend zúčastnil několika schůzek s předáky strany lidové a národněsocialistické, aby zjistil, za jakých podmínek by byli tito představitelé

²³³ Tamtéž, s. 280. Ve svém projevu prezident E. Beneš mimo jiné pravil: „*Při tom nikdo z nás – a rovněž ne zemědělský lid – nesmí zapomínati, že v obnoveném státě nešlo nám nikdy s hlediska celostátního – a to jak s hlediska politiky vnitřní, tak i politiky zahraniční – o vítězství toliko té či oné strany; šlo nám především o vítězství demokracie. Byli jsme si plně vědomi, že není nic vyššího a mravnějšího nad demokracii, nad demokracii spořádanou a výkonnou, a řekněme si zcela upřímně, že té nám bez redukování počtu politických stran docílit nebylo možno. Budoucnost ovšem sama ukáže, zda se nám to opravdu podařilo a zda úkol, který na sebe vzaly dnešní politické strany, opravdu zvládly, počítaje v to i zájmy našeho zemědělství.*“ Svobodné slovo, 16. 10. 1945.

²³⁴ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 281.

²³⁵ J. KOCIAN, Ladislav Feierabend, s. 65. V souvislosti s přijetím bývalých agrárních politiků usilovala Demokratická strana o rozšíření své činnosti také na území českých zemí. To však odmítali zejména představitelé KSČ, což potvrdil i L. Feierabend, který tvrdil, že „*komunisté jsou proti činnosti slovenské Demokratické strany v českých zemích z těchto důvodů: strana se prý ustavila za slovenského povstání a nemá žádné kořeny v českých zemích, rozšíření její působnosti do historických zemích by prý otevřelo brány centralismu a hlavním cílem rozšíření její činnosti prý je obnovit agrární stranu a obhajovat její zkrachované předáky.*“ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 281.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Tamtéž, s. 296-297.

ochotni bývalé agrárníky do svých řad přijmout. Zatímco jednání s lidovci konkrétní výsledek nepřinesla, debaty s národními socialisty k určité dohodě přeci jen směřovaly.²³⁸

Více detailů k průběhu rozhovorů poskytl prostřednictvím svých memoárů L. Feierabend: „Z rozhovorů s představiteli národních socialistů jsem vycítil, že chtějí být první stranou v republice a stojí o to, aby se k nim agrárníci připojili, protože bez značnějšího agrárního přílivu by na první místo přijít nemohli.“²³⁹ Podle Feierabendových záznamů byli národní socialisté dokonce ochotni nově přichozím agrárním činitelům nabídnout i některé důležité vnitrostranické posty, což jejich zájem ještě více navyšovalo.²⁴⁰

Ovšem ani počátkem února 1946 nebyl v otázce politického zařazení agrární tábor úplně jednotný. Jedna část preferovala vstup do lidové strany a argumentovala tím, že „lidovci jsou jedinou stranou, která není v socialistickém bloku, a že je naší povinností ji posílit.“²⁴¹ Naproti tomu L. Feierabend, Č. Torn a mnozí další upřednostňovali národní socialisty s odůvodněním, že jde o stranu prezidenta E. Beneše, bude tudíž silná a tím i významná pro zemědělskou politiku.²⁴²

Kvůli těmto neshodám byl svými kolegy L. Feiereband následně vyslán za E. Benešem, aby zjistil, co si o celé záležitosti myslí a jak zní jeho rady v otázkách dalšího postupu. Prezident údajně agrárníkům doporučoval přestup k národním socialistům, neboť věřil, že „po volbách budou první stranou a budou udávat tón vnitřní i zahraniční politice. Řekl, že připojení agrárníků k národním socialistům bude ve prospěch strany, která získá solidní, konzervativně pokrokový živel, i ve prospěch agrárníků, kteří se v nové straně budou moci dobře uplatnit.“²⁴³

²³⁸ Tamtéž, s. 297. Většina zástupců agrární strany upřednostňovala národní socialisty před lidovci hned z několika důvodů. Ovšem tím hlavním byl zejména fakt, že v meziválečném období pohlížela většina agrárníků na lidovce jako na velké politické rivaly a konkurenty. Vyjma toho nechtěli zástupci lidové strany poskytnout agrárníkům takové postavení, jaké jim byli ochotni zaručit uvnitř své strany právě národní socialisté. J. DOBEŠ, *Agrární politikové*, s. 146.

²³⁹ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 298.

²⁴⁰ Tamtéž. Samotný L. Feierabend byl pravděpodobně vstupu do národněsocialistické strany velice nakloněn, neboť dodal: „Strana národněsocialistická nebyla jen stranou dělnickou, nýbrž stranou vrstev zaměstnaneckých, živnostenských a svobodných povolání. Znal jsem její vedoucí představitele a věděl jsem, že – ač navazovala na svou minulost – je to zcela jiná strana než před válkou, kdy platila za stranu veselého šlendriánu. Vážil jsem si jejího předsedy dr. Zenkla jako velkého protikomunisty, který je ostře proti třídnímu boji a chce socializaci provádět tak, aby odpovídala československým poměrům. Zenkl byl pro soukromé vlastnictví malého a středního podnikání a pro soukromopodnikatelský systém v zemědělství. Byl jsem přesvědčen, že měl velkou osobní zásluhu o to, že socialistický blok zůstal po několika měsících jen na papíře a začátkem roku 1946 už vlastně nefungoval. Také jsem byl přesvědčen, že se národní socialisté ve své většině svým politickým přesvědčením mnoho neliší od mého, ač se z taktických důvodů oháněli mnoho socialismem, a že na splynutí s druhými socialistickými stranami nepomýšlejí.“ Tamtéž, s. 297–298.

²⁴¹ Tamtéž, s. 298.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž.

Avšak ani po rozmluvě s prezidentem E. Benešem nebyli agrárníci zcela jednotní. Řada z nich stále preferovala lidovce, někteří dokonce sociální demokraty. Proto bylo nakonec vydáno alespoň doporučení, aby se bývalí agrární činitelé soustředili hlavně do strany národněsocialistické, potom do strany lidové, a tak zabránili vlastní politické roztříštěnosti a bezvýznamnosti.²⁴⁴

Při debatách s národními socialisty zastupoval agrární tábor L. Feierabend společně s Oldřichem Suchým.²⁴⁵ Jednání se vyvíjela poměrně plynule a bez výraznějších potíží. P. Zenkl dokonce nabídl L. Feierabendovi funkci místopředsedy zemědělského odboru strany. Prozatím ale neměli nově příchozí agrárníci zastávat žádný post v ústředních stranických orgánech.²⁴⁶

Podle L. Feierabenda jej předseda národněsocialistické strany na závěr jedné z debat také upozornil, že obsah jejich průběhu „*je vnitřní věcí mezi námi a že by bylo pro nás i pro stranu škodlivé, kdyby se to dostalo na veřejnost. Nakonec řekl, že dohodu musí schválit předsednictvo strany, a slíbil, že nás vyrozumí, jakmile se tak stane.*“²⁴⁷

Avšak celý proces trval déle, než se původně očekávalo, a to i přes počáteční sliby P. Zenkla o jeho brzkém vyřešení. To v podstatě potvrdil i L. Feierabend, který se domníval, že vyrozumění dostane ve velmi krátké době. Věc se ale podle něj vlekla.²⁴⁸

Ovšem okamžitému přijetí agrárníků patrně bránily zejména spory uvnitř samotné národněsocialistické strany. Hlavně předváleční straníci s tímto krokem zásadně nesouhlasili, neboť by tím přenechali svým předválečným politickým konkurentům nemalou část vnitrostranického vlivu. To z jejich strany nebylo zcela pochopitelně příliš žádoucí.²⁴⁹

O odporu původních národních socialistů k nově příchozím agrárním činitelům ve svých memoárech hovořil rovněž L. Feierabend. Přičemž k tomu konkrétně uvedl: „*Kolovaly ovšem také pověsti, které se donesly k našemu sluchu, že někteří starí národní socialisté si nepřejí dát ve straně vliv žádnému, kdo v agrární straně zastával významnější*

²⁴⁴ Tamtéž, s. 299.

²⁴⁵ O. Suchý byl významný agrární politik, publicista a mezi lety 1931 až 1939 také poslanec Národního shromáždění. Od března 1939 rovněž působil ve výboru Národního souručenství. V září 1939 byl O. Suchý zatčen a následně strávil celou válku v koncentračním táboře. Po osvobození vstoupil do národněsocialistické strany. J. ČEČRDLOVÁ, Petr Zenkl, s. 76.

²⁴⁶ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 300. Ovšem některé dokumenty naznačují, že se L. Feierabend do národněsocialistické strany hlásil již na podzim předchozího roku. Jeho možný příchod totiž P. Zenkl ohlásil již dne 17. září 1945 na schůzi užšího stranického předsednictva. NA, Praha, f. ČSNS, kart. 78, Zápis o schůzi užšího předsednictva, konané dne 17. září 1945.

²⁴⁷ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 300.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 300-301.

funkci. Nemohu říci, co na pověstech bylo pravdy, ale čas před volbami se povážlivě krátil a my neměli žádnou odpověď.“²⁵⁰

Zájem národních socialistů o bývalé agrárníky ale nebyl nikterak náhodný. Dokládá to poměrně nepříznivá pozice strany na venkově, kde nikdy nezískala významnější podporu. Její zemědělský program neměl po válce v podstatě co nabídnout a nemohl ani v nejmenším konkurovat komunistům. Zejména z tohoto důvodu pak národní socialisté na venkově tradičně nedisponovali širším členským zázemím, jako například lidovci. To se pak negativně odráželo i v možnosti zisku nového voličstva.²⁵¹

V čele zemědělských záležitostí strany sice stál známý zemědělský pracovník V. Mikuláš, avšak ani on nebyl tak výraznou osobností, která by dokázala důrazněji prosazovat národněsocialistický program na venkově, především pak mezi rolníky.²⁵²

Vyjma toho byl V. Mikuláš rovněž velice známý svým odmítavým stanoviskem vůči příchodu bývalých agrárních činitelů. Tuto skutečnost potvrdili i někteří z jeho stranických kolegů, kteří o něm dokonce pravili, že *„byl zapřísáhlý odpůrce agrárníků a s vedl s nimi leckterou půtku.*“²⁵³

Jak již bylo naznačeno výše, národněsocialistická strana si od příchodu agrárníků slibovala zejména příliv nového voličstva pro nadcházející květnové volby, především pak z řad zemědělců a bývalých agrárních sympatizantů. Proto měli L. Feierabend a jeho spolupracovníci za úkol zemědělský program strany co nejvíce zviditelnit a přetvořit tak, aby kladl rozhodující důraz na návrat k tradicím venkova a jejich zachování.²⁵⁴

Ovšem ohlas na vstup agrárníků, ke kterému došlo podle Feierabendových záznamů koncem března 1946, nebyl uvnitř národněsocialistické strany nikterak jednoznačný.²⁵⁵ Vyjma předválečných straníků se k němu stavělo odmítavě i levicové křídlo okolo J. Davida. Ten totiž údajně dle zápisu ze schůze předsednictva strany dne 27. března 1946 upozorňoval *„na nutnost věnování pozornosti těm členům, kteří se k nám hlásí z bývalé agrární strany. V dalším pak žádá zjištění o chování tajemníků strany v době protektorátu.*“²⁵⁶

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ J. KOCIAN, Ladislav Feierabend, s. 66.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

²⁵⁴ J. KOCIAN, Ladislav Feierabend, s. 67. Podobný názor sdílel například J. Stránský, když pravil: *„Dr. Feierabend je jméno, jež představuje venkovu jeho věc.“* V. KRÁL (ed.), Cestou k Únoru, s. 144.

²⁵⁵ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 301.

²⁵⁶ V. KRÁL (ed.), Cestou k Únoru, s. 144.

Část některých významnějších straníků se ale L. Feierabenda a dalších agrárníků přeci jen zastala. Přitom se snažila různými způsoby obhajovat zejména jejich předválečnou minulost. Na Davidova slova tak reagoval například P. Drtina, který tvrdil, že „o minulosti Dr. Feierabenda mohou být různé názory. Nikdy však nebyl politickým činitelem a nikdy se neexponoval proti Masarykovi a Benešovi. Nemůžeme se proto bránit přijímání lidí, kteří jsou naprosto čistí.“²⁵⁷

Velkým odpůrcem agrárníků byl naopak Jaromír Kopecký, který rázně namítal, že jiné, než dosavadní vedení by nikdy nedovolilo, aby „byli zváni do strany agrárníci v čele s Feierabendem, a tak stavěli stranu proti požadavkům rolníků, což využili komunisté a mohli vinit národní socialisty z reakčních tendencí.“²⁵⁸

Slova J. Kopeckého se naplnila hned vzápětí. Od konce března 1946 totiž vedlo *Rudé právo* ostrou kampaň zejména proti L. Feierabendovi. Ta měla za cíl zdiskreditovat jeho osobu. Dne 7. dubna 1946 se dokonce na stránkách ústředního komunistického deníku objevil článek, jenž nesl název: „Nacismus byl vzorem pro dr. Feierabenda.“²⁵⁹

Ovšem národněsocialistická strana se k útočné komunistické kampani nepostavila příliš rozhodně. „Zdálo se mi, že strana nestojí za mnou plně a bezvýhradně,“ litoval ve svých memoárech L. Feierabend, když se mu nedostalo od jeho spolustraníkům tolika potřebné podpory.²⁶⁰

Uvnitř národněsocialistické strany se tak patrně v otázce příchodu bývalých agrárních činitelů střetávaly dva protichůdné názorové proudy. První z nich byl charakteristický svou levicovou orientací a náklonností ke spolupráci s komunisty. Proto

²⁵⁷ Tamtéž. Na obranu L. Feierabenda vystoupila například i M. Horáková, která prohlásila, že se jednalo o „muže, který se aktivně a k prospěchu československé věci zúčastňoval po celou dobu války našeho odboje domácího a zahraničního. Je pravda, že byl členem bývalé agrární strany. Nenáležel však nikdy k jejímu vedení a nemůže být proto činěn odpovědným za politiku této strany právě tak, jako za ní nemohou odpovídat statisíce poctivých čs. vlastenců, kteří za republiky i ve válce plnili na českém venkově svoji národní povinnost.“ *Svobodné slovo*, 29. 3. 1946.

²⁵⁸ J. KOPECKÝ, *Paměti*, s. 449.

²⁵⁹ *Rudé právo*, 7. 4. 1946. V textu se například psalo, že v kritických dnech republiky, konkrétně na začátku září 1938, L. Feierabend údajně prohlásil: „Tento týden pojedou zástupci Čs. obilní společnosti do Jugoslaviie, aby nakoupili 10.000 vagonů pšenice. O vývoz se bude jednat až v měsíci říjnu. Bude se pravděpodobně musit vyvézt do Německa. To bude věcí, která vzbudí mnoho povyku.“ K tomu *Rudé právo* dále uvedlo: „Slyšte, čeští vlastenci, kteří jste protestovali proti zradě na naší republice, kteří jste protestovali proti vyvážení obilí do Německa – vy jste jen povykovali a vaše oprávněné rozhořčení nad zradou nazval dr. Feierabend pouhým povykem.“ Tamtéž.

²⁶⁰ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 304. K nenávistné kampani komunistů L. Feierabend dále dodal: „Nepamatuji se, že by za celé trvání první republiky byla proti některé osobě vedena tak dlouhá a nenávislná kampaň jako v této době proti mně. Stal jsem se symbolem bojujícího agrarismu, který přes všechnu zlobu doby a dojemnou protiagrární jednotu českých stran Národní fronty se zdá nebezpečný pro Národní frontu a její politiku.“ Tamtéž, s. 308.

vstup agrárníků do strany odmítal. Mezi hlavní zastánce tohoto proudu patřil zejména J. David, V. Mikuláš a silně levicově orientovaný Emanuel Šlechta.²⁶¹

Druhou názorovou skupinu tvořil zejména P. Zenkl, V. Krajina, F. Zemínová, J. Firt, J. Stránský a H. Ripka. Tito národní socialisté byli údajně ochotni zajistit nově příchozím agrárníkům plně rovnoprávné pozice.²⁶²

Podle mínění L. Feierabenda tak bylo stranické vedení postaveno před velice nelehkou situací. Muselo totiž mezi oběma zmíněnými proudy opatrně manévrovat takovým způsobem, aby ve straně nevyvolalo hlubší názorový spor.²⁶³

Ke své komplikované pozici L. Feierabend později také dodal, že jej zřejmě národněsocialistická strana využívala pouze k zisku potřebných agrárních hlasů. Sám se totiž v předvečer voleb podle svých slov cítil důležitý pouze jako „*volavka, ale to bylo vše.*“²⁶⁴

Pod dojmem těchto skutečností se stala velice projednávanou vnitrostranickou otázkou zejména Feierabendova poslanecká kandidatura. Národní socialisté si totiž uvědomovali, že do voleb nemohou nasadit osobu, která je velice snadno napadnutelná, zejména pak ze strany komunistů. Tuto slabinu pocíťoval také samotný L. Feierabend a brzy na to i další agrární kandidát O. Suchý. Oba se proto své kandidatuře bránili a doporučovali „*jiné osoby, které by byly ve volebním zápase méně zranitelné.*“²⁶⁵

Avšak ústřední výbor národněsocialistické strany dne 29. dubna 1946 jejich kandidaturu po dlouhé debatě schválil, nikoliv však jednomyslně.²⁶⁶ Proti byl totiž zejména J. David, P. Drtina a V. Mikuláš. Předseda P. Zenkl a generální tajemník V. Krajina ji ale naproti tomu horlivě podporovali, a nakonec ji i na schůzi stranického vedení úspěšně obhájili.²⁶⁷

Zápisu na kandidátní listinu se ale L. Feierabend a O. Suchý posléze přeci jen vzdali a spolu s dalšími agrárníky své schopnosti nadále uplatnili zejména v zemědělském odboru strany.²⁶⁸ L. Feierabend toto rozhodnutí posléze odůvodnil slovy, že „*mnoho*

²⁶¹ Tamtéž, s. 304.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 307.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 308.

²⁶⁶ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 78, Zápis o schůzi ústředního výkonného výboru strany, konané dne 29. dubna 1946.

²⁶⁷ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 308.

²⁶⁸ Vedle L. Feierabenda a O. Suchého působili v představenstvu zemědělského odboru strany z řad bývalých agrárních činitelů také Václav Lednický nebo Ladislav Kameníček. Uplatnění ve straně však neležli i představitelé jiných zakázaných stran. Z předválečné živnostensko-obchodnické strany se jednalo například o Františka Přeučila, Jana Dědu a další. K národním socialistům se po válce přidal mimo jiné i

důvodů pro kandidaturu může působit nepříznivě na výsledek voleb, a mnoho důvodů proti kandidatuře naopak být velmi na prospěch.“²⁶⁹

Výsledky parlamentních voleb ze dne 26. května 1946 byly pro mnohé národní socialisty velkým překvapením. Značné rozpaky pak budilo zejména výrazné vítězství komunistů. Například H. Ripka očekával, že KSČ obdrží pouhých 30 % hlasů.²⁷⁰

Zklamání z volebního neúspěchu netajil ani P. Drtina. S odstupem času hodnotil své pocity z oné doby doslova takto: „*Zbývá tedy říci, jak jsem výsledek voleb posuzoval tehdy a jak se naň dívám s odstupem tolika let dnes, v roce 1972! Řeknu to zhruba jednou větou: Tehdy jsem jím byl silně zklaman, ale nedomníval jsem se, že jím byla zasazena demokracii u nás smrtelná rána, dnes však musím připustit, že možná měli pravdu ti, kdo takto pesimisticky soudili.*“²⁷¹

Výsledky voleb ale překvapily kromě národních socialistů i bývalé agrárníky. Nepotvrdil se totiž původní předpoklad, podle kterého měl jejich příchod straně zajistit významnější voličskou podporu zejména na venkově.²⁷²

Řada agrárních činitelů si vysvětlovala volební porážku zejména váhavostí samotné národněsocialistické strany, která se je dlouho zdráhala do svých řad přijmout. Tudíž nebyl dostatek času na přípravu ráznější zemědělské kampaně. Mnohdy tak mezi agrárníky zazníval například následující názor: „*Nebyli jsme tak překvapeni jako národní socialisté, protože jsme během volební kampaně viděli, že komunisté mají v organizování*

bývalý národnědemokratický poslanec Vlastimil Klíma. NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Zpráva o činnosti; P. DRTINA, Československo, s. 160.

²⁶⁹ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 309. Dne 12. května 1946 L. Feierabend a O. Suchý své odstoupení od kandidatury oznámili také na stránkách *Svobodného slova*. Oba přitom společně vyzvali bývalé agrární voliče a další zemědělce k podpoře národněsocialistické strany: „*Budeme vašimi zástupci a vašimi mluvčími ve straně a obracíme se proto na vás se žádostí, abyste šli k volbě, odmítli bílý nebo prázdný lístek, volili stranu, která podle našeho přesvědčení nejlépe v nových poměrech zajišťuje politické, hospodářské i sociální zájmy a potřeby zemědělského lidu, abyste volili československou stranu národně socialistickou a pomohli tak k úspěchu politickému hnutí, které podle našeho přesvědčení odpovídá vaší práci, vaší potřebě i touze.*“ *Svobodné slovo*, 12. 5. 1946.

²⁷⁰ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 58. Komunistická strana zaznamenala v květnových parlamentních volbách přesvědčivé vítězství. V českých zemích ji odevzdalo hlas více než 2.200.000 voličů. Národní socialisté skončili druzí s počtem necelých 1.300.000 hlasů. Složení poslanecké sněmovny tak bylo následující: KSČ připadlo 93 mandátů, národním socialistům 55, lidovcům 47, Demokratické straně 43, sociálním demokratům 36, KSS 21, Straně slobody 3 a Straně práce 2 mandáty. Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945-1948. Díl I. Události od osvobození na jaře 1945 do provedení voleb v květnu 1946, Praha 1992, s. 496-497.

²⁷¹ P. DRTINA, Československo, s. 167. Podle P. Drtiny byli výsledkem voleb překvapeni i samotní komunisté: „*Vím pozitivně, že komunističtí vůdcové byli velikostí svého vítězství sami překvapeni. Čekali sice své prvenství, ale nikoli v té míře. Někteří to přiznali mně přímo v rozhovorech, dr. Beneš mně řekl, že jemu to přiznal i tehdejší generální tajemník KSČ Rudolf Slánský.*“ Tamtéž.

²⁷² L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 314.

venkova velký náskok. Strana národněsocialistická se nás rozhodla přijmout do svých řad příliš pozdě, a tak jsme neměli dost dlouhou dobu, nutnou k politické práci na vesnici.“²⁷³

I přes volební porážku ale L. Feierabend vstupu agrárníků do národněsocialistické strany nijak nelitoval. Naopak byl přesvědčen, že tzv. agrarismus přinesl národním socialistům mnoho důležitých hlasů, bez kterých by dopadlo volební klání ještě větším neúspěchem.²⁷⁴

Z tohoto důvodu prohlašoval, že měli být národní socialisté za příchod agrárních činitelů vděční a neměli jej výrazněji kritizovat. Jinak by totiž zcela jistě bývali „*klesli až na předposlední místo mezi českými stranami, poněvadž velká část jejich starých voličů je opustila a přešla ke komunistům nebo k sociálním demokratům.*“²⁷⁵ Podle Feierabendova mínění dokonce parlamentní volby nesporně prokázaly, že „*ačkoli byl agrarismus zakázán, žil i po volbách, a měl dokonce zástupce v parlamentě.*“²⁷⁶

Podstatná část národních socialistů ale přežívání agrarismu v československé společnosti rázně odmítala, a dokonce i význam hlasů bývalých voličů agrární strany označila za zcela nadhodnocený. Na názory L. Feierabenda tak reagoval velice kriticky při hodnocení parlamentních voleb zejména P. Drtina, který například tvrdil: „*Sestry a bratři, to, že nás venkov zklamal, vždyť to má příčinu ne v Moskvě a v Košicích, ale v první republice a ve Švehlovi a v celé té činnosti agrarismu. Fakt, že je tato strana rozbita, že je to její definitivní konec, je kladem pro celou republiku a pro její budoucí vývoj.*“²⁷⁷

Volební neúspěch na venkově tak vyvolal uvnitř strany zcela očividně mnoho nepříjemností. Řada původních národních socialistů totiž s příchodem agrárních činitelů nesouhlasila již dříve, a nyní je označovala za hlavní viníky volební porážky.²⁷⁸ Od

²⁷³ Tamtéž.

²⁷⁴ L. Feierabend dokonce zastával názor, že kdyby se bývalí agrárníci původně přidali k lidovcům, nikdy by národní socialisté nebyli druhou nejúspěšnější stranou. Ve svých memoárech k tomu uvedl: „*Volební kampaň bývalých agrárníků přinesla národním socialistům velký zisk. Dodnes – tedy po dostatečném odstupu let – jsem přesvědčen, že by se lidovci stali po volbách druhou stranou, a to daleko silnější než národní socialisté, kdybychom se bývali k nim přidali.*“ Tamtéž, s. 316.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 318. V parlamentních volbách bylo na kandidátce národních socialistů zvoleno šest bývalých agrárníků. Konkrétně šlo o Čeňka Torna, Ladislava Kameníčka, Stanislava Nováka, Leopolda Slívu, Josefa Ševčíka a Josefa Ulrycha. J. DOBEŠ, Agrární politikové, s. 147.

²⁷⁷ V. KRÁL (ed.), Cestou k Únoru, s. 167.

²⁷⁸ Například národněsocialistická organizace v České Lípě nešetřila kritikou vůči osobám L. Feierabenda a O. Suchého, neboť měly údajně negativní vliv na volební výsledky v pohraničí. Text dokumentu na toto téma uvádí: „*Odhad přírůstku, který přinese osoba br. Dr. Feierabenda a br. Suchého, byl mylný a v pohraničí, kam přišel hlavně drobný zemědělský lid, byla jejich příslušnost ke straně velmi ostře kritizována a odsuzována. Že ztrátu hlasu drobných zemědělců v pohraničí nevyvážily hlasy zemědělců z vnitrozemí, je dnes více jak zřejmé a máme za to, že tento fakt musil být našim vedoucím činitelům ve*

agrárníků se ale nově distancovali také ti z národních socialistů, kteří jejich příchod zprvu podporovali, neboť v něm viděli především zisk nových voličů.²⁷⁹

O vnitřních rozporech uvnitř národněsocialistické strany se ve svých memoárech zmínil i K. Löbl. Podle něj byla volebními výsledky značně nespokojena zejména starší stranická generace, která dlouze spekovala o tom, kdo porážku zavínil.²⁸⁰

Jedna část těchto nespokojených straníků údajně namítala, že volební porážku zavínil J. David, který byl až příliš vstřícný ke komunistům. Druhá skupina naproti tomu za hlavního viníka označovala přímo předsedu P. Zenkla, jehož největší chybou bylo, že do strany přivedl bývalé agrárníky a levicově orientovaní voliči tak přešli k sociálním demokratům nebo přímo ke komunistům.²⁸¹

Vůči bývalým agrárníkům po volbách rázně vystupovala také KSČ. Rozkol v národněsocialistické straně se v tomto případě snažilo vyvolat zejména *Rudé právo*, jenž v jednom ze svých článků například tvrdilo: „*Poctivé a čestné členstvo nár. soc. strany, zejména pak staří členové se socialistickou tradicí se domáhají toho, aby strana vyvodila důsledky z voleb: aby se pevně loyálně postavila za základnu bloku socialistických stran a Národní fronty, aby byly z vedoucích posic ve straně odstraněny reakční živly, zvláště z řad bývalých vedoucích agrárníků.*“²⁸²

Ovšem i přes nevoli některých předválečných spolustraníků a útočnou kampaň *Rudého práva* se bývalí agrárníci i nadále v národněsocialistické straně výrazně angažovali. Zejména pak v jejím zemědělském odboru a v zemědělském výboru parlamentu, kde představovali hlavní odpůrce politiky KSČ.²⁸³

Pevné zastoupení bývalých agrárních činitelů ve strukturách národněsocialistické strany bylo více než zřejmé také z průběhu stranického zemědělského sjezdu, který se uskutečnil dne 22. až 23. listopadu 1947 v Praze.²⁸⁴

Hlavní sjezdovou událostí byla zejména volba nového předsedy zemědělského odboru strany. Jednalo se přitom o post, který až doposud zastával zásadní odpůrce

vnitrozemí znám a měli povinnost včas na to vedení strany upozorniti.“ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 419, Sekretariát čsl. strany národně socialistické v České Lípě dne 3. června 1946.

²⁷⁹ Například brněnský funkcionář národněsocialistické strany František Loubal označil dne 30. května 1946 na stránkách deníku *Dnešek* volební kampaň s L. Feierabendem a dalšími agrárními činiteli za velice „nešťastnou,“ jenž údajně stranu poškodila, a to zejména na venkově. Jiří KOCIAN, Československá strana národně socialistická v období po květnových volbách v roce 1946, in: Jindřich PECKA (ed.), *Acta contemporanea. K pětadesátinám Viléma Prečana*, Praha 1998, s. 134.

²⁸⁰ K. LÖBL, *Naděje*, s. 90.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² *Rudé právo*, 30. 5. 1946.

²⁸³ J. KOCIAN, *Ladislav Feierabend*, s. 69-70.

²⁸⁴ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 367.

agrárníků V. Mikuláš. V průběhu hlasování však vyzvala početnější část přítomných delegátů manifestačně L. Feierabenda, aby se ujal předsednictví právě on. Ten ale volbu zásadně odmítal, a vyzval všechny přítomné, aby svůj hlas odevzdali V. Mikulášovi.²⁸⁵

Na L. Feierabenda tak nakonec zbyla alespoň funkce místopředsedy odboru. K Mikulášově zvolení později významný agrární činitel mino jiné pravil: „*Jeho volba nebyla doprovázena skoro žádným potleskem a Mikuláš byl zaražen, když slyšel burácení sálu po mém zvolení místopředsedou. Ostatní zvolení členové odboru byli skoro vesměs bývalí agrárníci.*“²⁸⁶

Národněsocialistická strana se tak s příchodem agrárníků zcela očividně měnila, což nelibě nesli zejména starší a levicově zaměřeni straníci.²⁸⁷ Ti totiž zastávali názor, že bývalí agrárníci nesouhlasí se starou tradicí strany, ale usilují o stranu zcela novou.²⁸⁸

Hlavní kritika tak opět směřovala zejména k poválečnému vedení, které neslo jako jediné za příchod agrárních činitelů rozhodující odpovědnost. Část nespokojených národních socialistů se tak zcela pochopitelně rozhněvaně tázala: „*Jak bylo možné, že agrárníci a velkopřemyslníci s velkoobchodníky získali postupně tak velký vliv v této straně? Vina je v samém vedení strany, jejím užším předsednictvu, které rozhoduje. Všimněme si, kdo to je: dr. Zenkl, Zemínová, dr. Drtina, dr. Stránský, dr. Ripka a dr. Krajina. Kdo z nich se osvědčil jako nekompromisní, uvědomělý socialista?*“²⁸⁹

Ovšem přestože disponovali bývalí agrární činitelé uvnitř národněsocialistické strany poměrně pevným postavením, celkové směřování událostí v poválečném Československu i ve straně samotné výrazněji změnit nemohli.²⁹⁰

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Vstup agrárních činitelů do národněsocialistické strany vyvolal rovněž otázku, zda se národní socialisté neposouvají až příliš na pomyslnou politickou pravici. Debata o tomto problému proběhla například v deníku *Svobodné noviny*, kde se autor jednoho z článků při analýze volebních výsledků tázal, zda jsou národní socialisté „*vůbec ještě stranou socialistickou.*“ *Svobodné noviny*, 30. 5. 1946.

²⁸⁸ NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ J. DOBEŠ, *Agrární politikové*, s. 149.

3.4 Vnitrostranická opozice

Vnitrostranickou opozici lze rozdělit na tři hlavní druhy. Jsou to jednotliví nespokojenci, početnější skupiny nebo frakce. Hlavním úkolem většiny opozičníků pak převážně bývá získání rozhodujícího vlivu, konkrétněji pak absolutní ovládnutí některé z politických stran.²⁹¹

S určitou formou vnitřní opozice se po válce potýkaly v podstatě všechny tehdejší politické subjekty.²⁹² U národních socialistů šlo především o jednotlivce a některé levicově orientované skupiny. O vzniku propracovanějších frakcí zde nelze v období před únorovým převratem příliš hovořit.

Podle komunistických informátorů se národněsocialistická strana dělila na tři hlavní proudy, přesněji na pravici, levici a pomyslný střed. Vůdčí osobností pravicového křídla byl předseda P. Zenkl, ke kterému se dále řadili i O. Hora, F. Klátil, V. Krajina, F. Zemínová nebo M. Horáková. Naproti tomu levici ve straně zastupoval především J. David.²⁹³

Mezi oběma křídly pak údajně lavírovali F. Uhlíř, H. Ripka a P. Drtina. V tomto případě komunistické záznamy doslovně pravily: „*Poslanec Uhlíř vystupuje jako smířčí orgán a snaží se urovnávat rozpory, které vznikají na obou křídlech. Ministři Ripka a Drtina drží střed strany a snaží si získati důvěru obou táborů.*“²⁹⁴

Názorové spory mezi levicovým a pravicovým proudem byly v poválečné existenci strany poměrně časté. Výrazněji se projeví například po neúspěšných parlamentních volbách v květnu 1946, kdy údajně měla při jedné ze schůzí stranického vedení F. Zemínová slovně zaútočit na J. Davida a přímo jej kvůli jeho levicovému postoji označit za hlavního viníka volebního neúspěchu.²⁹⁵

²⁹¹ Frakce bývá od pouhé skupiny většinou dokonalejší, neboť disponuje organizovanou sítí sympatizantů. Vyjma toho může v některých případech mít i vlastní program a předem stanovený postup. M. PEHR, *České politické strany*, s. 177.

²⁹² Na dvě křídla se po válce dělili například sociální demokraté, kde prosovětsky orientované skupiny zastupoval tehdejší ministerský předseda Z. Fierlinger. Lídrem pravicového proudu byl naopak Václav Majer, poválečný ministr výživy. O vyhocených poměrech v sociální demokracii věděl zřejmě i H. Ripka, který tvrdil: „*Pokud jde o stranu sociálnědemokratickou, odstranili Fierlinger a Laušman ty z bývalých předáků, kteří přežili válku. Mladý ministr Majer, který byl v čele protikomunistického křídla, nebyl ještě v široké veřejnosti znám a byl, jak jsem už řekl, téměř úplně izolován.*“ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 54.

²⁹³ NA, Praha, f. Klement Gottwald (K. Gottwald), sv. 36, a. j. 809, Situační zpráva strany nár. socialistické ze dne 6. srpna 1946.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ K. LÖBL, *Naděje*, s. 90. Spory mezi F. Zemínovou a J. Davidem trvaly pravděpodobně mnohem déle. Dne 24. října 1945 se například na uzavřené schůzi čelních představitelů strany F. Zemínová kriticky vyjádřila na adresu poválečného působení Rudé armády na území Československa. Konkrétně k tomu pravila: „*Máme zde značně početnou rudou armádu. Všude na rozích vidíme plakáty s nápisy Ať žije rudá*

O obviňování J. Davida z volební porážky věděli dokonce i komunisté, neboť jejich informátoři často tvrdili, že skupina předních Zenklových podporovatelů „*jest zaujata proti Davidovi, protože nevystupoval před volbami proti komunistické straně a že nechtěl podporovati formu volebního boje jakou vedl Zenkl.*“²⁹⁶

Zažehnat vzájemné rozepře a stabilizovat vnitrostranické poměry měl mimo jiné i XIV. valný sjezd strany, který proběhl mezi dny 27. února až 2. března 1947.²⁹⁷ Na svých stránkách jej *Svobodné slovo* zcela cíleně pojmenovalo „*sněmem jednoty, lásky a bratrství.*“²⁹⁸ Národní socialisté chtěli tímto označením veřejnosti definitivně ukázat, že jsou veškeré dohady o sporech ve straně zcela mylné. Především pak ty, které pronikaly i navenek.²⁹⁹

Šlo zejména o dlouhotrvající a všeobecně známé názorové neshody mezi předsedou P. Zenklem a J. Davidem, které údajně trvaly již od prvních dnů existence obnovené národněsocialistické strany.³⁰⁰ Ovšem i ty se v průběhu sjezdu zřejmě podařilo úspěšně utlumit. Alespoň to na stránkách *Svobodného slova* řekl I. Herben: „*Co papíru se zbytečně potisklo o ideových rozporech uvnitř strany, o křídle levém (David) a pravém (Zenkl), co podobných pošetilstí se vyrojilo v agitační představivosti našich odpůrců – a dnes, dnes je všemu konec.*“³⁰¹

armáda! Ano, ať žije, ať žije ale na svůj účet, a ne na účet zbědovaného československého lidu.“ Proti těmto výrokům měl údajně razantně vystoupit J. David, který „*poukazoval na těžkosti a odmítl rozhodně útoky Zemínové na SSSR a na rudou armádu. Prohlásil důrazně a přesvědčivě, že SSSR jest náš nejmocnější a nejvěrnější spojenec, že sám prezident republiky, dr. Edvard Beneš, kterého Fráňa Zemínová přece tak chválí, uzavřel s SSSR smlouvu o přátelství.*“ Tajní informátoři KSČ pak z celé události vyvodili, že se jednalo o „*svědeckví vnitřních rozporů ve straně národně socialistické a třídění myslí.*“ NA, Praha, f. K. Gottwald, sv. 36, a. j. 809, Důvěrná zpráva, v Praze dne 27. října 1945.

²⁹⁶ Tamtéž, Situační zpráva.

²⁹⁷ Jiří KOCIAN, Sjezd Československé strany národně socialistické v předvečer padesátiletého jubilea v roce 1947, in: Jindřich DEJMEK - Josef HANZAL (edd.), České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka, Praha 1997, s. 489. XIV. valný národněsocialistický sjezd vnímalo samotné vedení i ostatní členové jako jeden z vrcholů poválečné existence strany. Proto byl i tak prezentován na veřejnosti. Jeho význam vzrostl také tím, že v podstatě odstartoval několikaměsíční oslavy padesátiletého jubilea trvání národněsocialistické strany. F. Klátil na adresu sjezdu například prohlásil: „*Zde ve vinohradské sokolovně se strana již představuje jako mohutný tábor české demokracie, jako spořádaná strana českého socialismu, jako strana doslova všénárodní.*“ Tamtéž; F. KLÁTIL, Republika, s. 310.

²⁹⁸ *Svobodné slovo*, 2. 3. 1947.

²⁹⁹ Podobně na celou událost pohlížel i P. Drtina. Podle jeho slov měl totiž sjezd dát „*manifestační odpověď na všechny záměrně rozšiřované pomluvy o nesouladu členstva a vedení.*“ P. DRTINA, Československo, s. 283.

³⁰⁰ J. KOCIAN, Sjezd, s. 495.

³⁰¹ Jubilejního sjezdu národněsocialistické strany se zúčastnil také L. Feierabend, který k jeho průběhu prohlásil, že byl záměrně „*aranžován tak, aby vynikla jednota strany a zakryly se rozpory mezi křídlem Zenklovým a Davidovým.*“ Podle bývalého agrárního činitele sjezd rovněž „*nesporně ukázal, že Zenklovo křídlo je pánem strany, že strana je důležitým činitelem v životě republiky a že se stala všénárodní.*“ L. K. FEIERABEND, Politické vzpomínky III, s. 336.

Jakékoliv pochybnosti o vnitrostranických sporech na sjezdu odmítl také předseda P. Zenkl. Prostřednictvím svého rozsáhlého projevu totiž manifestačně ohlásil, že jednota národněsocialistické strany byla vždy jejím velkým vítězstvím.³⁰²

Ovšem opoziční roli ve stranickém vedení nesehrál pouze J. David. V podobné pozici se totiž nacházel například i zkušený národohospodářský odborník E. Šlechta, který byl s komunisty ihned po osvobození Československa v úzkém kontaktu. Z funkce stranického experta na ekonomické otázky tak ale činil i oficiální cestou.³⁰³

Vedení strany o Šlechtových stycích s komunisty dlouho nevědělo. Celá záležitost zřejmě vyšla najevo až po parlamentních volbách v květnu 1946, kdy probíhaly mezi představiteli všech stran Národní fronty debaty o budoucím složení vlády. Podle svědectví P. Zenkla se předseda KSČ K. Gottwald v rámci těchto debat sešel také se zástupci národních socialistů, kterým byl ochoten nabídnout křeslo ministra zahraničního obchodu, spravedlnosti a školství. Ti ale žádali o jedno ministerské křeslo navíc, což komunistický předák zásadně odmítl.³⁰⁴

Brzy poté však došlo ke sporu, kdo má v nové vládě převzít ministerstvo financí. K. Gottwald jej údajně nabízel poměrně neočekávaně národním socialistům. Předseda P. Zenkl a další čelní představitelé strany ale doporučovali, aby byl daný resort přidělen lidovcům, kteří prý disponovali kvalifikovanými odborníky.³⁰⁵

Ovšem toto řešení K. Gottwaldovi nevyhovovalo. Proto se neváhal obrátit na národní socialisty znovu. P. Zenkl k debatě s komunistickým předákem ve svých vzpomínkách později uvedl: „*K. Gottwald namítal, že slyší z různých stran, že takového kandidáta máme, že je to jeden univerzitní profesor, že si nemůže vzpomenout na jeho*

³⁰² Ve svém projevu P. Zenkl konkrétně prohlásil: „*Téměř po celé dva roky, které uplynuly od našeho osvobození a od obnovení strany byli jsme vydáni nepřetržitým útokům, jejichž cílem nebylo jen nás zastrašit, ale především nás rozložit. Vzpomeňte si jen, kolikrát jsme slyšeli a četli, že se uvnitř strany zdvihá odpor proti jejímu vedení, že se v ní tvoří jakási organizovaná opozice, že máme dvě křídla, pravé a levé, že jsou starí členové strany vytlačováni členy novými – anebo zase naopak, že se mladší členové strany nemohou dostat k slovu pro žárlivost starších. Jen si vzpomeňte, kolikrát jsme se s podobným tvrzením setkali! Viděli jsme od začátku, že tu jde o docela prostou nepřátelskou propagandu, že se všichni ti "přátelé" v uvozovkách, kteří projevovali tolik dojemné starosti o naši jednotu, třásli zrovna nedočkavostí, jen aby u byla tato jednota rozrušena, a že o celé té pomlouvačské kampani platí české rčení, že přání je tu otcem myšlenky.*“ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Projev Dr. Petra Zenkla, předsedy čs. strany národně socialistické v závěrečné schůzi XIV. valného sjezdu strany dne 2. března 1947.

³⁰³ V. PAVLÍČEK, Politické strany, s. 189. E. Šlechta a další národněsocialističtí ekonomičtí experti se společně s představiteli ostatních stran například spolupodíleli na práci ústřední plánovací komise. Ta měla za cíl vypracovat dvouletý hospodářský plán na obnovu válkou zasaženého Československa pro roky 1947 a 1948. NA, Praha, f. ČSNS, kart. 115, Zpravodaj. Původní články a zprávy dne 12. října 1946.

³⁰⁴ Miloš KOUŘIL (ed.), Petr Zenkl, Mozaika vzpomínek, Olomouc 1998, s. 122-123.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 123.

*jméno, že ho osobně nezná a nikdy s ním nemluvil, ale že by mu komunisté byli ochotni místo ministra financí svěřit, třeba jako neposlanci, tedy jako odborníku.*³⁰⁶

Komunisté měli v tomto případě zcela jistě na mysli právě ekonomického experta strany E. Šlechtu, což si brzy uvědomil i předseda P. Zenkl. Ten proto K. Gottwaldovi brzy na to sdělil, že jeho strana nemá v podstatě nic proti tomu, kdyby jej chtěla KSČ přijmout za svého stranického ministra financí. Kandidátem národněsocialistické strany však není a nikdy nebude.³⁰⁷

K. Gottwald se údajně po těchto slovech cítil uražen a nechal P. Zenkla odejít z jednání bez výsledku. Národněsocialistický předseda později k celé události pravil: *„Bylo nad slunce jasno, že mezi sebou máme zrádce. Gottwald nemluvil pravdu, když tvrdil, že ho osobně ani nezná. Znal ho nejen Gottwald, ale zejména také personál sovětského velvyslanectví z častých styků.*³⁰⁸

Kritické stanovisko vůči stranickému vedení ale zastávali i další národní socialisté. V tomto případě nelze z dlouholetých členů strany opomenout zejména poslance Aloise Neumana, sokolského pracovníka Miroslava Klingera nebo již zmíněného odpůrce agrarismu V. Mikuláše. K této skupině pak bývá obvykle řazen rovněž profesor J. B. Kozák či předválečný představitel stranické mládeže Bohuslav Šantrůček.³⁰⁹

Avšak kompaktnější celek tvořilo pouze několik levicově smýšlejících odborářských pracovníků, kam patřil například František Kockán, Jan Mátl nebo Bohumil Urbánek. Myšlenkově velice blízko měla k těmto osobám také přední funkcionářka stranického odboru žen Božena Pátková.³¹⁰

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ V. PAVLÍČEK, Politické strany, s. 189-191; NA, Praha, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 104, Koncept brožury. Mezi lety 1945 až 1948 se v opozici vůči stranickému vedení nacházel i předválečný poslanec strany a zásadní odpůrce její likvidace na podzim 1938 Ferdinand Richter. Josef Podsedník, který se stal jako zástupce národněsocialistické strany po parlamentních volbách v roce 1946 nejvyšším představitelem města Brna, o F. Richterovi ve svých pamětech napsal: *„Jak jsem již uvedl, byl na počátku války členem Politického ústředí domácího odboje v Praze za Stranu národně-socialistickou, později byl zatčen a odsouzen k smrti. Na svoji žádost byl mu trest změněn na 15 let vězení. Po příchodu domů se ihned zapojil do práce ve straně a stal se důvěrníkem (předsedou) krajského výboru strany v Brně. Po nálezku opisu jeho žádosti o milost, která obsahovala některé formulace, kterých by se dalo zneužít proti němu osobně i proti straně, strana ho vyzvala, aby se funkce krajského důvěrníka vzdal. Richter pak proti vedení strany zahořkl. Ve shodě se stranou komunistickou se v únoru 1948 postavil do čela Obrozené strany národně-socialistické.“* Josef PODSEDNÍK, Kronika mého života, Brno 2000, s. 102-103.

³¹⁰ V. PAVLÍČEK, Politické strany, s. 190.

Mezi jmenovanými odboráři pak sehrál vůdčí úlohu zejména Otakar Wunsch.³¹¹ Jeho rozhodnutí s oficiální politikou stranického vedení byl patrně velice častý. Někteří národní socialisté si totiž několikrát stěžovali, že „není možné, aby br. posl. Wunsch dělal odchylnou politiku, než kterou zastává předsednictvo a celá naše strana.“³¹²

Stranické vedení O. Wunsch výrazně pobouřil zejména dne 27. března 1946 na schůzi Prozatímního národního shromáždění, neboť ve svém projevu, který zde přednesl, rázně odsoudil fultonskou řeč bývalého britského ministerského předsedy Winstona Churchilla.³¹³ Konkrétně ji označil za nebezpečný výpad namířený nejen proti spřátelenému Sovětskému svazu, nýbrž i proti budovatelskému dílu míru a světové bezpečnosti.³¹⁴

Projev O. Wunsche posléze na zasedání předsednictva národněsocialistické strany, které se uskutečnilo též dne 27. března 1946, důrazně odsoudila především F. Zemínová. Podle jejího mínění totiž vážně poškodil obraz Československa v zahraničí.³¹⁵

Přestože ale některé opozičníky spojoval zejména kritický pohled na stranické vedení, či se od jeho politické linie vědomě odkláněli, ke vzniku sjednoceného opozičního uskupení uvnitř strany nikdy nedošlo. Zcela zřejmě k tomu přispělo i úmrtí hlavního představitele odborářské skupiny O. Wunsche, který skonal dne 6. října 1947.³¹⁶

Jednotlivé levicově zaměřené funkcionáře navíc velice často ovlivňovala i rozdílná individuální motivace, která formovala jejich postoje k vedení. Uvnitř

³¹¹ O. Wunsch byl zřejmě ve spojení s komunisty ještě před koncem druhé světové války. Potvrzují to například slova F. Klátily, který tvrdil, že na levicově smýšlejícího O. Wunsche měl v období před rokem 1945 zásadní vliv zejména komunistka Antonín Zápotocký. F. KLÁTIL, *Republika*, s. 270.

³¹² NA, Praha, f. ČSNS, kart. 564 b, Čs. strana národně socialistická, župní sekretariát Moravská Ostrava, dne 29. ledna 1946.

³¹³ Svůj proslov pronesl W. Churchill v severoamerickém Fultonu dne 5. března 1946. Jeho prostřednictvím slovně zaútočil především na Sovětský svaz, který obvinil z vměšování se do vnitřních záležitostí zemí střední a východní Evropy. V souvislosti s tím pak bývalý britský ministerský předseda rovněž vyzýval k tomu, aby Spojené státy a Velká Británie vytvořily pevný a protisovětsky namířený spojenecký blok. Vladimír NÁLEVKA, *Horké krize studené války*, Praha 2010, s. 13.

³¹⁴ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 533, Těsnopisná zpráva o 41. schůzi Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé v Praze ve středu dne 21. března 1946.

³¹⁵ Tamtéž, kart. 78, Zápis ze schůze předsednictva strany ze dne 27. března 1946. Projev O. Wunsche pouze potvrdil, že národní socialisté nebyli v zahraničně politických otázkách zcela jednotní. Podle záznamů komunistických informátorů preferovala levicová frakce okolo J. Davida výhradně orientaci Československa na Sovětský svaz. Oproti tomu předseda P. Zenkl a jeho sympatizanti požadovali větší spolupráci se Západem. Tamtéž, f. K. Gottwald, sv. 36, a. j. 809, Národní socialisté. /HL, RP 1, RP 2/.

³¹⁶ V osobě O. Wunsche ztratili komunisté uvnitř národněsocialistické strany zcela jistě „svého muže“. *Rudé právo* o něm totiž ještě před jeho smrtí dne 17. srpna 1947 tvrdilo: „Nic lépe nemůže ilustrovat názorovou propast mezi dnešním, reakčně zaměřeným a reakcí prolezlým vedením nár. soc. strany a opravdovými socialisty a demokraty, kteří jsou v této straně soustavně umlčováni a vyřazováni na "vedlejší kolej". Hlas Otakara Wunsche je statečný hlas socialisty a demokrata. Jsme přesvědčeni, že takových lidí je v nár. soc. straně mnoho. Veřejnost jistě ještě o nich uslyší: neboť čestní lidé nemohou mlčet!“ *Rudé právo*, 17. 8. 1947.

národněsocialistické strany navíc neexistovala žádná vedoucí osobnost, která by opozičně laděné členy více sjednocovala. Řadu z nich tak pojila například jen účast v odboji, společná práce v odborech nebo opoziční přístup z meziválečného období.³¹⁷

Ani pro stranické vedení tak nebyla nespokojenost některých činitelů natolik důležitá, aby se jí až na výjimky vážněji zabývalo.³¹⁸ To v podstatě potvrdili i komunističtí informátoři, kteří si k dění uvnitř národněsocialistické strany například poznamenali, že „*bude nutno věnovati více péče Davidovu a Wünschovu křídlu, snažit se hledat cesty, jak upevniti jejich postavení, které je v nár. soc. straně velmi slabé.*“³¹⁹

³¹⁷ J. KOCIAN, Vnitrostranická opozice, s. 536.

³¹⁸ Veřejně proti politice stranického vedení vystoupila pouze skupina odborářů ve složení J. Mátl, F. Koltán a Ferdinand Šťastný. Čelní národní socialisté celou záležitost projednávali na poradě dne 22. září 1947, kde se dokonce objevily návrhy na vyloučení zmíněných provinilců. Tím dalo vedení zřetelně najevo, že podobné jednání svých členů v budoucnu nebude tolerovat. Antonín Šolc během schůze například tvrdil, že strana nemůže „*trpět takové zjevy, které nám padají vzad.*“ Proto usiloval o to, aby byla dána všem třem rebelujícím odborářům poslední výstraha. NA, Praha, f. ČSNS, kart. 78, Zápis o schůzi ústředního výkonného výboru v Praze dne 22. září 1947.

³¹⁹ Tamtéž, f. K. Gottwald, sv. 36, a. j. 809, Situační zpráva.

3.5 Národněsocialistická strana a únorový převrat

Událostem v únoru 1948 předcházela dlouhodobý časový vývoj, který byl doprovázen především postupným zhoršením vztahů mezi komunisty a ostatními stranami Národní fronty. Konfrontace se mezi oběma tábory stupňovala zejména po parlamentních volbách v květnu 1946, což mělo několik důvodů. Za ten hlavní lze označit především fakt, že od této doby pohlíželi komunisté na své dosavadní politické partery jako na možnou opozici. Ovšem i nekomunisté poněkud změnili svou strategii. Podle jejich mínění totiž poválečné revoluční období neodvratně skončilo a nyní měla pokračovat výstavba režimu, ve kterém se již šířeji uplatní principy a zvyklosti parlamentní demokracie. Proto vystupovali i vůči představitelům KSČ mnohem rázněji a odvážněji.³²⁰

Vztahy mezi nekomunisty a komunisty se vyostřily zejména v průběhu roku 1947, konkrétněji pak v jeho letních měsících. Nelze přitom opomenout ani změny, které proběhly na mezinárodněpolitickém poli. Právě ty totiž měly ve zmíněném období na československou politickou scénu zásadní vliv. Šlo přitom hlavně o prohlubující se spory mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Výrazně konfrontační povahy pak nabyly vztahy mezi oběma poválečnými světovými supervelmocemi v červnu roku 1947 v souvislosti s Marshallovým plánem.³²¹

Národní socialisté sice stále respektovali jednu ze základních zásad Národní fronty, aby se země orientovala ve všech zahraničněpolitických tématech výhradně na Sovětský svaz, zároveň ale žádali přátelství se Sověty alespoň částečně vyvážit i užší hospodářskou a politickou spoluprací se západními demokraciemi. Československo by tím získalo nejen větší mezinárodní suverenitu, ale vylepšilo by si i své ekonomické postavení.³²²

Nabídka americké hospodářské pomoci byla v Československu přijata poměrně pozitivně. Podobně na danou věc nahlížel i národněsocialistický ministr zahraničního obchodu H. Ripka. Ve svých vzpomínkách totiž poznamenal, že země, která je v podstatě

³²⁰ Jaroslav PÁNEK - Oldřich TŮMA a kol., Dějiny českých zemí, Praha 2008, s. 380.

³²¹ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 61. Dne 5. června 1947 vystoupil na Harvardské univerzitě s návrhem hospodářské pomoci válkou postiženým evropským zemím prostřednictvím veřejného projevu americký ministr zahraničí George C. Marshall. Jednání o Marshallově plánu posléze vyvrcholila pařížskou konferencí, která proběhla mezi dny 12. až 15. července 1947. Její výsledky v podstatě potvrdily, že se Evropa postupně rozdělovala na dva znepřátelené bloky. Rudolf JIČÍN - Karel KAPLAN - Karel KRÁTKÝ - Jaroslav ŠILAR (edd.), Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů, Praha 1992, s. 5.

³²² J. KOCIAN, Československá strana, s. 145.

závislá na zahraničním obchodě, by neměla Marshallův plán za žádných okolností odmítat. Zprvu přitom americkou pomoc podporovali také českoslovenští komunisté.³²³

Přestože se však chtěla československá vláda mezinárodních debat o Marshallově plánu již dříve zúčastnit, na nátlak Moskvy tak neučinila. Podle mínění Sovětů by tím zcela zřetelně ohrozila vzájemné přátelství, ke kterému se oba státy zavázaly ve spojenecké smlouvě z prosince 1943.³²⁴

Československo se tak Západu zcela očividně vzdalovalo, což Sovětskému svazu vyhovovalo. Daný vývoj ideálně zapadal do jeho poválečných úmyslů, mezi které patřilo zejména ovládnutí celé střední a východní Evropy. V období nově nastupující studené války chtěla Moskva zmíněné území využít zejména jako tzv. nárazníkové pásmo. To by ji totiž výrazně napomohlo při obraně proti možným útočným výbojům ze strany západních mocností.³²⁵

Lze tedy říci, že se Sovětský svaz čím dál více izoloval a spolu s ním i celá jeho zájmová sféra, do které v souvislosti s odmítnutím Marshallova plánu nově patřilo i Československo. Konec spolupráce mezi Moskvou a Západem ale naznačovaly i jiné faktory. Téměř ve stejné době, kdy československá vláda odmítla americkou hospodářskou pomoc, ji Sověti donutili ukončit také probíhající debaty o uzavření spojenecké smlouvy s Francií.³²⁶

Národní socialisté byli tímto vývojem znepokojeni. H. Ripka si nad danou situací ve svých memoárech dokonce postěžoval: „*Jako všechny státy střední a východní Evropy mělo být Československo začleněno do sovětského systému. Ztroskotání československo-francouzských jednání bylo v tomto smyslu jednou z předzvěstí rozdělení světa ve dva proti sobě stojící bloky.*“³²⁷

Nyní si však uvědomovali výhodu svého postavení zejména českoslovenští komunisté, kteří tak postupně zesilovali svůj nátlak vůči ostatním nekomunistickým stranám. Šlo jim přitom především o jejich demoralizaci a vnitřní rozklad.³²⁸

V souvislosti s tím byli nekomunisté často stavěni do role těch, kteří dle představitelů KSČ narušují a zbrzdí spolupráci uvnitř Národní fronty. Národní

³²³ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 65.

³²⁴ P. DRTINA, Československo, s. 334.

³²⁵ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 80-81.

³²⁶ Tamtéž, s. 81.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ Tamtéž, s. 101. V průběhu roku 1947 směřoval hlavní nápor KSČ zejména na oslabení Demokratické strany na Slovensku. V daném případě se přitom komunisté nezdráhali využít ani jimi ovládané bezpečnostní složky. Avšak i přes enormní nátlak, jenž vedl ke kriminalizaci některých funkcionářů, své pozice slovenští demokraté prozatím uhájili. J. PÁNEK - O. TŮMA a kol., Dějiny, s. 380.

socialisté si plně uvědomovali vážnost situace a rozhodli se proto přimět ostatní nekomunistické strany k větší spolupráci. Podle P. Drtiny to byl zřejmě H. Ripka, kdo podobnou myšlenku poprvé vyslovil. Učinil tak údajně v červenci roku 1947 na neformální schůzi stranického vedení v Karlových Varech. Národněsocialistický ministr zahraničního obchodu v tomto případě konkrétně pravil: „*Musíme se ihned pokusit o zformování společné politiky všech nekomunistických stran Národní fronty k obraně demokracie a demokratických svobod proti další rozpínavosti a diktátorským snahám československé komunistické strany ve službách Stalinových bolševických metod.*“³²⁹

Na karlovarském setkání se národní socialisté nakonec přeci jen uchýlili k rozhodnému kroku. Právě zde totiž bylo s definitivní platností rozhodnuto, aby byli za účelem společného postupu proti komunistům kontaktováni předáci všech ostatních demokratických stran. P. Drtina výsledky schůze posléze interpretoval následujícím způsobem: „*Podstata a hlavní smysl našeho karlovarského rozhodnutí spočíval v tom, že se pokusíme získat a přesvědčit rozhodující politiky strany lidové a strany slovenských demokratů a pravicově smýšlející sociálně demokratické předáky, že nesmíme dále ustupovat komunistické straně v další rozpínavosti a že se musíme sjednotit a dohodnout na cílevědomém společném postupu ve vládě i v nižších institucích v celém státě.*“³³⁰

Společný postup nekomunistických stran nabyl na významu hned vzápětí. Na sklonku léta roku 1947 se vnitropolitická situace v zemi značně vyhroutil. Důvodem přitom byly zejména obtíže domácích zemědělců, kteří se potýkali s následky katastrofálního sucha. Dne 2. září 1947 komunisté na vládním zasedání navrhovali, aby byl ušlý zisk zemědělcům hrazen pomocí tzv. milionářské dávky. Proti tomuto návrhu však vystoupili nekomunističtí ministři, kteří jej na prvním projednávání úspěšně přehlasovali.³³¹

³²⁹ P. DRTINA, Československo, s. 341.

³³⁰ Tamtéž, s. 341-342. Po zmíněném karlovarském setkání národněsocialistických předáků se patrně objevily první pochybnosti o loajalitě některých zejména levicově smýšlejících straníků. V. Krajina totiž ve svých memoárech mimo jiné uvedl: „*Alois Neuman mi občas připomínal, že mne komunisté nesmírně nenávidí a neustále vůči mně něco mají. Na mou otázku, odkud to má, se tajuplně usmíval.*“ Podobně ale hovořil generální tajemník strany rovněž o E. Šlechtovi. Na jeho adresu konkrétně pravil: „*Emanuel Šlechta hned po návratu z USA přišel schválně za mnou a skoro vítězoslavně prohlašoval, že si válku se Sověty budeme muset vyřídit sami. USA by do ní nešly a v Anglii na místě Churchillově byl už Attlee. U Šlechty mne překvapilo, jak věděl, na co myslíme a o čem uvažujeme, když jsme s ním o tom vůbec nemluvili. Nebyl to už tenkrát prvopočátek jejich quislingování?*“ V. KRAJINA, Vysoká hra, s. 184.

³³¹ Ondřej KOUTEK, Prokop Drtina. Osud československého demokrata, Praha 2011, s. 290. Dne 31. října 1947 však byla tzv. milionářská dávka Ústavodárným národním shromážděním pomocí hlasů komunistů a sociálních demokratů nakonec přeci jen schválena. Jednorázovým způsobem ji tak musely zaplatit rodiny, jejichž hodnota majetku převyšovala jeden milion a daňová povinnost nejméně padesát tisíc korun. Rudé právo, 1. 11. 1947; M. NEKOLA, Petr Zenkl, s. 202-203.

Brzy na to zahájili komunisté proti zmíněným ministrům ostrou slovní kampaň. Na stránkách *Rudého práva* se dne 3. září 1947 dokonce objevil i jejich přesný jmenovitý seznam.³³² Národní socialisté však takovéto praktiky odmítali a rázně je odsuzovali.³³³

Ovšem vnitropolitická situace se v zemi zhoršovala i nadále. Výrazně k tomu přispěl zejména nevyjasněný pokus o atentát na P. Zenkla, P. Drtinu a J. Masaryka. Všichni tři zmínění obdrželi podle svědectví L. Feierabenda dne 10. září 1947 poštovní balíčky, které obsahovaly „*pekelné stroje s třaskavinami*.“³³⁴ Bylo přitom pouhou náhodou, že se nikomu nestalo nic vážného. Později označil ústřední komunistický deník celou událost za provokaci reakce a z inscenování tzv. atentátu nepřímo obvinil samotné národní socialisty.³³⁵

Dne 12. září 1947 byla na stránkách *Rudého práva* otisknuta další neočekávaná zpráva. Tentokrát šlo o uzavření dohody mezi vedením komunistů a sociálních demokratů, k čemuž došlo předešlý den. Na jejím základě se obě strany zavázaly ke společnému postupu v tzv. socialistické linii.³³⁶

Zmíněný pakt byl podle názoru H. Ripky překvapením nejen pro ostatní nekomunistické strany, nýbrž i pro převážnou část sociální demokracie. Jeho konkrétní znění vypracoval na tajné schůzi K. Gottwald společně se Z. Fierlingerem, který tak učinil v podstatě bez vědomí ostatních členů stranického vedení.³³⁷

Postavení sociální demokracie nebylo jednoduché. Až do této doby se strana poměrně úspěšně emancipovala a tím i vymaňovala z komunistického vlivu, do kterého upadla pod vedením prosovětsky smýšlejícího Z. Fierlingera v prvním roce od osvobození republiky. Sociální demokraté se tak od komunistů zcela evidentně odkláněli a postupnými kroky směřovali do tábora demokratických stran.³³⁸

K. Gottwalda však tento vývoj znepokojoval. Uzavřením paktu tak vnesl do řad sociální demokracie zcela záměrně zmatek. Většina sociálnědemokratických straníků se proto posléze právem obávala, zda jejich strana opět nesměruje do komunistického područí.³³⁹

³³² Rudé právo, 3. 9. 1947.

³³³ Za národněsocialistické ministry se postavilo například *Svobodné slovo*, které na svých stránkách dne 4. září 1947 uvedlo: „*Naši ministři se nikdy nebojí odpovědnosti a svůj postup dovedou vždy obhájit nejen před stranickou, nýbrž celou československou veřejností.*“ *Svobodné slovo*, 4. 9. 1947.

³³⁴ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 358.

³³⁵ Rudé právo, 12. 9. 1947.

³³⁶ Tamtéž; H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 104.

³³⁷ Tamtéž, s. 104-105.

³³⁸ Tamtéž, s. 105.

³³⁹ Tamtéž.

Ovšem pakt ze dne 11. září 1947 měl komunistům pomoci i k dalšímu kroku. Tím bylo zejména vyvolání vnitřní krize uvnitř národněsocialistické strany. Jeho signatáři totiž národní socialisty otevřeně vyzývali, aby se připojili ke společnému plánu na obnovu původního bloku tří socialistických stran.³⁴⁰

Podle mínění H. Ripky komunisté tušili, že pokud by národní socialisté této výzvě vyhověli, ztratili by sympatie u podstatné části veřejnosti. Zároveň se však domnívali, že druhá nejsilnější strana nebude mít odvahu participaci na socialistickém bloku odmítnout, neboť by se tím vystavila neustálému obviňování z reakčních tendencí.³⁴¹

Shodně přitom viděl celou situaci také předseda P. Zenkl. Ten totiž mimo jiné tvrdil: „*Odmítnout socialistický blok znamená znepřátelit si dělníky a vydat se komunistickým a sociálně demokratickým útokům. Přijmout nabídku socialistického bloku znamená znepřátelit si lidovce a slovenské demokraty a způsobit ve veřejnosti dojem, že jsme ustoupili komunistům.*“³⁴²

Účast na socialistickém bloku nakonec vedení národněsocialistické strany definitivně odmítlo na stranické poradě, která proběhla dne 16. září 1947. V souvislosti s tím všechny politické subjekty rovněž vyzvalo, aby se o důležitých věcech jednalo výhradně v rámci Národní fronty, a nikoliv skrze dílčí bloky.³⁴³

Tímto prohlášením se podle mínění P. Drtiny národní socialisté v podstatě stavěli do role hlavních obhájců konstruktivní spolupráce uvnitř Národní fronty.³⁴⁴ Tudíž byli ochotni i přes napjatou vnitropolitickou atmosféru nadále udržovat alespoň elementární vztahy se všemi stranami, a to včetně té komunistické.

Ovšem další dění na vnitropolitické scéně výrazně ovlivnil také listopadový sjezd sociální demokracie, kde bylo zvoleno dne 17. listopadu 1947 nové stranické vedení v čele s Bohumilem Laušmanem.³⁴⁵ Svým hlasováním tak dali sociální demokraté zcela zřetelně najevo, že odmítají politiku dosavadního předsedy Z. Fierlingera.

Výsledky sjezdu uspokojily zejména nekomunisty, kteří nyní na sociální demokraty pohlíželi jako na možné partnery. Podobně přitom posuzoval celou situaci

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ Tamtéž.

³⁴² V. KRÁL (ed.), *Cestou k Únoru*, s. 245.

³⁴³ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 78, Zápis o schůzi předsednictva strany dne 16. září 1947.

³⁴⁴ P. DRTINA, *Československo*, s. 381.

³⁴⁵ Vývoj v sociální demokracii ocenilo také *Svobodné slovo*, které označilo výsledky tamního sjezdu za „mimořádně důležité“. A to především proto, že sociální demokraté nedopustili splynutí své strany s komunisty. B. Laušman ve volbě nakonec obdržel 467 platných hlasů. Naproti tomu Z. Fierlinger pouhých 283. *Svobodné slovo*, 18. 11. 1947.

také H. Ripka, který doslovně pravil: „*Brněnský kongres ukázal, že demokratické složky v Československu sílí a že komunistický vliv slábné.*“³⁴⁶

Zde je nutno zmínit to, že zástupci demokratického tábora utužovaly vzájemné kontakty již v průběhu září roku 1947. V tu dobu proběhlo několik debat mezi národními socialisty, lidovci a představiteli slovenských demokratů. Všichni zúčastnění se přitom shodli, že budou společně konzultovat veškerý další postup.³⁴⁷ „*Nejedná se zde o žádný dílčí blok, ale o spolupráci se stranami Národní fronty. Vyzvou-li nás k rozhovoru komunisté, jsme ochotni s nimi jednat,*“ zdůraznil k výsledkům jednání H. Ripka.³⁴⁸

Ovšem jednání mezi nekomunisty pokračovala i nadále. Na konci prosince roku 1947 se uskutečnila důvěrná schůzka národněsocialistického a sociálnědemokratického vedení. Podle svědectví P. Drtiny šlo o vyvrcholení sbližovacích tendencí, které vzešly z iniciativy B. Laušmana těsně po jeho zvolení novým předsedou sociální demokracie. Ten totiž již tehdy národněsocialistické předáky ujistil, že k uzavření socialistického bloku ze dne 11. září 1947 došlo bez jeho vědomí a proti jeho vůli.³⁴⁹

Prosincová schůzka pak vyústila v uzavření několika dohod. V rámci nich se vedoucí národněsocialističtí činitelé s představiteli sociální demokracie shodli zejména na tom, že na sebe nebudou v nadcházející volební kampani útočit. Velký význam však měla i ujednání o vzájemné podpoře v otázkách armády a Sboru národní bezpečnosti.³⁵⁰

Právě situaci v bezpečnostních složkách lze nakonec označit za hlavní podnět k rozsáhlé vnitropolitické krizi. Dne 13. února 1948 se na zasedání vlády objevila zpráva, že ministerstvo vnitra nařídilo odvolat osm posledních nekomunistických velitelů Sboru národní bezpečnosti v Praze z velitelských míst. Na jejich místa přitom chystalo dosadit sympatizanty komunistické strany.³⁵¹

Národní socialisté však takovýto postup odsuzovali. Proto ministra vnitra V. Noska důrazně žádali, aby své původní rozhodnutí odvolal. V opačném případě pohrozili demisí vlastních ministrů. Ke stejnému postupu přitom vyzvali i slovenské demokraty a lidovce.³⁵²

³⁴⁶ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 123.

³⁴⁷ P. DRTINA, *Československo*, s. 385.

³⁴⁸ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 78, Zápis o schůzi ústředního výkonného výboru v Praze dne 22. září 1947. Dne 13. září 1947 navštívil H. Ripka společně s P. Drtinou také prezidenta E. Beneše. Ten snahy o společný postup nekomunistických stran plně podpořil a oba národní socialisty podnítil k větší ostražitosti i činnosti vůči komunistickým sklonům a záměrům, které označil za totalitní. P. DRTINA, *Československo*, s. 385.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 442.

³⁵⁰ J. FIRT, *Záznamy*, s. 11-12.

³⁵¹ V. VEBER, *Osudové únorové dny*, s. 218.

³⁵² J. KOCIAN, *Národní socialisté*, s. 133. Dané stanovisko schválilo stranické vedení jednomyslně na mimořádné schůzi, která se uskutečnila dne 18. února 1948. Právě zde tak získali národněsocialističtí vládní

Dne 18. února 1948 navštívil P. Zenkl společně s H. Ripkou prezidenta E. Beneše, aby mu zmíněný krok vysvětlili a prodiskutovali s ním další postup. Hlava státu oba národněsocialistické předáky důkladně vyslechla a ujistila o své podpoře. „*Bud'te neústupní. Já také neustoupím. Můžete se mnou počítat,*“ prohlásil E. Beneš na závěr jednání.³⁵³

Následující den se národní socialisté sešli také s představiteli sociální demokracie. O plánované demisi je však neinformovali. Učinili tak zejména proto, že si stále nebyli jisti jejich spolehlivým postojem, a to i přes úmluvy z prosince předešlého roku.³⁵⁴

Jeden z vrcholů celé vládní krize přišel hned vzápětí. Jelikož ministr vnitra V. Nosek neustále odmítal odvolat svůj původní příkaz, jenž se týkal personálních čistek uvnitř pražského bezpečnostního sboru, podali dne 20. února 1948 ministři za stranu lidovou, demokratickou a národněsocialistickou již několik dní chystanou demisi.³⁵⁵

Chybnost svého kroku si odstoupivší ministři uvědomili velice záhy. Dopltili tak zřejmě na to, že jej zprvu nekonzultovali se sociálními demokraty, kteří nyní lavírovali mezi oběma znepřátelenými tábory. Následnou výzvu k solidaritě s postupem nekomunistů však nevyslyšeli. Demisi navíc odmítli podat i bezpartijní ministři J. Masaryk a L. Svoboda.³⁵⁶

Demokraté se tak rázem ocitli v defenzivě, což bylo dáno zejména tím, že odstoupit hodlalo pouhých dvanáct z celkových šestadvaceti členů vládního kabinetu. Tudíž jen menší polovina. Výhodou své pozice si byli naproti tomu jisti hlavně komunisté, kteří již strádali plány k úplnému ovládnutí země.³⁵⁷

Za daných konstelací proběhla dne 23. února 1948 poslední schůze tehdejšího národněsocialistického předsednictva.³⁵⁸ V následující den se pak za účasti téměř dvou

zástupci ujištění, že nejvyšší stranické orgány s jejich případnou demisí bez jakýchkoliv výhrad souhlasí. K závěru schůze bylo vydáno i komuniké, v němž se uvádělo, že „*předsednictvo národněsocialistické strany pověřuje své zástupce ve vládě, aby odmítli jakoukoli zodpovědnost, pokud jde o komunisty, policii a bezpečnostních služeb, která znemožňuje spolupráci stran Národní fronty a ochromuje práci vlády, a aby ze situace vyvodili nutné závěry.*“ Svobodné slovo, 19. 2. 1948; H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 202.

³⁵³ Tamtéž, s. 197

³⁵⁴ Daný postup obhajoval zejména P. Drtina. Ten byl totiž pevně přesvědčen o tom, že se sociální demokraté v konečném důsledku přidají na stranu demokratického tábora. Podle jeho slov tak prozatím nebylo třeba sociální demokracii informovat o chystané demisi nekomunistických ministrů. P. DRTINA, Československo, s. 503-506.

³⁵⁵ Svobodné slovo, 21. 2. 1948; J. FIRT, Záznamy, s. 16-17.

³⁵⁶ J. PÁNEK - O. TŮMA a kol., Dějiny, s. 388.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 388-389.

³⁵⁸ V. KRÁL (ed.), Cestou k Únoru, s. 393.

stovek delegátů z Čech a Moravy naposledy sešel také ústřední výkonný výbor strany společně s poslaneckým klubem.³⁵⁹

Právě zde byla s definitivní platností vyřešena i otázka některých rebelujících členů. Středem pozornosti se přitom stal hlavně A. Neuman, který byl již delší dobu v podezření, že udržuje tajné kontakty s komunisty. K rozuzlení celého případu nakonec přispěla zejména M. Horáková. Ta se totiž A. Neumana, který byl na zasedání přítomen, přímo zeptala, zda mu již bylo nabídnuto místo v nově připravované vládě K. Gottwalda.³⁶⁰

Zaskočený A. Neuman brzy na to přiznal, že takovouto nabídku skutečně obdržel. Svou odpovědí však pobouřil veškeré přítomné delegáty. Podle mínění H. Ripky bylo Neumanovo počínání natolik vážné i proto, že až do této chvíle nepovažoval za nutnost sdělit danou informaci předsednictvu strany.³⁶¹

Tím ale pomyslný výslech A. Neumana nekončil. M. Horáková jej totiž dále žádala, aby ji jednoznačně odpověděl, zda nabídku K. Gottwalda, která je zcela jistě namířena proti národněsocialistické straně, přijme, či nikoliv. A. Neuman se ale přímé odpovědi záměrně vyhýbal. V podstatě pouze řekl, že je pro něj v dané situaci rozhodující, jaké stanovisko v probíhající vládní krizi zaujme prezident E. Beneš. Tím se hodlal podle jeho slov řídit.³⁶²

Ovšem M. Horáková svůj slovní nátlak stupňovala i nadále, když konkrétně pravila: „*A kdyby se stanovisko, jež strana dnes zaujme, lišilo od stanoviska prezidentova, podřídíš se, bratře doktore, tomuto rozhodnutí strany?! Odpověz přímo a bez vytáček: ano či ne?*“ V tu dobu si již byl A. Neuman jistý bezvýchodností své situace. Nakonec tedy rozhodně prohlásil, že v takovémto případě by se rozhodnutí strany nepodrobil.³⁶³

Touto odpovědí byl celý sál nemile překvapen. Ihned se proto ozývaly několikeré výzvy požadující to nejrazantnější řešení, kterým bylo zejména okamžité vyloučení. Na vyhrocenou atmosféru reagoval A. Neuman odchodem ze schůze.³⁶⁴

³⁵⁹ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 254.

³⁶⁰ K. LÖBL, Naděje, s. 165. Otázka možné participace A. Neumana a E. Šlechty na vládě K. Gottwalda byla probírána již dne 23. února 1948 na společné schůzce mezi prezidentem E. Benešem a předáky národněsocialistické strany. P. Zenkl, který si byl vědom jisté problematičnosti obou politiků, však všechny přítomné ujistil, že „*takto daleko by nešli ani jeden z nich.*“ P. DRTINA, Československo, s. 542-543.

³⁶¹ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 255.

³⁶² P. DRTINA, Československo, s. 553.

³⁶³ Tamtéž. Spory mezi A. Neumanem a M. Horákovou byly patrně mnohem dlouhodobějšího rázu. Oba totiž disponovali poslaneckým mandátem v Jihočeském kraji. „*Horáková byla intelektuálně výš než Neuman a to on ve „svém“ kraji nesnášel,*“ uvedl K. Löbl ve svých vzpomínkách. K. LÖBL, Naděje, s. 165.

³⁶⁴ P. DRTINA, Československo, s. 553-554.

E. Šlechta, který byl taktéž svými spolustraníky často podezříván ze spolupráce s komunisty, údajně neřekl během této scény jediné slovo. A to dokonce ani poté, co se P. Zenkl důrazně tázal, obdržel-li některý další člen obdobnou nabídku.³⁶⁵

Ještě téže noci se oba opozičníci s komunisty skutečně dohodli na tom, že budou v nové vládě K. Gottwalda figurovat jako představitelé národněsocialistické strany. Avšak jak ve svých memoárech uvedl H. Ripka, i oni samotní patrně tušili, že v dané situaci zastupovali pouze své vlastní osoby a malou část oportunistů.³⁶⁶

Své rozhořčení nad počínáním obou revoltujících politiků přitom netajil ani O. Hora. Ten zejména E. Šlechtu brzy na to označil za nezpochybnitelného komunistického informátora.³⁶⁷ Zde je však třeba říci, že šlo s velkou pravděpodobností o názor pravdivý. Dokládá to především přístup komunistů vůči ostatním stranám Národní fronty, který se postupně měnil.

Jak již bylo řečeno, v období od osvobození republiky do podzimu roku 1947 usilovali představitelé KSČ o pouhé získávání lidí z řad nekomunistických politických stran, které později využívali jako informátory. Naproti tomu v etapě druhé, jenž trvala od konce roku 1947 do únorového převratu, komunisté přikročili k přímému budování organizovaných prokomunisticky orientovaných frakcí. Ty totiž měly v konečném důsledku zmíněné strany rozložit zevnitř a následně je i zcela ovládnout.³⁶⁸

V případě národních socialistů měla tuto roli sehrát zejména skupina okolo E. Šlechty a odborářů typu O. Wünsche, F. Koktána nebo J. Mátla, popřípadě i B. Pátková nebo F. Richter. Avšak národněsocialistické vedení tušilo, že mohou někteří z členů s komunisty spolupracovat. Proto se je snažilo, pokud o nich vědělo, co nejvíce izolovat. To se týkalo například E. Šlechty a F. Richtera. Ti totiž byli v této době ve vedení vlastní strany izolováni takovým způsobem, že se o podstatných věcech rozhodovalo v méně početných skupinách nebo na poradách bez jejich osobní účasti.³⁶⁹ Podobný postup v zásadě obhajoval i generální tajemník V. Krajina, který si v napjaté atmosféře únorové

³⁶⁵ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 255. Zde se však historické prameny částečně rozcházejí, jelikož P. Drtina ve svých memoárech uvedl, že E. Šlechta na schůzi ústředního výkonného výboru a poslaneckého klubu dne 24. února 1948 vůbec nedorazil. P. DRTINA, Československo, s. 554.

³⁶⁶ H. RIPKA, Únorová tragédie, s. 255.

³⁶⁷ Ota HORA, Svědectví o puči II, Praha 1991, s. 159-160.

³⁶⁸ K. KAPLAN, Pět kapitol, s. 11.

³⁶⁹ J. KOCIAN, Vnitrostraničká opozice, s. 539. E. Šlechta byl údajně v kontaktu se samotným generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským, aby ho informoval, co přesně se projednávalo na předsednictvu strany. Podobné styky s komunisty však udržoval i A. Neuman, B. Pátková nebo F. Richter. Tamtéž, s. 541.

krize doslovně postěžoval: „*Nemohli jsme ani vědět, kolik zrádců mezi našimi stoupenci si už komunisté koupili.*“³⁷⁰

Každopádně se jednalo o pouhé jedince, kteří neměli takové postavení, aby mohli zásadnějším způsobem předúnorové směřování národněsocialistické strany ovlivnit. To mimo jiné potvrdil i průběh poslední stranické schůze ze dne 24. února 1948, kde byl dosavadní postup strany a jejích ministrů během vládní krize všemi orgány jednomyslně schválen.³⁷¹ Tím se tak v podstatě naplnila slova předsedy P. Zenkla, který dle zápisu ve své úvodní řeči důrazně prohlásil, že je stále pevně přesvědčen o naprosté jednotě strany a jejího vedení.³⁷²

Poslední naděje demokratického tábora na úspěšný zvrát v dosavadní vládní krizi však ukončil samotný prezident E. Beneš, který dne 25. února 1948 přijal demisi odstoupivších nekomunistických ministrů a jmenoval novou vládu K. Gottwalda.³⁷³ Policejní teror bezpečnostních složek ovládaných komunisty, který brzy na to následoval, v podstatě ukončil demokratické směřování národněsocialistické strany.

Ti z funkcionářů, kteří spolupracovali již před vypuknutím vládní krize s komunisty, přešli v průběhu státního puče zcela na jejich stranu, čímž se spolupodíleli na tvorbě nového totalitního režimu. E. Šlechta a A. Neuman byli později komunisty postaveni do čela tzv. obrozené strany, která změnila svůj název na Československou stranu socialistickou.³⁷⁴

Po únorovém převratu tisíce členů, funkcionářů a ostatních sympatizantů původní stranu opustilo, bylo vyloučeno nebo odešlo do exilu. Mnoho dalších strávilo velkou část života v komunistických žalářích. Někteří, jako například M. Horáková, skončili na popravišti.³⁷⁵

V konečném důsledku lze tedy říci, že vnitřní spory a opoziční stanoviska řady členů národněsocialistické strany její politickou prohru v únoru 1948 nezpůsobily. Ovšem spolupráce některých funkcionářů s představiteli KSČ ji přeci jen alespoň částečně mohla napomoci. A to i přesto, že komunistům nevyšel jejich původní plán na

³⁷⁰ V. KRAJINA, *Vysoká hra*, s. 194.

³⁷¹ H. RIPKA, *Únorová tragédie*, s. 256.

³⁷² NA, Praha, f. ČSNS, kart. 78, Zápis o schůzi ÚVV dne 24. 2. 1948.

³⁷³ J. KOCIAN, *Československá strana*, s. 158.

³⁷⁴ J. MALÍŘ - P. MAREK a kol, *Politické strany II*, s. 1160.

³⁷⁵ Victor M. FIC, *Československá strana národně sociální v exilu*, Brno 2002, s. 21.

zformování organizované prokomunistické frakce. Až na některé výjimky tak byli národní socialisté po celé období třetí Československé republiky poměrně jednotní.³⁷⁶

³⁷⁶ Také P. Drtina míní, že se v národněsocialistické straně opozice, která by byla doprovázena vážnějším odporem vůči politice vedení, v podstatě nenacházela. Proti stranické jednotě se podle jeho názoru výrazněji neprojevil ani E. Šlechta s A. Neumanem. Tedy až do té doby, kdy po demisi nekomunistických ministrů oba vycítili, že ji zřejmě nepodpoří sociální demokraté, J. Masaryk, L. Svoboda a konečným důsledku ani prezident E. Beneš. Až brzy poté u nich dle P. Drtiny převládl „*prostý oportunismus, který hnal vodu na mlýn Gottwaldovi a komunistům.*“ P. DRTINA, Československo, s. 587.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabýval výhradně analýzou a popisem působení Československé strany národně socialistické na československé politické scéně v období mezi lety 1945 až 1948. Zvláštní důraz byl přitom kladen zejména na interpretaci různých názorových sporů a rozepří, kterým se národní socialisté v poválečné éře nevyhnuli.

V předúnorových letech patřila národněsocialistická strana mezi významné demokratické subjekty. Avšak participace na vládách Národní fronty a závazný souhlas s plněním jejího programu, dohod a principů výrazně omezoval její možnosti na tehdejší politickém poli. To platilo i v případě ráznějšího vystupování vůči československým komunistům, ke kterému se národní socialisté společně s dalšími nekomunistickými stranami rozhodně uchýlili v podstatě až po vážné krizi v bezpečnostních složkách na počátku roku 1948. I když je nutno dodat, že v tomto smyslu došlo k určité změně politiky nekomunistů již v měsících předcházejících.

Ovšem několik dní plánovaná demise demokratických ministrů pevným postavením komunistů výrazněji neotřásla. Účinek měla nakonec zcela opačný, neboť jim poskytla ideální příležitost k úplnému ovládnutí země, která nezůstala z jejich strany nevyužita.

Národní socialisté a ostatní nekomunisté tak patrně přecenili své síly. Především si však dostatečně neuvědomovali, že stávající politický systém a společenské změny, tak jak byly komunisty navrženy v Košickém vládním programu, v podstatě nevedly k sociálně orientované parlamentní demokracii. Byly spíše předehtou ke vzniku nového totalitního režimu, který se v Československu naplno uplatnil v období po únorovém převratu.

Konečné prohře demokratického tábora však napomohly i další faktory. V tomto případě šlo například o nedostatečnou spolupráci tehdejších nekomunistických stran, které mnohdy rozdělovala vzájemná konkurence a spory, což ve výsledku posilovalo právě komunisty. Ti navíc dění v těchto stranách důkladně sledovali. K tomu přitom využívali zejména tajné informátory nebo tamní levicové a prokomunisticky orientované funkcionáře.

Postavení národních socialistů a dalších demokratů však nadále ztěžovala i mezinárodněpolitická situace v tehdejší světě, konkrétněji pak vztahy mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Ty se od konce druhé světové války neustále zhoršovaly. Vše

nakonec vyústilo až v postupné rozdělování Evropy a potažmo i celého světa na dva protichůdné a zneprátelené tábory.

Situace Československa tak byla poměrně tíživá. V době nově nastupující studené války se země čím dál více začleňovala do Moskvou kontrolovaného bloku východoevropských států. V dané situaci nastal výrazný zlom zejména ve spojení s Marshallovým plánem. Americkou hospodářskou pomoc totiž československá vláda po nátlaku Sovětů nakonec odmítla, čímž se Západu podstatně oddálila.

Jádrem práce však byla zejména analýza vnitrostranických sporů uvnitř národněsocialistické strany. Samotný výzkum přitom přinesl několik dílčích poznatků. V konečném důsledku lze říci, že národní socialisté nebyli po dobu třetí Československé republiky vždy zcela jednotní.

Potvrdil to v první řadě již fakt, že ihned po osvobození země panovaly velké názorové spory zejména mezi předválečným a poválečným členstvem. Byli to totiž hlavně starší straníci, kteří se zcela pochopitelně obávali, že s příchodem nových členů strana opustí svou původní politickou linii a program. Velký rozruch tak vyvolala především řada bývalých agrárních činitelů, kteří do národněsocialistické strany po válce vstoupili.

V poměrně tíživé situaci se však nacházelo také poválečné vedení strany. S největší kritikou se přitom potýkal především předseda P. Zenkl. Jeho volbu totiž podstatná část straníků zásadně odmítala a na jeho místo preferovala například dlouholetého člena strany J. Davida. Mezi některými straníky ale vyvolal negativní ohlas i výběr nového generálního tajemníka, kterým se po válce stal významný odbojář V. Krajina.

Celkově lze říci, že v období let 1945 až 1948 existovaly uvnitř národněsocialistické strany dva hlavní názorové proudy, konkrétněji pravicový a levicový. Předním představitelem stranické pravice byl zejména předseda P. Zenkl. Mezi jeho nejbližší sympatizanty ovšem patřil například i O. Hora, V. Krajina, F. Zemínová, M. Horáková nebo F. Klátil. Za jednoho z hlavních zástupců levice lze naopak označit již zmíněného J. Davida. Ten však zachovával vůči stranickému vedení i přes řadu názorových sporů loajální postavení.

To samé ale nelze tvrdit o některých dalších levicových funkcionářích. Zejména pak o skupině odborářů typu J. Mátle, F. Koptána nebo F. Šťastného. Vůdčí roli ve zmíněném uskupení však sehrál především O. Wunsch. Ten se totiž dle některých svědectví s oficiální politikou strany nejvíce rozcházel.

Ovšem ke vzniku kompaktní opoziční skupiny uvnitř národněsocialistické strany nakonec nedošlo. Výrazně k tomu pravděpodobně přispěla i smrt samotného O. Wünsche, který skonal dne 6. října 1947.

Jednotu národních socialistů tak narušovali spíše jednotlivci. Ti ale neměli natolik silné postavení, aby mohli chod a směřování strany zásadněji ovlivnit. Nic na tom nezměnil ani opozičně laděný E. Šlechta společně s A. Neumanem. Oba se totiž rozhodli těsně před únorovým převratem vstoupit do nové vlády K. Gottwalda, a to i přes odpor stranického vedení.

V konečném důsledku lze tedy říci, že politickou prohru národních socialistů v únoru 1948 opoziční stanoviska některých členů patrně nezpůsobila, ale napomoci jí však alespoň částečně mohla. Řada opozičníků totiž udržovala pravidelné kontakty s představiteli KSČ, kteří tak měli o dění uvnitř národněsocialistické strany ideální přehled.

Na závěr je třeba dodat, že se text předkládané práce věnoval poměrně úzce vymezenému tématu. Tudíž bude pravděpodobně velice obtížné danou problematiku dále obohatit, či na ni nějakým způsobem badatelsky navázat. Nabízí se tak například možnost uplatnit stejný výzkum také v případě ostatních politických stran tehdejší Národní fronty. I když i zde je třeba říci, že na podobných tématech pracoval již zmíněný Karel Kaplan nebo historik Michal Pehr.

Přílohy

Prezident E. Beneš a předseda vlády Z. Fierlinger na Pražském hradě dne 16. května 1945, v pozadí P. Drtina³⁷⁷

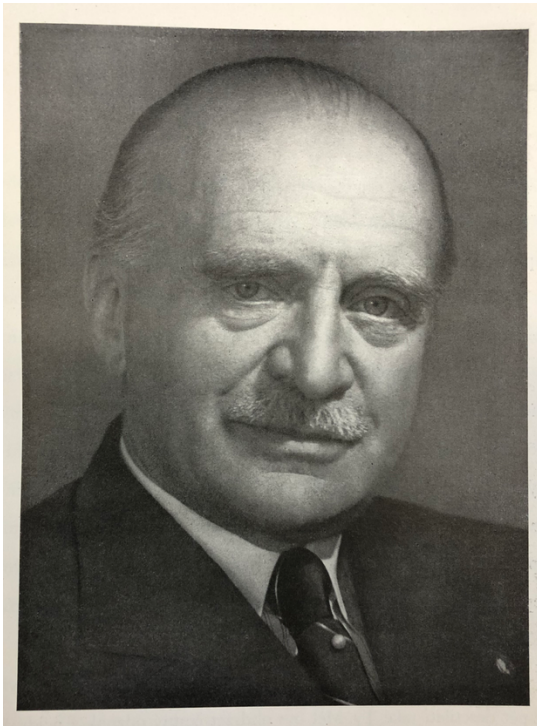
Ustavující schůze Prozatímního národního shromáždění dne 28. října 1945³⁷⁸

³⁷⁷ O. KOUTEK, Prokop Drtina, s. 166.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 186.

Poválečný předseda národněsocialistické strany P. Zenkl³⁷⁹

Přední představitel komunistické strany K. Gottwald³⁸⁰

³⁷⁹ NA, Praha, f. ČSNS, kart. 120, Sjezdové památníky.

³⁸⁰ Tamtéž, kart. 112, První vláda Ústavy devátého května.

Volební plakát národněsocialistické strany v květnu 1946³⁸¹

Volební leták národních socialistů útočící na komunistickou stranu³⁸²

³⁸¹ Tamtéž, f. ÚS NSS, kart. 7, a. j. 102.

³⁸² Tamtéž.

Prezident E. Beneš³⁸³

Jeden z předních opozičníků uvnitř národněsocialistické strany O. Wunsch³⁸⁴

³⁸³ Tamtéž, f. ČSNS, kart. 506, Doma. Dr. E. Beneš a Sezimovo Ústí.

³⁸⁴ Tamtéž, kart. 564 b.

XIV. valný sjezd národněsocialistické strany³⁸⁵

Dobový znak národněsocialistické strany při příležitosti oslav jejího padesátiletého jubilea v roce 1947³⁸⁶

³⁸⁵ Tamtéž, kart. 120.

³⁸⁶ Tamtéž, Sjezdové památníky.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní materiály

Národní archiv:

Fond č. 1302 – Archiv České strany národně sociální.

Karton 74, 75, 77, 78, 111, 115, 120, 419, 506, 533, 564 b.

Fond č. 1062/0/1 – Československá strana národně socialistická, ústřední sekretariát.

Karton 7.

Fond č. 100/24 – Klement Gottwald.

Svazek 36.

Tištěné prameny

ČERVINKOVÁ, Milada – OTÁHALOVÁ, Libuše (edd.), *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943 (I)*, Praha 1966.

Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů. Díl IV/I: březen 1939 - prosinec 1943, Praha 1982.

DOLEŽAL, Jiří – IVANOV, Miroslav (edd.), *Národ ho potřeboval. K 110. výročí narození PhDr. Petra Zenkla*, Brno 1994.

DRTINA, Prokop, *Účast čs. strany národně socialistické na druhém zahraničním odboji*, in: *Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy 1897-1947*, Praha 1947, s. 284-288.

GOTTWALD, Klement, *Spisy XI*, Praha 1955.

HARNA, Josef (ed.), *Politické programy českého národního socialismu*, Praha 1998.

JIČÍN, Rudolf – KAPLAN, Karel – KRÁTKÝ, Karel – ŠILAR, Jaroslav (edd.), *Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů*, Praha 1992.

KLÁTIL, František, *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948)*, Praha 1992.

- KLIMEŠ, Miloš – LESJUK, Petr – MALÁ, Irena – PREČAN, Vilém (edd.), *Cesta ke Květnu. Vznik lidové demokracie v Československu do února 1948. I. svazek*, Praha 1965.
- KRAJINA, Vladimír, *Národní odboj za druhé světové války*, in: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy 1897-1947, Praha 1947, s. 273-283.
- KRÁL, Václav (ed.), *Cestou k Únoru. Dokumenty*, Praha 1963.
- KRÁL, Václav (ed.), *Politické strany a Mnichov*, Praha 1961.
- SLAVÍČEK, Karel, *Předchůdci národního socialismu*, in: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy 1897-1947, Praha 1947, s. 60-78.
- SOUKUP, Jaroslav (ed.), *Cestou května. Dokumenty k počátkům naší národní a demokratické revoluce. Duben 1945 - květen 1946*, Praha 1975.
- ŠANTRŮČEK, Bohuslav, *Českoslovenští národní socialisté včera a dnes*, Praha 1946.
- Tři roky. Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945-1948. Díl I. Události od osvobození na jaře 1945 do provedení voleb v květnu 1946*, Praha 1992.
- ZENKL, Petr, *Naše hlavní zásady*, Praha 1946.
- ZENKL, Petr, *Národní socialismus věčně živý*, Praha 1946.

Memoárová literatura

- BENEŠ, Edvard, *Demokracie dnes a zítra*, Praha 1946.
- BENEŠ, Edvard, *Paměti: od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*, Praha 1947.
- DRÁBEK, Jaroslav, *Z časů dobrých i zlých*, Praha 1992.
- DRTINA, Prokop, *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, Praha 1992.
- FEIERABEND, Ladislav K., *Politické vzpomínky III*, Brno 1996.
- FIRT, Julius, *Záznamy*, Köln 1985.
- HORA, Ota, *Svědectví o puči I-II*, Praha 1991.
- JEŠ, Jiří, *Co přines' čas. Vzpomínky současníka*, Praha 1997.
- KOPECKÝ, Jaromír, *Paměti diplomata*, Praha 2004.
- KOUŘIL, Miloš (ed.), *Petr Zenkl, Mozaika vzpomínek*, Olomouc 1998.
- KRAJINA, Vladimír, *Vysoká hra: vzpomínky*, Praha 1994.
- LÖBL, Karel, *Naděje a omyly. Vzpomínky na onu dobu*, Praha 2012.
- PODSEDNÍK Josef, *Kronika mého života*, Brno 2000.
- POVOLNÝ, Mojmír, *Má cesta dvacátým stoletím*, Brno 2001.
- RIPKA, Hubert, *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*, Brno 1995.

TÁBORSKÝ, Eduard, *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*, Praha 1993.

Dobová periodika

Lidové proudy, 1947.

Rudé právo, 1946, 1947.

Svobodné noviny, 1946.

Svobodné slovo, 1945, 1946, 1947, 1948.

Odborná literatura

BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub, *Politický systém českých zemí 1848-1989*, Brno 2007.

BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara, *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*, Praha 2011.

CABADA, Ladislav – ŠANC, David, *Český stranický systém ve 20. století*, Plzeň 2005.

ČEČRDLOVÁ, Jaroslava, *Petr Zenkl: jeden z tvůrců československé demokracie*, Ústí nad Labem 2010.

DOBEŠ, Jan, Agrární politikové ve stranách Národní fronty v letech 1945-1948, in: Jiří ŠOUŠA – Daniel E. MILLER – Mary HRABIK (edd.), *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*, Praha 2001, s. 143-152.

FIC, Victor M., *Československá strana národně sociální v exilu*, Brno 2002.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. a, 1938-1945*, Praha-Litomyšl 2006.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV. b, 1938-1945*, Praha-Litomyšl 2007.

HARNA, Josef, *Československá strana socialistická ve vládě a v parlamentě (1918-1922)*, *Československý časopis historický* 20, 1972, s. 285-308.

HARNA, Josef, *Českoslovenští národní socialisté po první světové válce. Politická strana, členové a stoupenci*, *Sborník k dějinám 19. a 20. století* 6, 1979, s. 355-380.

HARNA, Josef, *Českoslovenští národní socialisté v mnichovské krizi*, *Československý časopis historický* 22, 1974, s. 57-80.

HARNA, Josef, *Kritika ideologie a programu českého národního socialismu*, Praha 1978.

- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945-1948*, Praha 1991.
- KAPLAN, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Pět kapitol o únoru*, Praha 1997.
- KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*, Praha 2003.
- KLIMEK, Antonín, *Vítejte v první republice*, Praha 2003.
- KOČIAN, Jiří, *"Benešova strana" a "její" prezident za druhé světové války*, *Moderní dějiny* 3, 1995, s. 159-171.
- KOČIAN, Jiří, *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948. Organizace-program-politika*, Brno 2002.
- KOČIAN, Jiří, *Československá strana národně socialistická v období po květnových volbách v roce 1946*, in: Jindřich PEČKA (ed.), *Acta contemporanea. K pětadesátinám Viléma Prečana*, Praha 1998, s. 132-146.
- KOČIAN, Jiří, *Ladislav Feierabend a příchod bývalých členů agrární strany k národním socialistům v letech 1945-1948*, in: Jiří PERNES (ed.), *Po stopách nedávné historie. Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana*, Praha 2003, s. 63-75.
- KOČIAN, Jiří, *Národní socialisté a únor 1948*, in: Jindřich DEJMEK – Marek LOUŽEK (edd.), *Únor 1948: šedesát let poté. Sborník textů*, Praha 2008, s. 121-138.
- KOČIAN, Jiří, *Sjezd Československé strany národně socialistické v předvečer padesátiletého jubilea v roce 1947*, in: Jindřich DEJMEK – Josef HANZAL (edd.), *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*, Praha 1997, s. 489-504.
- KOČIAN, Jiří, *Vnitrostranická opozice v Československé straně národně socialistické a komunisté v mocenském zápase let 1945-1948*, in: Jan HÁJEK – Jiří KOČIAN – Milan ZÍTKO (edd.), *Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta*, Praha 2006, s. 529-542.
- KOUBEK Ondřej, *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*, Praha 2011.
- KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2005.
- LITERA, Bohuslav, *Studená válka. Mezinárodní vztahy 1945-1963*, Jinočany 1993.
- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*, Brno 2005.
- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl. Období 1938-2004*, Brno 2005.

- MAREK, Pavel a kol., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*, Olomouc 2000.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Horké krize studené války*, Praha 2010.
- NEKOLA, Martin, *Petr Zenkl: politik a člověk*, Praha 2014.
- OPAT, Jaroslav, *O novou demokracii 1945-1948. Příspěvek k dějinám národně demokratické revoluce v Československu v letech 1945-1948*, Praha 1966.
- PAVLÍČEK, Václav, *Politické strany po Únoru. 1. část*, Praha 1966.
- PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2008.
- PEHR, Michal, *České politické strany 1945-1946*, Praha 2006 (=Disertační práce).
- PEHR, Michal, *Zápas o nové Československo 1939-1946. Válečné představy a poválečná realita*, Praha 2011.
- PRAŽÁK, Přemysl, *Přehled a program politických stran v Československu*, Turnov 1935.
- RUPNIK, Jacques, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002, s. 205.
- ŠOLC, Jiří, *Smrt přála statečným. Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v českém domácím odboji za druhé světové války*, Praha 1995.
- TOMEŠ, Josef a kol., *Tváře našich parlamentů. 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861-2011*, Praha 2012.
- TOMEŠ, Josef, *Půlstoletí v české politice. Život, činnost a odkaz Jóži Davida*, *Moderní dějiny* 27, 2019, s. 263-290.
- VEBER, Václav, *Osudové únorové dny*, Praha 2008.
- VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav, *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha 2000.
- VYKOUPIIL, Libor, *Národní socialisté v druhém zahraničním odboji*, in: *Poceta svobodě. Sborník z pracovních setkání historiků a odbojářů k 50. výročí osvobození*, Brno 1995, s. 77-86.
- ŽALOUDEK, Karel, *Encyklopedie politiky*, Praha 1996.